

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2019

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2019

SUMAR

**iulie
2019**

4 Eterna reformă
a învățământului
N. LEON

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

5 Cu barbă,
fără barbă
M. CAZACU

10 Cu așa prieten...
*Problema Banatului
la Conferința de Pace;
documente britanice*
AL. PIȚIGOI

EXCLUSIVITATE

15 1919.
Război hibrid
în Europa Centrală
AL. GOGUN

20 Alături
de Polonia,
contra bolșevicilor
*Armata română
în Pocuția*

I. GIURCĂ

**ENIGME
ALE ISTORIEI**

24 Orfelina
din Temple sau contesa
din Hildburghausen?
F. DOLGHIN

28 Nord
contra Sud... la feminin
*Două spioane
din Războiul de secesiune*
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

33 Pariuri riscante
și lecții neînvățate
V. LAZEA

37 Țara Dragonului
înfruntă
Țara Soarelui Răsare
A.E. BUDURA

**AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ**

41 Cum a deschis
pateul ușile secrete
la NATO
Rețeaua Caraman
FL. BANU

46 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori
Al tău Carol, iubită Zizi
G. FILITTI

magazin istoric

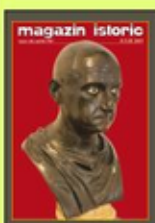
Anul LII – serie nouă – nr. 7 (628)

iulie 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Publius Cornelius Scipio Africanul este unul dintre marii comandanți militari ai lumii. El l-a înfrânt și luat prizonier pe Hanibal, în urma bătăliei de la Zama, din anul 202 î.H. A fost și primul cetățean roman care, spre uimirea contemporanilor, își radea barba zilnic

2 Francisc Rákóczi al II-lea (1676 – 1735) a fost conducătorul mișcării care se opunea uniunii Ungariei și Principatului Transilvaniei cu Casa de Habsburg. Cunoscută și sub denumirea de răscoala curuților, a durat din 1703 până în 1711. După înfrângerea mișcării, a căutat sprijin la Petru cel Mare, apoi la Curtea regelui Franței, pentru a-și sfârși zilele la Istanbul. Aici înfățișat pe vremea când era doar un copil

3 Practica Imitării lui Iisus era considerată de Sfântul Francisc din Assisi atât sub aspectul fizic, cât și sub cel spiritual. El predica calea sărăciei, precum Iisus, care se născuse sărac și murise gol pe Cruce. Acest tablou de Lodovico Cardi (1559 – 1613) îl înfățișează primind stigmatele pe Muntele Verna, acele cinci semne, cicatrici sau dureri în zonele ce corespundeau rănilor crucificării lui Iisus Hristos

4 Primul copil al lui Ludovic al XVI-lea și al Mariei Antoaneta (cuplul regal victimă a Revoluției Franceze) a fost Marie-Thérèse de France (1778 – 1851), ducesă d'Angoulême din anul 1799, personalitate misterioasă, cunoscută și ca „Madame Royale”, care a trăit să vadă toate ororile la care i-a fost supusă de revoluționari familia, pentru a muri învăluită într-o enigmă ce încă dăinuie (pictură din 1827 de contemporanul ei, Alexandre-François Caminade)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

BACALAUREAT

NICOLAE LEON

5 iunie 1898: Am discutat aseară cu Coco Demetrescu-Iași [Constantin Demetrescu-Iași, 1849 – 1923, pedagog, profesor de psihologie, pedagogie, estetică și filosofie – *n.red.*] asupra modificării legii învățământului și în special asupra desființării bacalaureatului. Vorba vine că am discutat, de fapt n-a vorbit decât el, tot ceea ce spunea era foarte interesant, noi ceilalți îl ascultam. Afară de noi doi, mai erau Ioan Bogdan, slavistul, și Onciul, profesorul de istorie, care la orele 12 s-au retras.

Eu plătisem și vroiam să mă retrag, când Coco, care era și el gata de plecare, punându-și pe mână o mânășă îmi spune: „mai stai un moment, că plec și eu”. Aprinzându-și o havană, ceru să i se aducă o tisană; sorbind din ea, continuă: bacalaureatul este o instituție transplantată la noi din Franța, el a făcut să scadă importanța examenelor de clasă. Bacalaureatul este un examen de memorie, toată lumea îl consideră ca o loterie și caută prin diferite influențe să câștige favoarea profesorilor examinatori. În locul lui trebuie să introducăm un examen general de absolvire pentru fiecare școală secundară.

Cerând încă o tisană, și apoi încă una, a continuat a aduce probele cele mai evidente pentru desființarea bacalaureatului...

Cucoane Costică, se zorește de ziuă, trebuie să plecăm, n-am rămas decât noi în local, astăzi n-ai fost deloc pedagog, n-ai introdus nicio istorioară printre argumentele prea serioase în favoarea desființării bacalaureatului [...]

Titu Maiorescu, când a venit o dată la Iași ca ministru al Instrucțiunii, ne-a convocat la el pe toți profesorii facultății de medicină, în casele lui P.P. Carp din Păcurari (actuala casă dr. E. Rigler [Emanoil Rigler, 1854 – 1929, medic farmacolog – *n.red.*]). După ce s-a întreținut cu fiecare dintre noi asupra nevoilor facultății, a adus vorba despre echivalarea diplomei doctorului Frei (de fapt, acesta era adevăratul motiv al venirii lui la Iași).

„D-rul Frei este fiul bătrânului Frei, care a avut pe vremuri un pensionat de băieți peste drum de grădina Copou, în care am învățat și eu ca copil, d-rul Frei – spunea Maiorescu – a trecut doctoratul în medicină la Berlin, ca să poată practica la noi în țară, trebuie, conform legii în vigoare, să mai treacă o dată doctoratul în fața dumneavoastră.

Când cineva a trecut doctoratul în fața lui Virchow [Rudolf Virchow, 1821 – 1902, fondatorul patologiei celulare – *n.red.*] și a altor notabilități mondiale, echivalarea diplomei nu trebuie

să fie decât o simplă formalitate.

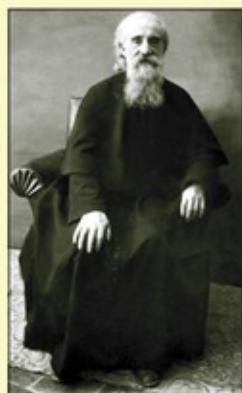
Dumneavoastră de ce părere sunteți?”

Profesorii, ațintindu-și privirile asupra lui Maiorescu (majoritatea erau suplinitori), au dat cu toții din cap ca un Buddha, în semn de aprobare.

Cu tact reușești în viață adeseori unde cu forța rămâi neputincios. Maiorescu nu avea numai tact, avea și experiență. Experiența este singurul capital, care nu descrește niciodată, ci în mod constant crește, dar nu aduce dividende decât aceluia care a adunat-o.

Astăzi, după 30 de ani, chestiunea bacalaureatului a venit din nou la ordinea zilei. Bacalaureatul după legea din 1864 a fost luat aproape pe de-a-ntregul din Franța, iar bacalaureatul reformat de Haret și de C. Demetrescu-Iași a fost întocmit după legea învățământului din Germania. Din cauza aceasta nici unul nici altul n-au dat rezultatele așteptate. Ar fi de dorit ca cel puțin acum, când se modifică legea învățământului secundar și superior, să se țină seama, la legiferarea bacalaureatului, de specificul etnic și de caracterul evolutiv al țării.

(Note și amintiri, Cartea Românească, București, 1933;
1862 – 1931, biolog, profesor la
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”
din Iași)

51 Creștinii nu pot
rămâne în urma
oamenilor politici
*Rugul Aprins
și greco-catolicii*
M. VASILEANU

55 Un istoric polonez,
prieten al românilor
Julius Demel
N. MAREȘ

59 Domnul
mi-a dat mie să încep
a face pocăință
*Sfântul Francisc
din Assisi*
AL. NĂSTASE

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 O viață
între copertile
unui caiet
*Însemnări din
Basarabia interbelică*
ȘT. PETRESCU

ISTORIA PRIN DETALII

70 Pagini de durere
în „Gallica“
ȘT. LEMNY

72 Cine a inventat
jocul „Monopoly“?
D. MIHALCEA

81 Noi la Athos
Raport din 1897
**Arhimandrit GHEDEON,
I. LĂCUSTĂ**

HOOVER INSTITUTION

83 Dare de seamă

RUBRICI

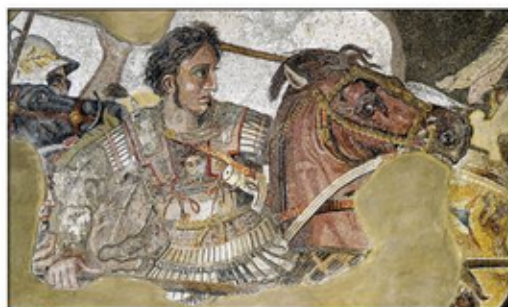
64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

77 În România,
acum 100 de ani

14; 84; 85

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

86 Al XXVII-lea
Simpozion de istorie
și civilizație bancară
„Cristian Popișteanu“
Tezaurul B.N.R.
evacuat la Moscova –
un bilanț istoriografic
și un studiu de caz

**Alexandru cel Mare, cel dintâi
despre care știm că și-a tăiat barba**

protectorului său Apollo. În plus, Alexandru a impus această modă și soldaților săi înainte de bătălia decisivă de la Arbeles (Erbil, în Irak) cu perșii lui Darius, în anul 331 î.H. Dacă ar fi să-l credem pe Plutarh, singurul istoric care a menționat acest episod, scopul lui Alexandru era de ordin practic: în lupta corp la corp, un soldat imberb avea avantajul de a-l prinde de barbă pe adversar, mai ales că perșii erau vestiți pentru mărimea bărbilor. De fapt, nu era vorba de ras barba, ci de a o tunde scurtă. Aceasta pentru că luptătorii macedoneni să se poată recunoaște mai ușor în condițiile în care ambele armate erau formate din numeroase corpuri de oaste și nu purtau uniforme, ca soldații actuali.

Faima lui Alexandru a acreditat deci credința că el ar fi ras, cel dintâi, bărbile soldaților săi și pe a sa. În realitate, exemplul este mai vechi cu un secol și vine din Sicilia, unde tiranul Dionysos al Siracuzei (431 – 367 î.H.) își rădea deja barba. Acest Dionysos a fost unul dintre personajele cele mai controversate ale Antichității. Rând pe rând mecena și persecutor al lui Platon (pe care l-a vândut ca sclav), inventator al unei faimoase închisori în formă de ureche, în ființă și azi la Siracua, unde orice șoaptă a prizonierilor putea fi auzită, Dionysos este autorul celui mai vestit „banc fizic” (*practical joke*, în englezește) din epocă. El a poruncit să se atârne de un fir din coadă de cal o sabie deasupra capului curteanului său Damocles, după ce acesta, dorind să-l lingușească, i-a spus că este foarte norocos să aibă atâta putere și să fie înconjurat de atâta măreție. Pentru a-l face să guste „viața mea... și să facă experiența norocului meu”, Dionysos i-a propus să facă schimb de locuri, dar a aranjat acea „glumă”. Cicero, care a analizat în profunzime caracterul personajului, a adăugat următoarea anecdotă care circula la Roma pe

seama lui Dionysos, 300 și ceva de ani după moartea sa: „Dionysos nu avea încredere în nimeni. Din cauza mării lui patimi pentru putere, el se închisese singur într-o închisoare. Mai mult, pentru a nu-și încredința gâtul bărbierului, el își învățase fetele să-l radă. Astfel, fetele regelui făceau o meserie josnică de servitoare și, întocmai ca niște bărbierițe, tăiau barba și părul tatălui lor. Și totuși, când au crescut, el le-a interzis să se atingă de brici și a hotărât că ele trebuia să-i ardă barba și părul cu coji de nuci fierbinți”.

Din Sicilia, moda s-a răspândit la Roma, unde a apărut în 300 – 299 î.H. Cunoaștem și numele primului roman care și-a ras barba în întregime: el se numea Publius Ticius Menas și își adusese bărbierul personal, sau chiar mai mulți, după o ședere în insulă.

Același lucru s-a petrecut și la Atena, cam în aceeași vreme, și primul cetățean care și-a ras barba în întregime a fost poreclit „Rasul”

Așa a ilustrat pictorul britanic neoclasic Richard Westall (1765 – 1836) episodul sabiei lui Damocles, pentru un bogat patron al artelor, Thomas Hope, în anul 1812, când lord Elgin a adus statuile de la Parthenon în Marea Britanie și interesul pentru Grecia antică atinsese cote maxime

**Așa
vă place
istoria?**

FILE (FIRE) DIN ISTORIA BĂRBII

*Domnul Moldovei Alexandru cel Bun,
frescă de la Mănăstirea Sucevița*

● „Bărbat“ vine de la... „barbă“ ● Alexandru cel Mare se rade ca să pară mai tânăr ● Pe Dionysos al Siracuzei îl bărbiereau fiicele ● În Bizanț, legi speciale care interziceau raderea bărbilor ● Barba, invenția lui Satan ● Pogonat, adică „Bărbosul“ ● Longobarzii, „cei cu bărbi lungi“ ● Oamenii Bisericii să aibă aspectul îngerilor ● Dacă barba îl face pe sfânt, atunci capra e cea mai sfântă ● Cum i-a răspuns Basarab I lui Carol Robert de Anjou

MATEI CAZACU

Singurul român care s-a preocupat, după știința noastră, de Portul bărbii și a părului la romani, Ioan (Iancu) Kalinderu (1840 – 1913), a lăsat amintirea unui „măgar pompos“, cum numeau studenții englezi pe profesorii cu morgă și cu preocupări futele, portret făcut de Constantin Argetoianu în Memoriile sale. Și totuși, subiectul este dintre cele mai interesante pentru a înțelege istoria mentalităților, desigur nu izolat, ci în cadrul unei științe, trihologia, care studiază limbajul și mesajul pilozităților întregului corp omenesc.

In mod paradoxal, istoria bărbii debutează în momentul în care oamenii încep să o taie, să o radă sau chiar, pentru cei mai eleganți, să o epileze. Or, barba reprezenta și reprezintă încă în unele țări și religii esența însăși a virilității, a forței masculine dominante asupra sexului slab: nu degeaba romanii au desemnat masculul uman cu termenul „homo barbatus“, care a dat în românește *bărbat*, un nume vechi întâlnit în Oltenia încă din secolul al XIII-lea – voievodul Bărbat, fratele și succe-

sorul la tron al lui Litovoi. În anul 391 î.H., Aristofan înfățișează femeile ateniene care se adună în Agora purtând bărbi false, un simbol reluat în 2008 în Franța de o asociație feministă chiar cu acest nume – „La Barbe“ –, care își propune să ridiculizeze închistarea obtuză a puternicilor zilei de sex masculin.

În general, se crede că cel dintâi bărbat care și-a tăiat barba este Alexandru cel Mare (356 – 323 î.H.), pentru a părea mai tânăr, ca un zeu care nu îmbătrânește niciodată, după modelul

propovăduia întoarcerea la nuditatea strămoșilor Adam și Eva și considera că păcatul originar ar fi stat la originea apariției bărbii și a părului de pe corp, care îl apropia pe om de animale. Această doctrină a reapărut în Boemia în secolul al XV-lea și a inspirat pe marele chimist Jean-Baptiste Van Helmont (1579 – 1644), descoperitor între altele al acizilor clorhidric și sulfuric, care susținea că pedeapsa lui Adam a fost apariția bărbii și izgonirea din Rai. O idee care se regăsește și la un poet persan din secolul al XIV-lea, Ubayd Zakani, potrivit căruia barba a fost o inițiativă a lui Satan, dornic să joace o festă lui Dumnezeu, înainte de a fi el însuși expulzat din rai.

O dată rasă, barba dispare din Occident și din Bizanț până în secolul al VII-lea, când împăratul Heraclius (610 – 641) inaugurează portul bărbii ca simbol al stăpânirii asupra Persiei, pe care o învinge în luptă și o cucerește în 628, aducând la Constantinopol Sfânta Cruce confiscată de perși la ocuparea Ierusalimului. Doi dintre urmașii săi – Constant al II-lea (641 – 668) și Constantin al IV-lea (668 – 685) – au purtat și ei bărbi atât de lungi, încât au fost porecliți „Bărbosul” (Pogonat).

În Europa Occidentală, după căderea Romei în 476, regatele barbare au avut în fruntea lor regi franci, vizigoți (există chiar un tip special, „barba gotică”), burgunzi etc., care purtau cu toții plete și barbă lungă. În Italia s-au instalat în 568 longobarzii, al căror nume însemna cei cu „bărbi lungi”, și aceeași modă exista și la vecinii lor franci, ai căror regi, merovingienii (așa-numiții „regi leneși”) erau celebri pentru părul lung și barba care atârna (*barba submissa*). În schimb, carolingienii, și în special Carol cel Mare (deși a rămas în tradiția populară ca „împăratul cu barba înflorită”), se rădeau cu grijă, foarte probabil pentru a imita nobilimea romană și clerul catolic. Un istoric al longobarzilor precizează chiar că după ce au fost înfrânți în 787 de Carol cel Mare, acesta a conferit ca feud ducatul de Benevent lui Grimoald (de unde numele de familie Grimaldi), cu recomandarea „să tundă bărbile longobarzilor”.

Într-adevăr, oamenii Bisericii creștine din Occident (catolice) au adoptat din secolele VI – VII practica rasului bărbilor. Cele mai vechi statute bisericești cunoscute din anii 475 și 540 prevedeau: „clericul nu trebuie să-și lase părul lung, nici să-și radă barba”. În epoca următoare, dispoziția s-a modificat astfel: „un

Împăratul Domițian le-a impus bărbierilor să nu-și mai practice meseria în stradă

cleric trebuie să-și lase părul să crească, dar trebuie să-și radă barba”. Iar mai apoi: „niciun cleric nu trebuie să-și lase părul și barba să crească, ci trebuie să le radă”. Unele reguli monastice medievale prevedeau chiar ofranda bărbii pentru cei care intrau în monahism, o ceremonie care amintea pe cea a tinerilor romani – *depositio barbae, barbatoria*. Justificarea acestei măsuri a fost expusă pe larg de Sicard, episcop de Cremona (1155 – 1215), care preciza că oamenii Bisericii trebuie să aibă aspectul îngerilor, fără un sex definit.

În schimb, sihaștrii și anahoreții trăind în păduri și în pustietăți își lăsau părul lung și barba în libertate, un simbol suplimentar al rivalității existente între clerul solitar și cel comunitar din mănăstiri și orașe. Barba a reprezentat un element important în disputele religioase dintre occidentali și orientali, între

Hadrian și-a lăsat barbă ca să acopere cicatricile

Un roman fără barbă: Scipio Africanul...

(Korseis). Existau totuși la Rodos și la Bizanț legi speciale care interziceau raderea bărbilor, deși ele nu erau aplicate. Un cetățean spartan a rămas celebru pentru apărarea bărbii, „cel mai frumos ornament al bărbatului și cel care costă cel mai puțin“.

Primul cetățean roman care, spre uimirea contemporanilor, își radea barba zilnic a fost Publius Cornelius Scipio Africanul (c. 185 – 129 î.H.), deși nu împlinise încă 40 de ani, vârsta la care operația era acceptată de opinia publică. În realitate, bărbaii se radeau o singură dată în viață, în cursul unei ceremonii de trecere a tinerilor la statutul de adulți: ceremonia se numea *depositio barbae* (sau *barbatoria*). S-a păstrat până în secolul al IX-lea d.H. și consta în depunerea firelor de barbă (*lanugo*) într-un recipient (*pyxida*) de sticlă, pentru săraci, de aur, pentru bogătași, ca împăratul Nero sau libertul Trimalchion, eroul romanului contemporan *Satyricon*, de Petronius. În insula Delos, băieții tineri își depuneau prima barbă pe mormântul fiilor lui Boreus sau al zeului Apollo. Un elegant ca Iuliu Cezar, viitorul dictator, își tunde, radea, ba chiar epila barba și întregul corp, pildă urmată și de succesorul său Octavian August.

Raderea bărbii s-a impus deci cu greutate deoarece instrumentele utilizate erau extrem

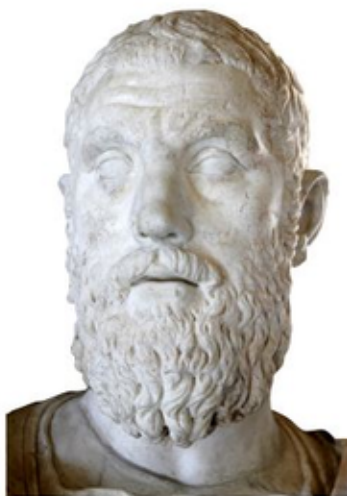
de primitive: briciul (*novacula*), cuțitele (*cultri*, *cultelli*) serveau și la tăiatul unghiilor; nu se utiliza nici apă caldă, nici săpun, nici pământ, nici soluție după ras, ci doar apa rece. Operația era lungă și dureroasă, provoca nenumărate tăieturi și iritații, care erau tratate cu o soluție de pânză de păianjen amestecată cu ulei și oțet. În plus, la început bărbierii operau în plină stradă, ceea ce dădea naștere la tot felul de accidente. Pentru a le evita, împăratul Domițian (81 – 96) a interzis bărbierilor să officieze în stradă, ci doar în localuri închise, ca de altfel și restul negustorilor și meseriașilor.

Este important de subliniat că raderea bărbii, ca și tunsul, îngrijirea unghiilor, parfumatul și băile prelungite aveau ca scop să placă femeii (sau bărbatului) iubit(e).

După această dată, băbiiile rase se înmulțesc la Roma, unde dictatorii Sylla și Marius, urmați de primii împărați, sunt reprezentați imberbi în statui și pe monete. Cel dintâi împărat roman care a arborat din nou barba a fost Hadrian (117 – 138), care își ascundea, sub o barbă scurtă și buclată, cicatricile de pe față. Unii succesori ai săi – Marc Aureliu, Macrinus și Iulian Apostatul – au păstrat și ei această podoabă facială, foarte probabil pentru că erau filosofi și doreau să apară ca atare. Iulian Apostatul (361 – 363), care fusese poreclit „capra“ din cauza bărbii zbârlite și ascuțite la vârf, ajunsese de râsul lumii, în special la Antiohia, în Siria; drept care a scris o satiră autobiografică intitulată *Misopogon* (Dușmanul bărbii).

În secolul al II-lea d.H. a apărut o sectă creștină, a „adamienilor“ (sau „adamiți“), care

... altul cu barbă: Macrinus

Ionel I.C. Brătianu (stânga) și prim-ministrul Serbiei, Nikola Pašić (centru), la Conferința de Pace de la Paris

PROBLEMA BANATULUI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS ÎN DOCUMENTE BRITANICE

ALEXANDRU PIȚIGOI

Banatul a fost un caz special pe agenda tratatelor Conferinței de Pace de la Paris. Particularitatea sa era dată de disputa pentru acest teritoriu dintre doi aliați ai Antantei: Serbia și România.

Ion I.C. Brătianu s-a arătat inflexibil în timpul negocierilor, cerând implementarea Tratatului din august 1916, care acorda Banatul întreg României. În schimb, Take Ionescu a negociat cu Nikola Pašić, prim-ministrul sârb, o împărțire a regiunii. Demersul a dus la o ruptură în relația cu prim-ministrul Brătianu. Victor Antonescu era de părere că „angajamentul formal pe care Take Ionescu l-a luat în fața sârbilor în chestiunea Banatului era principala cauză a limbajului agresiv [al reprezentanților Serbiei la Conferința de Pace – n.a.]”. Pentru a face lucrurile și mai complicate, armata sârbă ocupase această regiune încă de la ieșirea din război a Austro-Ungariei (3 noiembrie 1918). România se pregătea la rândul ei să trimită trupe. Se contura perspectiva unei confruntări între cele două țări, aliate în timpul Marelui Război, dar adversare în privința moștenirii unei porțiuni a fostului imperiu Austro-Ungar.

Timișul sub ocupație sârbească

Cinci memorandumuri redactate de reprezentanții Serbiei au fost predate reprezen-

tanților britanici, dar și ai celorlalți decidenți de la Conferința de Pace de la Paris. Documentele afirmau că partea română nu avea niciun drept etnic sau de altă natură asupra părții de vest a Banatului. În viziunea sârbească, Banatul nu reprezenta o unitate de sine stătătoare. El era împărțit în două: Banatul de Vest se delimita de Banatul de Est în următoarele puncte: Tisa, Timișoara, Vârșeț și Bela Crkva. Banatul de Est cuprindea linia Arad, Lugoj și Reșița, fiind o zonă mai degrabă muntoasă. Conform memorandumurilor emise de partea sârbă, Banatul de Vest trebuia să revină Regatului Sârb, iar cel de Est României. Sârbii considerau că era o graniță defavorabilă lor din punct de vedere strategic.

Autorii documentelor afirmau că Banatul era un leagăn al civilizației sârbești medievale. Românii, germanii și ungurii din zonă ar fi fost aduși după încorporarea acestei regiuni în Imperiul Habsburgic, în secolul al XVIII-lea, schimbând treptat dinamica etnică a zonei. Conform recensământului din 1910, folosit de sârbi în documentele lor revendicative în comitatul Torontal, ce cuprindea și Pancevo, erau 199.750 de sârbi și 86.937 de români. În

Jean-Baptiste Van Helmont

catolici și ortodocși. Fiecare tabără aducea argumente extrase din Biblie în favoarea tezei sale, ajungând până la injurii precum cea proferată de episcopul Eugen de Toledo în secolul al VII-lea: „Dacă barba face pe sfânt – spunea el, citând pe Sfântul Ieronim –, atunci nimeni nu este mai sfânt decât o capră“.

Constatăm astfel că începând cu secolele VII – IX, rivalitatea dintre Orient și Occident se manifestă și pe terenul pilozității faciale. În Orient, adică Imperiul Bizantin, influența persană este întărită și preluată de cea arabo-musulmană, care se răspândește în tot bazinul Mediteranei Orientale și Meridionale. Profetul Mahomed a lăsat câteva *hadith* (spuse ale Profetului, una dintre sursele Drep-tului islamic), care sună astfel: „Deosebiți-vă de politeiști, lăsați să vă crească barba și tăiați mustața“; „Poporul lui Chosroes (persanii) își

O rană pe obraz l-a obligat pe Francisc I să își lase barba

rade barba și lasă mustața să crească: deosebiți-vă de zoroastrieni“; „Tăiați mustața și lăsați barba să crească și nu imitați pe evrei“; „Cel care nu taie nimic din mustață nu este de-al nostru“. Și întrucât barba era un simbol de respectabilitate în Islam, creștinii orientali, atât cei din teritoriile ocupate de arabi, cât și cei din Imperiul Bizantin, au adoptat și ei această modă, preluată și de oamenii Bisericii.

Începând cu secolele XIV – XV, se observă în Occident o timidă reapariție a bărbii. Ducii de Anjou și cei din ramura italiană de la Napoli, din care descindea Carol Robert, regele Ungariei (1308 – 1342), poartă, la început, bărbi scurte, în contrast cu voievodul Basarab I, pe care regele ungar amenința că-l va scoate de barbă (lungă și lată, așa cum apare în *Cronica pictată de la Viena*) din „bârlogul“ său. Răspunsul românului la această amenințare a fost victoria de la Posada, din 1330.

La Florența, afirmă cronicarul Giovanni Villani, moda bărbilor a fost introdusă de mercenarii francezi în 1342, când tinerii italieni o adoptă „pentru a arăta mai severi (amenințatori) în luptă“. Regele Franței Ioan cel Bun are o barbă scurtă (pe la 1350), dar urmașii săi vreme de un secol și jumătate sunt reprezentați imberbi, așa cum apar în portrete Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare, în contrast cu Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun. Barba re apare după 1515 cu regele Franței Francisc I. La începutul domniei, el purta „părul lung și barba rasă“, după vechiul obicei. O rană pe obraz care i-a lăsat o lungă cicatrice l-a făcut să adopte barba cu care este cunoscut din portrete și care îl pune pe picior de egalitate cu contemporanii săi Carol Quintul și Henric al VIII-lea al Angliei. Moda a fost introdusă și la Roma sub pontificatul Papei Iuliu al II-lea (1503 – 1513) și Leon al X-lea (1513 – 1521).

Curtea franceză a adoptat și ea această modă – „părul scurt și barba lungă (*la royale*)“ –, care dispare abia în vremea lui Ludovic al XIII-lea (1610 – 1643), pentru a re apare sub Napoleon al III-lea (1852 – 1870, *l'impériale*). Bătrânii care mai purtau barba lungă în secolul al XVII-lea erau obiect de batjocură pentru tineret, care îi numea în derâdere „bărbi bătrâne“ sau „bărbi cărunte“. Moda adoptată de Ludovic al XIII-lea și de succesorii săi la tron s-a răspândit în toată Europa Nordică, Centrală și Occidentală, ca și arhitectura, arta militară și artele frumoase.

(Va urma)

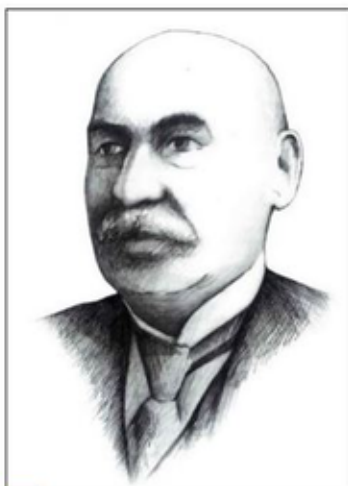
populației au fost rechiziționate de armata sârbă.

Amenințarea unei confruntări militare

Sever Bocu, fost redactor al ziarului *Tribuna* din Arad, a redactat un text intitulat *Chestiunea Banatului*. Documentul a fost remis Foreign Office-ului de Consiliul Național al Unității Românești, organism cu sediul la Paris, condus de Take Ionescu. Textul aborda diferite teme de cercetare privind zona Banatului. Amintea de tratatul semnat de România în 1916 și aportul acesteia în război. Concluzia textului era că existau toate argumentele pentru ca Banatul să revină la România. *Problema etnografică a Banatului* era un alt text trimis de Consiliul Național al Unității Românești. În acest text se explica originea populației sârbești din regiune. Se menționa că în ciuda tuturor presiunilor, românii și-au păstrat originea etnică. Documentul conținea și statistici detaliate care susțineau o majoritate clară a populației românești în regiune. Alexander Wigram Leeper, cel care a analizat cele două texte emise de organismul român de la Paris, a concluzionat că nu pot să fie luate în considerare la Conferința de Pace, deoarece erau scrise de un român, născut în Banat, care nu poate să fie în niciun fel obiectiv în legătură cu concluziile înfățișate.

Delegația română de la Paris a prezentat și un memoriu oficial privind problema Banatului, înmănat Comisiei pentru studiul frontierelor românești.

Locuitorii din comitatul Baranya, ce aparținea tot de Banat, au trimis la rândul lor delegației britanice de la Paris o petiție prin care cereau să fie incluși în Regatul Sârbilor, Croaților și

Iosif Geml

Slovenilor. Documentul a fost înmănat de o delegație compusă din sârbi, germani și unguri din Baranya. În text se menționa că majoritatea populației din comitat era de origine slavă și, din considerente economice, dar și etnice, dorea să se alăture Belgradului. Germanii voiau să se alăture din motive pur economice. Maghiarii care rezidau în vestul zonei doreau să se alăture Ungariei, dar asta doar după ce pericolul bolșevic era înlăturat.

Maiorul Howard Temperley, un bun cunoscător al istoriei

Serbiei, a furnizat date statistice extinse cu privire la etnia populației din această zonă și oferea o linie de frontieră între Ungaria și Serbia, susținută și de militari francezi, prezenți alături de britanici în regiune.

Printre rapoartele primite de Alexander Leeper la Foreign Office, am întâlnit și un document cu o semnătură indescifrabilă, considerat foarte interesant de diplomația britanică. Autorul lui considera că Serbia nu putea menține toate teritoriile ocupate la sfârșitul Primului Război Mondial. Printre teritoriile în cauză amintite era trecut și Banatul. Documentul pare a fi emis de un trimis al *Intelligence*-ului militar britanic, ce se ocupa de zona Balcanilor.

În interiorul Foreign Office-ului s-a creat o anumită stare de neliniște cu privire la situația din Banat, deoarece se contura probabilitatea unei confruntări militare între România și Serbia. Britanicii considerau că guvernul român privea ocupația militară sârbească a Banatului ca pe un posibil preambul al viitoarei decizii de la Paris, prin care zona ocupată o să rămână Serbiei. Leeper concluzionează că răul a fost făcut atunci când s-a permis trupelor sârbești și românești să intre în

Sever Bocu

Take Ionescu

comitatul Timiș, care cuprindea și Timișoara, erau 69.905 sârbi și 169.030 români. Chiar dacă proporția etnică grupată pe cele două comitate era sensibil egală, sârbii aduceau altă statistică, ce lua în calcul slavii în general din cele două comitate (sârbi, croați, ruteni și alții) și

astfel se ajungea la 311.255 de slavi și 255.967 de români. În virtutea acestei majorități slave care domina cele două comitate, ele ar fi trebuit cedate Serbiei, conchidea documentul.

Un alt argument subliniat de partea sârbă era acela că în Banatul de Vest sârbii dețineau de 11 ori mai mult pământ decât românii. În același timp, mulți intelectuali sârbi erau originari de aici. Germanii colonizați în zonă de habsburgi erau prea departe de locul lor de origine și nu trebuia să fie luați în considerare în viitoarea împărțire. Granița trebuia trasată între Serbia, România și Ungaria, care se aflau în contact direct cu regiunea Banatului, menționau documentele.

Locotenentul Coote, membru al Misiunii militare britanice de la Belgrad, semnală în mai multe rapoarte situația din Banat, unde în opinia lui urma să aibă loc mișcări sociale serioase din cauza nemulțumirilor față de noua administrație sârbească. Trupele sârbe au fost permise cu căldură de etnicii sârbi, care și-au exprimat dorința de a fi integrați în Regatul Serbiei.

Între timp, a fost creat Consiliul Național Sârb de la Novi Sad. Membrii acestui organism erau sârbi, foști supuși ai Austro-Ungariei. Consiliul Național Sârb de la Novi Sad deținea controlul asupra Torontalului, Bacs și Baranya și o parte din Timiș.

La conducerea organismului din Novi Sad se afla un anume Popović. Acesta a venit la Timișoara pentru a-i fi recunoscută autoritatea. La conducere, în zona Timișului, se afla Otto Roth, din cadrul Partidului Social-Democrat maghiar. Cu ajutorul generalului francez François Jouinot Gambetta (general de divizie francez în cadrul Armatei Orientului), Roth a rămas în funcție, în ciuda presiunilor sârbești. Însă după câteva zile și-a dat demisia. Chiar și așa, primarul Timișoarei, Iósif Geml, a refuzat să îi recunoască autoritatea lui Popović. Drept rezultat, acesta a amenințat că va înfometa zona, prin refuzul de a exporta din Torontal către Timiș orice fel de produse. Planul sârbesc a fost pus în aplicare, iar Timișoara a fost izolată printr-un control al aprovizionării orașului. Partea sârbă impunea un control strict și dinspre Banatul de Vest, și dinspre Banatul de Nord, și din partea Lugojului, și a Vârșetului. În opinia trimisului militar britanic din zonă, situația era foarte complicată în oraș și se aștepta la manifestări violente. Tensiunea crescuse din cauza blocadei sârbești, mai ales că muncitorii nu aveau de muncă, iar rezervele de hrană aduse de francezi pentru a fi împărțite

Timișoara, octombrie 1918

Franchet d'Esperey, care privea rechizițiile sârbești din Banat. Dosarul a fost pus la dispoziția delegației britanice de la Paris. Nemulțumirea părții române venea din faptul că în timpul ocupației din 1916 – 1918, germanii, bulgarii și ungurii luaseră practic tot materialul rulant din teritoriile ocupate, iar după război refuzau să îl returneze.

În prima jumătate a anului 1919 a apărut și un proiect, spunem noi, excentric cu privire la viitorul Banatului, al profesorului George D. Herron (1862 – 1925), cleric american, scriitor și un adept al creștinismului socialist. Profund nemulțumit de prevederile Tratatului de la Versailles, a redactat mai multe lucrări în care și-a expus punctul de vedere critic. El propunea înființarea unei Republici a Banatului. Ideea era deja prezentă în presa occidentală la momentul respectiv. În opinia lui Herron,

George D. Herron

pentru dezvoltarea regiunii trebuia acordate concesiuni unor finanțisti francezi, conduși de doi evrei. Noua entitate statală trebuia plasată sub protecția statului francez. Proiectul părea să fie o simplă schemă pe hârtie, deoarece specificațiile erau foarte vagi, nu erau numiți nici finanțistii francezi și nici măcar cei doi evrei.

Alexander Wigram Leeper considera proiectul lui Herron drept unul absurd, dar care a cauzat mult rău în relația dintre francezi și români. Partea română informase anterior de existența acestei idei a unei republici a Banatului și s-a arătat foarte nemulțumită de presupusele mișcări de culise pe această temă. Britanicii voiau mai degrabă o Confederație a Dunării, care să grupeze toate statele din regiune, decât apariția unor mici stătuțe în această parte a Europei.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde s-a stins din viață Sfântul Francisc din Assisi?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din mai 2019 este:

Iulie 1444

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Grigore Mangu**, din **Focșani**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

zonă. Trebuia stabilită o zonă controlată strict de trupele aliate, fără implicarea altor actori. Din punct de vedere militar, ocupația militară sârbească asupra Banatului era justificată, menționau britanicii; problemele au apărut atunci când armata sârbă a început o politică de represiune asupra populației românești.

General-maior W. Thwaites, directorul informațiilor militare britanice, amintea de un ordin emis în luna ianuarie 1919 de generalul Franchet d'Esperey, conducătorul Armatei Orientului, care cerea ca trupele sârbești să fie retrase la o distanță de 16 km vest de linia Timișoara – Vârșeț. La Londra nu se știa la momentul respectiv dacă armata sârbă a executat retragerea ordonată. În opinia ofițerului britanic, românii nu puteau emite pretenții asupra Torontalului, chiar dacă prin Tratatul din august 1916 întreaga regiune fusese promisă României. Britanicul era de părere că sârbii trebuia să execute retragerea comandată de d'Esperey, dar nu mai mult de atât. Cu privire la chestiunea cererilor românești, ea trebuia rezolvată de lucrările Conferinței de Pace de la Paris.

Frank Rattigan, secretar I în Legația de la București, credea că Brătianu instrumenta campania anti-sârbească din presa română pentru a-și putea depune demisia. Astfel avea scuza că datoria de a susține punctul de vedere legitim al României era mai importantă decât funcția sa. Din punct de vedere britanic, poziția lui devenea foarte subredă, iar chestiunea Banatului era un pretext foarte util pentru o ieșire temporară din schema vizibilă a puterii, punând în același timp și presiune pe Conferința de Pace.

Propaganda sârbă pentru Banat se desfășura și în alte capitale europene. Nicolae Filo-

Otto Roth

dor, ministrul român la Atena, semnala că în presa elenă se menționa „imposibilitatea de a se atribui României orașul Timișoara; în textul grecesc se spune chiar că tot Banatul trebuie să revie Serbiei, deoarece Serbia, foarte slăbită de război, nu trebuie să fie lipsită de acest centru industrial“.

Un proiect absurd

La începutul anului 1919 guvernul român a emis o notă către reprezentanții Franței, Marii Britanii, Italiei și S.U.A.,

prin care își manifesta nemulțumirea față de atitudinea trupelor franceze din Banat, care au înlocuit trupele sârbești în zonă. Nemulțumirea Bucureștiului era cauzată de re-instalarea autorităților maghiare, care au început demontarea instalațiilor industriale din Bocșa, Reșița și alte localități. Se solicita oprirea imediată a acestor activități. Lordul Curzon, după ce a analizat documentul, a conchis că orice decizie legată de Banat trebuia luată la Paris, chiar și eventualele măsuri împotriva demontării echipamentelor industriale din zona părăsită de sârbi, făcute de ei sau de maghiari.

Frank Rattigan

Românii mai aveau un motiv de nemulțumire: în timp ce autoritățile românești fuseseră aspru criticate la Conferința de Pace pentru rechiziționarea materialului feroviar din Transilvania și Ungaria, Serbia nu primea același tratament pentru aceeași acțiune, efectuată chiar mai activ în Banat. Serbia considera că materialul rulant și infrastructura feroviară din Banat reprezentau pradă de război. La 5 august 1919 fuseseră evacuate din Banat, în Serbia, 123 de locomotive și 1.434 de vagoane. Din informațiile britanice, la Secretariatul General al Conferinței de Pace exista un dosar voluminos întocmit de

**Bela Kun
și-a depășit
profesorii;
revoluția
ungară
s-a poziționat
incredibil
de repede
pe făgaș
comunist**

Sovietelor...; grevele și consiliile de muncitori din Anglia, Franța, Italia; descompunerea vechii armate în țările Antantei și crearea consiliilor de soldați și marinari; transformarea sistemului sovietic într-o formă universală a dictaturii proletariatului; întărirea elementelor comuniste de stânga în țările Europei și apariția partidelor comuniste în Germania, Austria, Ungaria, Elveția; legătura dintre ele, coordonarea acțiunilor...; conferința internațională a partidelor socialiste revoluționare la Moscova și crearea unui organ de luptă al muncitorilor din toate țările, a treia Internațională comunistă... Rusia sovietică a devenit un port-drapel al revoluției proletare mondiale. Bolșevismul de sorginte pur rusească devine o forță internațională de temut, care zguduie înseși temelile imperialismului mondial“.

În acea perioadă câmpul principal de luptă a devenit Ucraina, poartă spre Europa Centrală și Bavaria roșie. Bolșevicii se pregăteau să înceapă războiul cu România, care la acel moment stăpânea, deja de un an, Moldova.

La 14 martie, de la Harkov, comandantul Frontului ucrainean, Vladimir Antonov-Ovseenko, a dat dispoziție grupării de trupe de pe direcția Kiev: „Partea nordică a Ba-

Vorbește de la tribună Bela Kun (Hodod, 1886 – Moscova, 1938), fervent susținător al bolșevismului, instalat la Budapesta din 21 martie 1919

sarabiei să fie organizată pentru acoperirea trecerii peste Nistru și pentru următoarea lovitură asupra Chișinăului. În ce privește cea din urmă, va fi dat un ordin special.“

Trei zile mai târziu, prin directiva nr. 405, el cerea ca în cursul asaltului asupra Odesei să fie pregătite tulburări în spatele frontului apropiat trupelor române: „Organizarea răscoalei în Basarabia – gardă de flanc a României. Lovitura unei grupări puternice [asupra] Chișinău – Bender – Tiraspol.“

Iar peste o săptămână importanța acestei direcții strategice a crescut semnificativ,

pentru că la 21 martie a fost proclamată Republica Sovietică Ungară, a cărei conducere a stabilit legătura telefonică cu Moscova. Vladimir Lenin a fost mulțumit de protecția lui și, peste câteva zile, a declarat în public că ei și-au depășit într-un fel profesorii: „politică guvernului ungar a fost atât de fermă pe linia comunismului, încât, dacă noi am început cu controlul muncitoresc și numai

treptat am trecut la socializarea industriei, Bela Kun, cu autoritatea lui, cu credința lui că are în spate mase imense, a putut să dea imediat legea de trecere în proprietate obștească a tuturor întreprinderilor industriale din Ungaria, administrate pe principii capitaliste. În numai două zile ne-am convins fără niciun dubiu că revoluția ungară s-a poziționat imediat, incredibil de repede, pe făgaș comunist“.

Ca pretutindeni în Europa, sursă și mediu de alimentare pentru totalitarismul unguresc au fost „rămășițele feudalismului“ și chiar ale iobăgiei, abolită complet abia în 1848, cu 13 ani înaintea Rusiei (*Magazin istoric*, nr. 11/1991). Cercetătorul maghiar Cristian Ungvari subliniază că, în ciuda faptului că până la sfârșitul anului 1918, partidul comunist ungar era puțin cunoscut, fiind apoi organizat și direcționat de bolșevici, el a luat puterea fără violență armată. „Comuniștii au făcut o înțelegere cu social-democrații de stânga; de altfel, în afară de ei

*La arme!
Afiș mobilizator
și participanți
la revoluția
bolșevică ungară*

Exclusivitate

A acțiunile hibride ale Kremlinului de azi ne obligă să ne amintim de predecesori aproape uitați, de faptul că exact cu un secol în urmă comuniștii au întreprins o tentativă de a pătrunde în Europa Centrală, pentru ca apoi, de acolo, să întrețină incendiul mondial. Spre deosebire de campania lui Tu-hacevski pe Vistula, din 1920, marșul din 1919 aproape că nu a reținut atenția istoricilor. În 1920 a fost vorba despre un război sovieto-polon, dar în aprilie 1919 comuniștii au vizat un conflict cu mai multe state. Au avut chiar șanse de succes – nu mai puține decât un an mai târziu. La epoca aceea, lumea veche, sleită de un război mondial istovitor, era scena multor frământări.

Petrograd, 6 – 8 martie 1918: al șaptelea congres al Partidului Comunist din Rusia (b), desfășurat în strictă conspirativitate (actele s-au publicat abia în 1923), după ocuparea unei părți din teritoriul Rusiei sovietice de trupele germane; în centru Stalin și Lenin (care a avut 18 intervenții)

PRIMĂVARA ROȘIE A EUROPEI

ALEKSANDR GOGUN (Berlin)

Imperiile se scindaseră în mai multe state, încă slabe. Ceea ce sublinia și Stalin, în decembrie 1918, în ziarul *Jizn naționalnoștei* (Viața naționalităților), prin titlul: *Tensiunea dintre Rusia și Germania se diminuează, se topește*. Djugașvili era atunci membru al Sovietului Militar Revoluționar al Republicii și reprezentant al Comitetului Executiv Central în Consiliul de Apărare al Muncitorilor și Țăranilor, de aceea articolul lui nu reprezenta nici pe departe opinia personală a unui membru de partid de rând. „Occidentul, cu canibalii lui imperialiști, s-a transformat într-un focar al întinericului și robici. Sarcina noastră

este să distrugem acest focar.”

Optimismul bolșevicilor creștea de la o zi la alta, în ciuda faptului că la Berlin forțe locale de dreapta se descotoresiseră în cel mai crunt mod – fără proces – de liderii grupării „Spartak”, Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg,

Liderul militar Vladimir Antonov-Ovseenko (Cernigov, 1883 – închisoarea Butirka, Moscova, 1938), al treilea din stânga

Câmpul principal de luptă era Ucraina, poartă spre Europa Centrală și Bavaria roșie

asasinați. La începutul lunii martie, în același ziar, Stalin descria evenimentele ultimelor luni și săptămâni ca un marș paneuropean al stângii: „apariția republicilor sovietice în Estlandia, Letonia, Lituania, Belorusia, în Ucraina; prăbușirea imperialismului austro-german și revoluția proletară din Germania, Austria, Ungaria...; Republica sovietică din Bavaria; grevele politice din întreaga Germanie sub lozinca *Toată puterea*

strânsă, nemijlocită, cu trupele sovietice ale Ungariei”.

La 6 aprilie a fost proclamată Republica sovietică bavareză, eveniment neașteptat, pe care Lenin l-a dezbătut la telefon cu Bela Kun. Apariția unui nou focar de extremism, și încă în Germania, a stimulat avansarea bolșevicilor spre Occident. Aparent, se putea pătrunde în chiar inima Europei.

Raportul șefului de stat major al Frontului Ucrainean Vasili Glagolev, adresat șefului de stat major de campanie al Consiliului Militar Revoluționar al R.S.F.S.R., despre situația strategică la 17 aprilie 1919, sublinia că războiul civil a devenit european. „...Frontul, evident, se poate opri acum la Nistru, dar includerea în componența lui a insurgenților basarabeni stă probă că un front format din insurgenți se poate deplasa mai departe, spre apus”.

La 18 aprilie Lenin trimitea la Kiev o indicație președintelui Comisariatului Poporului al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, și, prin cumul, comisarului poporului pentru Afaceri Externe al „Ucrainei” Cristian Rakovski: o misiune principală a Frontului ucrainean, spunea el, este „ofensiva prin Bucovina” în depresiunea Dunării de mijloc, adică ieșirea Armatei Roșii prin Carpați într-un spațiu operativ.

Peste alte patru zile liderul Rusiei sovietice expedia o telegramă cifrată lui Vațetis și Aralov, în care extindea terenul indicat pentru ofensiva spre Occident. „Avansarea spre Galiția și Bucovina este necesară pen-

Martie 1919, unități guvernamentale pe o stradă din Berlin, unde, în cursul confruntărilor, au murit mai bine de 1.000 de oameni (foto din Muzeul Istoric German)

tru legătura cu Ungaria sovietică. Această sarcină trebuie îndeplinită cât mai repede și cât mai bine [...] Trebuie stabilită o legătură temeinică cu Ungaria sovietică pe căile ferate”.

În ziua următoare cuvintele liderului apăreau în directiva nr. 1855 a comandamentului principal al Armatei Roșii privitoare la sarcinile Frontului Ucrainean. „Având în vedere situația actuală din Europa trebuie stabilită o legătură nemijlocită cu Republica Sovietică Ungară, pentru care armatele Frontului Ucrainean, folosind succesul din raioanele Gusiatin și Kameno-Podolsk, să organizeze înaintarea prin teritoriul Galiției, Bucovinei și Ungariei pe direcția generală Colomeea, Sighet și Budapesta.”

Münchenul Republicii sovietice bavareze, cuprins de revoluție (pentru nici o lună întreagă)

Lenin avea în vedere nu numai Câmpia Panonică, pentru că, la 27 aprilie, mulțumind liderilor Republicii sovietice bavareze pentru cuvântul de salut pe care i-l trimiseseră, expedia la München un opus de recomandări în detaliu privind consolidarea puterii, inclusiv luarea ca ostatici a unor membri ai „burheziei”.

De Ziua internațională a muncii, 1 Mai, vorbind în Piața Roșie, liderul de la Kremlin prezicea apropiata victorie a comuniștilor asupra Antantei. „Dacă imperialismul anglo-francez i-ar trece prin minte să mute câmpul de luptă din Ucraina, unde au acționat detașamente nesemnificative ale insurgenților, în fața forțelor Rusiei sovietice unite, ale Ungariei și Bavariei, el n-ar avea nicio șansă.”

În aceeași zi bolșevicii au expedit la București o notă în care transpărea amenințarea războiului. „Nevrând să curgă sângele frățesc al muncitorilor și țăranilor români, care au acționat prin constrângere, ambele guverne sovietice se adresează Guvernului României cu propunerile următoare:

1) Evacuarea imediată a trupelor române, a funcționarilor și agenților din toată Basarabia și acordarea pentru muncitori și țăranii a libertății de a-și instala propria putere [a se citi „a bolșevicilor” – A.G.];

2) predarea către un tribunal popular a tuturor celor ce s-au făcut vinovați de crime împotriva țăranilor și muncitorilor basarabeni și împotriva întregii populații a Basarabiei;

3) restituirea întregii avuții a armatei aparținând Rusiei și

Matyas Rakosi (Ada 1892 – Nijni Novgorod, 1971), conducătorul gărzii roșii, membru al guvernului Bela Kun

nimeni nu și-ar fi luat răspunderea față de țară. La acel moment Ungaria se afla în conflict cu Occidentul pe probleme teritoriale. După destrămarea monarhiei dunărene, arbitrajul Antantei a stabilit noi granițe, pe care trupele ungare le-au respectat, nu și trupele vecinilor Ungariei; fiecare se străduia să apuce cât mai mult. Când țările occidentale au mutat din nou granițele, de-acum deja în adâncimea pământurilor ungurești, guvernul democratic de la Budapesta nu a fost de acord să le recunoască, intenționând ca, în condițiile date, să renunțe la frăiele puterii. Roșii au fost gata să se lupte cu vecinii pentru pământurile populate de maghiari și chiar să se opună Occidentului, care îi susținea. Nu puțini ofițeri unguri din fosta armată a Austro-Ungariei i-au sprijinit atunci pe comuniști.

La fel ca în Rusia autoritățile au instituit teroarea roșie – în vremea conducerii stângii radicale, în 1919, în mica Ungarie au fost executați în medie doi oameni pe zi; au fost ridicați „burju” și cei cu alte credințe și împușcați arbitrar sau spânzurați în copaci; fiecare al zecelea dintre ei. Alianța cu socialiștii s-a sfârșit

repede – peste numai câteva zile Bela Kun i-a alungat din guvern. Mulți locuitori ai Budapestei au fost șocați când, de Ziua internațională a muncii, autoritățile au înlocuit monumentele regilor medievali cu statuile lui Marx și Engels.

Cu toate acestea, puterea nu a pierdut sprijinul unei semnificative părți a societății, iar Garda roșie condusă de Matyas Rakosi a reușit să câștige repede bătălia cu armata Cehoslovaciei. De remarcat și că, un secol mai târziu, lobbyistul principal al lui Putin în Uniunea Europeană este Viktor Orban, președintele Ungariei, acuzat – și în interiorul țării lui, și de Bruxelles – de autoritarism.

La 23 martie comandantul forțelor armate ale R.S.F.S.R., Ioachim Vațetis, și șeful serviciului sovietic de informații militare (ulterior numit GRU), Semion Aralov, i-au propus lui Lenin să organizeze o acțiune operativă împreună cu armata nou createi republici: 1) stabilirea unui front comun între Ungaria și R.S.F.S.R. prin Bucovina [parte a României atunci – A.G.]; 2) deplasarea trupelor sovietice ungare din Bucovina în spatele frontului

trupelor lui Simon Petliura, care înaintau din Galiția spre Kiev”.

Conducerea politică a Rusiei sovietice avea însă viziuni pan-europene, considera Armata Roșie ca fiind ea de ajutor comuniștilor unguri, nu invers. De aceea, trei zile mai târziu, Vațetis și Aralov, prin directiva nr. 861

În timpul regimului comunist, în 1919, în Ungaria au fost uciși, în medie, doi oameni pe zi

pentru Frontul ucrainean – o copie mergând și la Lenin –, au ordonat să se intensifice acțiunile împotriva trupelor Republicii Populare Ucrainene, dar să nu se uite nici de „frații de clasă” răzvrățiți din afara granițelor: „...să-și propună ca scop iminent lichidarea totală a manifestărilor împotriva voastră ale lui Petliura, întrucât înaintarea spre apus trebuie neapărat să meargă până la granița de sud-vest a Galiției și Bucovinei. Ultimul punct este necesar pentru a ne stabili noi o legătură

Revoluționarul Semion Ivanovici Aralov (1880 – 1969), aflat la conducerea serviciului de informații al armatei (viitorul GRU), și Ioachim Ioachimovici Vațetis (1873, Kurlanda – 1938, Moscova), militar de profesie, comandant al forțelor armate ale R.S.F.S.R. nicidecum membru al vreunui partid

Să urmărim prezentarea începută în numărul anterior a campaniei ce a zădărnicit, prin eforturile României și Poloniei, joncțiunea forțelor bolșevice ruse și ucrainene cu cele din Ungaria.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN POCUȚIA ÎN VARA ANULUI 1919

ION GIURCĂ

Armata română defilează la Kolomeea

Pocuția nu era o unitate teritorială care să dispună de o reședință unde să fie centralizate activitățile administrative și de servicii, astfel că a fost nevoie să fie constituită o organizație civilă, care să dispună de o structură specializată pentru fiecare domeniu al administrației. Prin urmare, Comandamentul Militar Teritorial și-a stabilit reședința la Kolomeea și exercita conducerea prin intermediul unui girant în afaceri publice, la departamentele înființate.

Comandanții militari de județe, de regulă comandanți de companie din cadrul Regimentului 3 Grăniceri, se subordonau nemijlocit colonelului Gheorghe Liciu, numit comandant al Comandamentului Militar Teritorial. Pentru îndeplinirea atribuțiilor administrative, comandanții militari de județe erau ajutați de prefect și primarii din comunele

urbane și rurale, cu structurile existente la fiecare dintre acestea.

Stare de asediu

În ziua de 28 mai 1919 a fost emisă și Ordonanța nr. 2, care prevedea măsuri coercitive referitoare la păstrarea secretului acțiunilor, contracararea acțiunilor de spionaj, tră-

dare, crearea și răspândirea panicii, siguranța trupelor în orice situație s-ar afla, protecția, siguranța și securitatea elementelor de infrastructură generală și specială, transportul corespondenței, încercarea de corupere a militarilor și funcționarilor români. Misiunea principală a trupelor din subordinea generalului Iacob Zadik era „de a asigura stăpâ-

**Liderul socialist
Cristian Rakovski
(1873, Kotel – Oriol, 1941)...**

Ucrainei, capturată de România;

4) restituirea către locuitorii Basarabiei a întregii averi spoliata și confiscate.

Guvernele socialiste ale Rusiei și Ucrainei așteaptă în decurs de 48 de ore, începând din 1 mai ora 22.00, un răspuns clar și precis privitor la acceptarea acestor propuneri; în caz contrar ele vor considera că pot acționa absolut liber față de România.

România Regală a răspuns printr-o tăcere înarmată.

**... și comisarul poporului
pentru Marina Militară
al R.S.S. Ucrainene
Nikolai Ilici Podvoiski
(1880 – 1948)**

În raportul nr. 595, din 8 mai, al comisarului poporului pentru Marina Militară al R.S.S. Ucrainene, Nikolai Podvoiski, trimis de la Kiev către Consiliul Militar Revoluționar, erau subliniate pregătirile extinse pentru acaparea Europei Centrale. „A se forma urgent Diviziile ucrainene 4 și 6 și două divizii internaționale și una basarabeană cu sarcina specială de a acorda ajutor Ungariei și a elibera Basarabia.”

Comuniștii maghiari intrau în luptă nu numai cu România, ci și cu Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, ca și cu nou creată Cehoslovacie. În plus, Galiția Estică, pe care Lenin o dorea

**Planul Kremlinului:
război
de la Marea Baltică
la Marea Adriatică
și Marea Neagră**

străbătută ca mijloc de comunicare de o cale ferată, era ocupată de trupele Republicii Populare Vest-Ucrainene. La pământurile acesteia avea pretenții Polonia, căreia Franța la acel moment îi furniza tancuri și armament pentru a lupta contra bolșevicilor. Așa că acțiunea Kremlinului de ajutorare a „ungurilor roșii” trebuia să se transforme într-un conflict de la Marea Baltică la Marea Adriatică și Marea Neagră.

Dar, în acel moment comandantul Diviziei 6 sovietice ucrainene a provocat o răzmeriță împotriva bolșevicilor. La 12 mai Rakovski i-a comunicat lui Vațetis că până la Chișinău, București, Budapesta nu mai sunt bolșevici. „Aventura lui [Nikifor] Grigoriev [insurecția atamanului Grigoriev împotriva puterii sovietice din Ucraina, încheiată cu uciderea acestuia în conflictul cu oameni

din mișcarea anarhistă a atamanului Nestor Mahno – *n.trad.*] a făcut să eșueze înaintarea pregătită de noi asupra Basarabiei... Am pus Ungaria într-o situație grea și pe noi înșine într-o situație de nedorită”.

Curând au urmat exemplul Diviziei 6 și alte unități ale Armatei Roșii, și, la 26 mai, Vațetis și Aralov i-au expediat lui Antonov-Ovsenko directiva nr. 999, cu o copie către Lenin: „1. În partea apuseană a Frontului Ucrainean pe Nistru și în Galiția se va trece la apărare. 2. A dispersa din componența Frontului Ucrainean cât mai multe unități cu capacitate de luptă, care să fie îndreptate către Frontul sudic [împotriva generalului albgardist Denikin – *A.G.*]... 3. Sarcina iminentă a Frontului ucrainean este înăbușirea cât mai urgentă a insurecției lui Grigoriev”.

Insurecția a fost înăbușită, atamanul a fost ucis de oamenii lui Mahno, dar timpul pentru marșul spre Dunăre și dincolo de ea trecuse deja. În mai, sub loviturile trupelor guvernamentale, a căzut Republica bavareză, iar în august, sub asaltul trupelor române și cehoslovace, și Republica sovietică ungară. Bolșevicii au fost nevoiți să amâne cu un an instituirea revoluției mondiale: Armata albă se năpustise asupra Moscovei...

Așadar, spre deosebire de marșul următor pe Vistula, respins de polonezi grație forței lor militare, receptării mesajelor radio și descifrării lor, campania de ajutorare a insurecției ungare din 1919 a eșuat din cauze strict de politică internă. Poate că și războiul hibrid dus de Putin în Europa și, uneori, dincolo de Europa, va avea un sfârșit în urma unor schimbări survenite chiar în Rusia.

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

că la 4 iunie 1919 Marele Cartier General român a emis Ordinul nr. 1.459, din care rezulta modul de soluționare a situației. „Stabiliți de comun acord cu comandamentul polon linia de demarcație între trupele noastre și cele poloneze... După fixarea acestei linii de demarcație, trupele noastre vor trece la sud de această linie.” Privite în toată complexitatea lor, problemele cele mai grave cu polonezii nu erau la contactul din centrul Galiției, ci în zona Cernăuților, unde se aflau forțele Diviziei 4 Vânători polonezi, sosită din zona Bender, care constituia un factor de insecuritate pentru autoritățile nou instalate în Bucovina și pentru populația din localitățile unde era cantonată, fapt ce a impus discuții ample, soldate, în cele din urmă, cu transportul acelei mari unități în zona Tiesmenica, Tlumacz, până la 19 iulie.

Pentru evitarea unor incidente între trupele române și cele poloneze, colonelul Petre Cănciulescu a fost numit comandant militar al trupelor noastre din Pocuția. El s-a aflat în permanent contact cu generalul Lujan Zeligowski, căruia i-a fost comunicat punctul de vedere al generalului Iacob Zadik în privința unei eventuale retrageri a Diviziei 4 Vânători în spațiul

aflat sub controlul Diviziei 8 Infanterie.

Conținutul ordinului dovedește o atitudine mai flexibilă față de trupele poloneze, datorită unor noi precizări din partea Marelui Cartier General român, care avea o linie de comunicare proprie cu autoritățile militare de la Varșovia.

Să nu facem precum sârbii

În perioada care a urmat, între trupele celor două divizii nu a avut loc niciun incident, confruntările dintre trupele polone și cele ucrainene determinând doar modificări în dispozitivul trupelor noastre din nordul Basarabiei. Relațiile dintre comandanții militari români și polonezi au fost condescendente, cu exprimări diplomatice și gesturi de curtoazie, fără a lipsi de ambele părți fermitatea în argumentația atitudinilor exprimate și adoptate.

În cea de a doua jumătate a lunii iulie 1919, marile unități și unitățile armatei române aflate în apărare pe Nistru și Tisa erau preocupate de luarea

Soldat polonez păzind un tren blindat în Pocuția

la Moscova și Budapesta. Situația era mai bună, mai stabilă și mai puțin riscantă la frontiera de nord a țării, unde trupele polone erau angajate în confruntări cu trupele ucrainene. Situațiile erau schimbătoare, dar fără un pericol iminent pentru marile unități din nordul Basarabiei, Pocuția și Bucovina.

Pe fondul unor bune relații dintre guvernele de la București și Varșovia, a înțelegerilor între Puterile Aliate și Asociate, în cadrul cărora deciziile și sugestiile transmise de la Paris și Londra erau luate în considerare, factorii de decizie politică și militară de la București au decis evacuarea Pocuției, teritoriu care fusese stabilit să devină parte a Poloniei.

La 16 iulie 1919 generalul Iacob Zadik a primit Ordinul de operațiuni nr. 10, care prevedea: „Evacuarea Pocuției de către trupele Diviziei 8 va începe de îndată ce comandamentul acelei divizii va stabili detaliile executării cu comandamentul polon cu care se găsește în legătură.”

A doua zi, generalul Iacob Zadik a emis și transmis interlocutorului său de la Lemberg (Lwow; L'viv) o solicitare de a „trimite un delegat împuternicit al dumneavoastră, care să trateze cu subsem-

Inaugurarea Pieței Unirii la Cernăuți, în 1919

măsurilor care să evite riscurile ce puteau decurge dintr-un atac simultan din partea trupelor ruse și ungare, având în vedere colaborarea dintre regimurile aflate la pu-

nirea Bucovinei în granițele istorice, cum și a Pocuției, asigurând liniștea în interior și rezistând cu orice preț atacurilor ce eventual s-ar produce din partea dușmanilor noștri.”

La începutul lunii iunie 1919 Divizia 8 Infanterie avea de administrat un spațiu foarte mare, astfel că la 2 iunie a fost finalizat și transmis unităților Planul de acțiune nr. 27, care avea drept scop principal stabilirea măsurilor de apărare a Pocuției și a teritoriului încredințat din nordul Basarabiei, în cadrul căruia un punct distinct era destinat rezolvării problemelor legate de „împărțirea teritoriului sub raport administrativ și al comandamentului”, unde se arăta că spațiul geografic aflat în stăpânirea Diviziei 8 Infanterie cuprindea Bucovina și Pocuția.

Problemele concrete și de detaliu privind organizarea administrativă a Pocuției, aplicarea măsurilor specifice stării de asediu și a ordonanțelor generalului Iacob Zadik au fost stabilite în ziua de 3 iunie 1919, când au fost emise și transmise „Instrucțiuni nr. 3.247 pentru organizarea militară a teritoriului ocupat”, prin care erau nominalizați: comandantul Comandamentului Militar Teritorial – colonel Gheorghe Liciu –, ajutorul acestuia – maior Gheorghe Necșulescu, comandantul batalionului 1 Grăniceri Pază din Regimentul 3 Grăniceri –, fiind stabilită și structura Biroului de informații care trebuia să funcționeze în cadrul structurii constituite.

Pentru asigurarea ordinii în zona sa de responsabilitate, colonelul Gheorghe Liciu avea la dispoziție batalionul 1 din Regi-

Generalul Lujan Zeligowski

mentul 3 Grăniceri și o companie de mitraliere, care trebuia dislocate și întrebuințate la reședința comandantului militar al județului, cât și acolo unde se produceau acțiuni ostile sau dezordini.

O atitudine mai flexibilă

În acord cu starea de securitate din Pocuția, la 27 iunie 1919, prin Ordonanța nr. 5 au fost modificate prevederile unor articole din Ordonanța nr. 1, în sensul renunțării la măsurile de interdicere a apariției și difuzării presei și a purtării corespondenței între instituțiile și persoanele din teritoriul ocupat, dar se stabileau reguli clare în privința conținutului ziarelor,

revistelor și scrisorilor, modului de obținere a aprobărilor pentru publicare, a interdicțiilor în privința conținutului publicațiilor și corespondenței, a măsurilor care trebuia luate împotriva celor care încălcau prevederile ordonanței. Pentru activitatea viitoare a oficiilor poștale din Pocuția au fost emise și aduse la cunoștința autorităților și populației „Instrucțiuni privind reluarea traficului poștal și telegrafic, oficial și privat, pe teritoriul ocupat”.

Măsurile adoptate erau o necesitate obiectivă, în condițiile nevoilor reale ale populației pentru desfășurarea activităților cotidiene, o dovadă că unitățile subordonate generalului Iacob Zadik nu se confruntau cu reacții ostile din partea populației, cazurile izolate nefiind de natură să constituie un obstacol în calea unei bune înțelegeri și colaborări între autoritățile locale și cele militare românești.

Înaintarea trupelor române în Pocuția duse la legătura cu armata polonă, la 29 mai, când a avut loc primul schimb de scrisori între comandanții militari ai celor două mari unități ajunse la contact, prin care s-au clarificat aspectele privind alinamentul ocupat de trupele române. Unele solicitări ale părții poloneze

depășeau atribuțiile generalului Iacob Zadik, astfel că s-a convenit ca trupele celor două armate să rămână pe loc până la precizările șaloanelor superioare.

În cele din urmă, diferendul în legătură cu linia de demarcație în Galiția dintre trupele române și cele polone a fost rezolvat, în urma unor discuții la nivel politic și militar, astfel

Iacob Zadik înconjurat de ofițeri din statul-major

MISTERIOASA CONTESĂ A TENEBRELOR

FLORENTINA DOLGHIN

La 230 de ani de la izbucnirea Revoluției Franceze, publicația *Le Figaro* remarca, în primăvara acestui an, cu câtă eleganță își duc viața urmașii marilor familii aristocratice ale Franței, cărora „li s-au tăiat capetele” odată cu luarea Bastiliei: lucrează – mândri de rădăcinile și valoarea lor – în afaceri, armată, media, politică, înalta administrație, cinema, teatru, litere, bănci, locuiesc în castele superbe, păstrându-și un picior în trecut și unul ancorat în modernitate. Numai în Jockey Club, unde uneori își petrec serile, personalul li se adresează cu „Monsieur le comte”, ca în vremurile de altădată, ceea ce le mângâie orgoliul, dar atât. Discreția în comportament este o regulă de aur, strict respectată de acești aristocrați „decapitați” odată cu Revoluția din 1789 – 1794.

Ștefan Zweig este cel care ne face cunoștință în volumul *Maria Antoaneta* și în stilul lui captivant cu personajul regal despre care va fi vorba în aceste rânduri. De fapt, cu momentul când el vede lumina zilei, în dimineața de 19 decembrie 1778. Curtea de la Versailles, adunată cu mic cu mare la patul reginei, este în culmea fericirii. Cuplului Ludovic al XVI-lea – Maria Antoaneta, aflat deja în al optulea an de mariaj, i se naște primul copil, o fetiță, botezată Marie-Thérèse, după numele bunicii din partea mamei, împărăteasa Austriei.

Schimb la Basel

După execuția părinților, tatăl, în ianuarie 1793, mama, în octombrie același an, și

Marie-Thérèse, prima fiică a lui Ludovic al XVI-lea și a Mariei Antoaneta (pictată în 1796 de portretistul german Heinrich Friedrich Füger)...

moartea fratelui ei Ludovic al XVII-lea, la 8 iunie 1795, în Turnul Temple, Marie-Thérèse rămâne uitată, singura din familie, prizonieră în Turn. „Orfelina din Temple”, Madame Royale, cum i se spune, revine oarecum în atenție odată cu sfârșitul Terorii revoluționare, cu execuția lui Robespierre, în iulie 1794, și a oamenilor lui, moment considerat un fel de contrarevoluție.

Atunci mulți regaliști visează să re-instaureze monarhia, dar fără a face apel la emigranți, discreditați prin prezența lor în armatele străine cu care se confruntă francezii. Soarta tinerei de numai 16 ani aflate în Temple pare a-i înduioșa pe mulți; ei încep să vadă în ea o potențială ocupantă a tronului. Scenariul nu este deloc o glumă, de vreme ce guvernul Directoratului (1795 – 1799) decide să se

Generalii Constantin Prezan și Stanislaw Haller

natul modalitatea executării acestei operațiuni de către trupele române și cele polone. Noi credem că întâlnirea ar putea avea loc la Stanislau.”

Pentru evitarea unor neînțelegeri între părțile implicate în pregătirea operațiunilor, la 19 iulie generalul C. Prezan a transmis Ordinul nr. 2.243, care prevedea: „În ceea ce privește modul cum trebuie să se definească frontiera etnică a Bucovinei, s-a hotărât ca să fie vechea frontieră a provinciei. Cu ocazia evacuării Pocuției, se va avea în vedere ca atitudinea noastră să fie în așa fel, încât să nu facem impresia că lucrăm cu patimă contra statului polon, așa cum sunt acuzați că au procedat sârbii în Banat.”

Predare în ordine și liniște

Modalitatea de rezolvare a litigiilor a fost stabilită de Marele Cartier General român prin „Instrucțiuni cu privire la lichidările chestiunilor administrative și bănești din Pocuția, cum și pentru executarea cumpărărilor de

materiale sau animale necesare armatei”, iar statul major al generalului Iacob Zadik a elaborat la 18 iulie 1919 un „Proiect de evacuare a Pocuției de către trupele Diviziei 8 și predarea teritoriului trupelor poloneze”, care trebuia să constituie o bază de discuție cu polonezii. Primele discuții au avut loc în ziua de 27 iulie, când generalul Iacob Zadik s-a deplasat la Lemberg, prilej cu care s-a convenit ca evacuarea să se execute în timp de nouă zile și s-au finalizat prin încheierea la 31 iulie 1919 a unei „Convenții privind mișcările trupelor regale române și polone care trebuie să fie executate cu ocazia evacuării Pocuției”, semnate de generalii Iacob Zadik și Lamezan-Salins, împuterniciți pentru aceasta de șefii Marelui Cartier General de la București și Varșovia. Convenția din 31 iulie 1919 a fost aprobată de generalul Stanislaw Haller la 5 august, iar de generalul Constantin Prezan la 11 august, când a revenit la București după participarea la conducerea operațiilor militare pentru ocuparea Budapestei.

Conform celor convenite între părți, evacuarea Pocuției de către armata română s-a executat între 18 – 24 august 1919, sub conducerea colonelului Petre Cănciulescu, iar predarea teritoriului evacuat de colonelul Gheorghe Liciu. Cu o zi înainte de începerea evacuării Pocuției, generalul Iacob Zadik a emis și a transmis o Proclamație către populația din Pocuția, în care scria: „Comandamentul Armatei Române de ocupație, aducând mulțumirile sale tuturor autorităților și întregii populații pentru buna ordine și liniște ce au păstrat-o pe tot timpul ocupației române, urează tuturor spor la muncă, pentru a readuce această frumoasă și bogată provincie la înflorirea ei de altădată.” Cu ocazia evacuării Pocuției, la Kolomeea și Snyatin, autoritățile poloneze au oferit un banchet în onoarea militarilor români, prilej cu care s-au adus mulțumiri reciproce pentru buna colaborare pe durata celor trei luni de prezență militară pe un teritoriu care revenea statului polonez.

După terminarea evacuării Pocuției, la 8 septembrie 1919 generalul Iacob Zadik a înaintat comandantului Corpului 4 Armată un raport în care înfățișa modul în care s-a executat predarea-primirea documentelor oficiale privind desfășurarea operațiunii, precizând că aceasta a avut loc „în ordine și liniște, așa cum a fost indicat în convenție și instrucțiunile anexe, și după dispozițiile de detaliu ce s-au stabilit în conferința de la Kolomeea în ziua de 15 august 1919.”

Se încheia astfel prima etapă a cooperării politice și militare dintre cele două state vecine, care viza apărarea împotriva unui adversar comun, continuată în anii care au urmat. ■

2012 o autoare germană sugerează o manevră obscură a Directoratului. Oricum, schimbul a avut un caracter oficial. Recurgerea la un fals ar fi distrus credibilitatea tinerei republii în fața națiunilor.

Alții spun că autorul substituției n-ar fi altul decât Ludovic al XVIII-lea, cu preocuparea lui de a-i îndepărta pe Habsburgi, prin toate mijloacele, de la succesiunea lui Ludovic al XVI-lea. De altfel, la moartea lui Ludovic al XVI-lea, el se autoproclamase „regele Ludovic al XVIII-lea”, dar niciun suveran european nu-i recunoscuse drepturile.

Se mai spune și că familia imperială austriacă i-ar fi descoperit secretul tinerei prințese și de aceea ar fi renunțat arhiducele Carol la căsătorie, gest care îi surprinsese pe toți. Doi ani mai târziu însă ducele d'Angoulême, la sfatul unchiului său, acceptă acest mariaj.

În ce o privește pe Marie-Thérèse, după atâtea încercări la care este supusă, ea își exprimă de nenumărate ori dorința de a trăi în anonim. De aceea s-a crezut multă vreme că a acceptat de bună voie substituția.

Ducele de Saxa-Altenburg, în 1954, scrie că întreg veacul al XIX-lea până în 1914, toate familiile aristocratice ale Europei împărtășeau aceeași convingere, că fiica lui Ludovic al XVI-lea și-a găsit refugiu la Hildburghausen, în Turingia, bucurându-se de protecția suveranilor acestui mic principat, Frederic de Saxa și Charlotte de Mecklenburg-Strelitz, sora reginei Luise a Prusiei (*Magazin istoric*, nr. 6/2015).

La lucru biologi, antropologi, istorici

Localnicii i-au spus acestei misterioase doamne „Contesa tenebrelor” (*Die Dunkelgräfin*), pentru că purta permanent niște ochelari cu lentile verzui și un voal

*Ducesa d'Angoulême și
(în pagina următoare, sus)
soțul ei, din 1799,
Ludovic-Antoine,
ducele d'Angoulême*

care îi ascundea parțial chipul. Comportamentul doamnei și al bărbatului care o însoțește permanent (nu o părăsește nici măcar o clipă) face ca populația să creadă tot la fel, că doamna este sânger regal. Vreme de 40 de ani acest cuplu misterios va duce o viață solitară. Nimeni nu poate să o vadă sau să o audă pe doamna cu vâl. Este probabil franțuzoică, poartă ca emblema cele trei flori de crin ale familiei regale a Franței, dar cine știe, de fapt?

Domnul, care primește în fiecare dimineață un snop de ziare pe numele contelui de Vavel de Versay, întreține o relație de prietenie cu pastorul parohiei. Îi supraviețuiește opt ani doamnei, care moare în 1837. El nu va face niciodată aluzie la companioana lui, nu se știe nici măcar dacă sunt soț și soție. Numai unui singur medic contele îi spune într-un context: „Nu puteți să vă imaginați ce responsabilitate v-ați fi asumat dacă v-aș fi condus înaintea acestei doamne”. În 1852 fiul acelui pastor publică o lucrare în care susține că acea Contesă a tenebrelor era Madame Royale. Teza lui, cum era de așteptat, este reluată apoi în alte cărți.

*Ludovic al XVIII-lea ridicând Franța din ruine
(pictură alegorică de Louis-Philippe Crépin,
având ca temă revenirea pe tron a Bourbonilor,
în aprilie 1814;
Marie-Thérèse și soțul ei sunt și ei prezenți)*

descotorosească de prezența prințesei, trimițând-o în Austria, țara natală a mamei. Un decret din 30 iunie 1795 prevede ca ea să fie schimbată cu câțiva prizonieri francezi deținuți de Austria, țară cu care Franța este în război.

La 25 decembrie același an schimbul are loc, la Basel, în teritoriu elvețian. Împăratul Francisc al II-lea, văr cu Marie-Thérèse, este interesat să pună mâna pe averea prințesei, moștenitoare a părinților ei. Ar vrea să o mărite cu fratele lui, arhiducele Carol, duce de Teschen, cu șapte ani mai mare decât Marie-Thérèse, pentru ca apoi să poată emite pretenții teritoriale față de Franța.

Ludovic al XVIII-lea, rege al Franței (1814/1815 – 1824), care nu are copii, se teme de această căsătorie, nu vrea să lase moștenirea nepoatei lui altora, de aceea el o vede pe prințesă soție a fiului fratelui lui (viitorul Carol al X-lea, rege al Franței, 1824 – 1830), Ludovic-Antoine, duce d'Angoulême (1775 – 1844), moștenitor prezumtiv al Coroanei.

Ceea ce chiar se înfăptuiește: în 1799 Marie-Thérèse devine ducesa d'Angoulême. Și locuiește la Curtea unchiului ei, Ludovic al XVIII-lea, cel aflat sub presiunea campaniilor armatelor revoluționare și ale lui Napoleon I și, de aceea, obligat să-și schimbe mereu reședința în care își trăiește exilul: Verona,

Memel, Varșovia, apoi Anglia (1807 – 1814). După abdicarea lui Napoleon, în aprilie 1814, Ludovic al XVIII-lea recupă tronul – este Restaurația Bourbonilor – și Marie-Thérèse îl însoțește la Paris. Rămâne acolo până în 1829, când, ca urmare a revoluției din iulie, Carol al X-lea abdică. Această Marie-Thérèse va muri în exil, în 1851.

Mătușa întreține misterul

Dar, începând din 1825, încep să circule zvonuri că, în timpul schimbului de la Basel, prințesa ar fi fost substituită cu altă tânără, care, după ce s-a căsătorit cu ducele d'Angoulême, ar fi jucat în Franța rolul „adevăratei ducese d'Angoulême”. Întreține povestea, începând din 1796, chiar mătușa lui Marie-Thérèse, sora Mariei Antoaneta, Maria Carolina de Neapole, care este convinsă că a avut loc o substituție de persoane. Un agent secret britanic face și el caz de o răpire planificată a lui Madame Royale în timpul trecerii ei în Elveția.

Începând din 1833 ea ar fi șantajată de o doamnă de companie, în legătură cu un secret pe care i l-ar fi încredințat în timpul călătoriei la Basel. Să adăugăm și că, după întoarcerea la Paris, în 1814, vechi cunoștințe din tinerețea exilatei nu o mai recunosc: oamenii sunt șocați de multele modificări de comportament și de caracter ale Mariei-Thérèse. Cea care cândva la Versailles era renumită pentru dragălășenie și delicatețe devenise o femeie bărbătoasă, nu-i mai recunoștea pe cei cândva familiari ei sau îi trata de sus, disprețuitor. Duritatea, răceala, masculinitatea, vocea ei răgușită nedumeresc.

Dar dacă ducesa d'Angoulême nu este Madame Royale, atunci cine este? O vreme se zvonește că ar fi Ernestine Lambriquet, sora ei vitregă, fiica naturală a lui Ludovic al XVI-lea și a unei cameriste, pe care, după moartea mamei ei, Maria Antoaneta ar fi adoptat-o și ar fi crescut-o alături de fiica ei. Ernestine ar fi cunoscut deci experiența vieții la Curte. În ce-i privește pe cei care au tras sforile, părerile sunt împărțite. În

... și tot ea,
împreună cu fratele mai mic,
Delfinul (în medalion);
înfricoșătorul Turn Temple

„BETH CEA NEBUNĂ” ÎMPOTRIVA „TRANDAFIRULUI SĂLBATIC”

Elizabeth Van Lew

Maria Rosetta O'Neale,
cu fiica Rose

Ca în toate timpurile
tulburi, și în vremea Răz-
boiului Civil, care a divizat
America în a doua jumătate a
veacului al XIX-lea, spionii au
jucat roluri cruciale atât într-o
tabără, cât și într-alta.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Numit Războiul de secesiune, conflictul, care a durat din 1861 până în 1865, a opus statele din nord (unioniste), unui număr de 11 state din sud (confederate). Sudiștii se opuneau abolirii sclaviei. Războiul s-a încheiat cu victoria celor din nord.

În sud, pentru unioniști...

Elizabeth Van Lew s-a născut la 12 octombrie 1818. Și-a petrecut copilăria fără a cunoaște niciun fel de lipsuri, hălăduind fericită pe impresionanta proprietate a părinților, ce domina Richmondul din înaltul unei coline. Spirit liber, mama, Eliza, fiica unui proeminent politician și susținător al abolitionismului din Philadelphia, Hilary Baker (1746 – 1798), a fost cea care a insistat mereu ca educația Elizabethiei să fie pe primul plan. Tânăra a fost trimisă la Philadelphia să urmeze cursurile aceleiași școli ca și mama.

Moartea tatălui, survenită în 1843 (după alte surse, 1851), le-a permis celor două Van Lew, Eliza și Elizabeth, să-și pună în practică ideile pentru care militaseră atâta. Și, în primul rând, eliberarea sclavilor deținuți de familie. Mare parte din avere a fost folosită, apoi, pentru a-i ajuta și pe alții să-și câștige libertatea.

Odată pornit Războiul Civil, Elizabeth s-a văzut de partea cealaltă a baricadei. În viziunea sa, secesiunea statului Virginia reprezenta pur și simplu o crimă! Așa că li s-a alăturat unioniștilor, neprecupețind niciun efort în a-i ajuta atât material, cât și cu procurarea de informații.

Fire inventivă și beneficiind de resurse materiale destul de importante, s-a transformat în iscoada aproape perfectă. Auzind de durul tratament la care erau supuși prizonierii nordiști în închisoarea din Libby (suprapopulare a celulelor, temperaturi sufocante, lipsă de hrană, rată foarte mare a mortalității), s-a decis să îi ajute, aprovizionându-i cu alimente din ferma familiei, haine sau medicamente, dar și oferindu-le, în ascuns, ajutor să evadeze. Cele două Van Lew au atras oprobiul întregii societăți, care nu putea concepe cum cineva din elita Virginiei poate să facă atât de multe pentru asemenea „ticăloși” și „dușmani ai națiunii”.

Încetul cu încetul, Elizabeth Van Lew a pus cap la cap ingenioase strategii pentru a trimite informații armatei unioniste. Inițial, pur și simplu a folosit serviciile poștei. Apoi, avertizată de pericolul care o paște, a ascuns mesajele fie în îmbrăcămintea sau în încălțăminte servitorilor, fie a scris cifrat mesajele

În 1926 se află, în sfârșit, adevărata identitate a contelui. Este un anume Van der Valk, de origine olandeză, ofițer în armata franceză, ajuns în 1798 secretar al Legației Olandei la Paris. Este un tip foarte atașat de familia de Bourbon, are o avere frumoasă și și-a părăsit brusc toate legăturile de familie pentru a se consacra exclusiv protecției acestei prințese.

În Turingia tradiția persistă, este „ornată” cu alte și alte detalii, așa încât în 1891, autoritățile aprobă să se deschidă mormântul, pentru a se constata măcar dacă este vorba despre corpul unei femei în jurul vârstei de 50 de ani, și nu de un manechin de ceară sau de corpul delfinului Ludovic al XVII-lea, evadat din Turnul Temple, apoi trăind în travesti la Hildburghausen... Până și acest zvon a circulat. Dar nu se întreprinde nimic.

Susan Nagel, cadru universitar britanic, nu crede deloc în substituiri ducelui d'Angoulême. În 2004 după analizele ADN făcute asupra corpului băiatului mort în Turnul Temple, în 1795, și care au dovedit că era vorba despre Ludovic al XVII-lea, doamna Nagel propune să se facă teste identice corpului Contesei tenebrelor. Municipality refuză însă categoric. Orașul, aflat mult timp în spatele Cortinei de Fier, în R.D.G., are în sfârșit o viață economică alertă, înfloritoare, grație

turiștilor atrași de cazul fiicei reginei Maria Antoaneta. De ce să riște să spulbere această enigmă, atât de productivă? Totuși, Consiliul Municipal aprobă prin vot în 2012 exhumarea. Un grup de localnici protestează ferm: morții trebuie lăsați să-și doarmă somnul de veci.

Un fost primar, Steffen Harzer, care este convins că doamna care a trăit 40 de ani în micul lor oraș era Madame Royale, vrea pur și simplu ca oamenii de știință să-i probeze convingerea.

În sfârșit, opoziții inițiază un referendum, pierd și, la 15 octombrie 2013, are loc exhumarea.

Cercetători de la Institutul medico-legal din Innsbruck și Fribourg își dau verdictul. Materialul genetic prelevat din mormântul din Hildburghausen nu corespunde prelevărilor de ADN ale altor descendenți ai împărătesei Maria Tereza, mama Mariei Antoaneta. În consecință „putem afirma clar: Contesa tenebrelor nu poate fi prințesa”, spune profesorul Walther Parson. Locuitorii sunt profund decepționați. Dar microbiologii aruncă mingea în terenul istoricilor. „Problema rămâne și e captivantă. Cine a fost Contesa tenebrelor? Noi am găsit o secvență de ADN rar, care permite destul de ușor descoperirea legăturii de rudenie pe linie maternă a contesei”.

Paralel cu biologia, examinează scheletul contesei și antropologii. După un 3D făcut craniului, se efectuează o reconstrucție a feței. Prin comparație cu portretele lui Marie-Thérèse copil și adolescentă, aceasta confirmă că scheletul contesei nu poate fi al lui Madame Royale. Dar analiza duce la o lovitură de teatru: în opinia antropologilor, compararea portretului lui Marie-Thérèse tânără cu cel al ducelui d'Angoulême lasă să apară nepotriviri de morfologie a feței, care elimină posibilitatea unei identități între ele. Așadar, Contesa tenebrelor în mod sigur nu este Madame Royale, dar nici ducesa d'Angoulême nu este! ■

Mormântul din Turingia al Contesei tenebrelor

mai târziu cei care i-au dezgropat cadavrul, Ulric Dahlgren a murit în mari chinuri. Inițial, trupul i-a fost aruncat într-o groapă plină de noroi, în chiar locul unde fusese ucis. După ce zierele locale au răspândit zvonul conform căruia asupra colonelului fuseseră găsite planuri ce vizau distrugerea totală a Richmondului prin incendiere, mulțimea s-a dezlănțuit. Rămășițele i-au fost târâte până la gara centrală și expuse batjocurii generale. Primele pagini ale ziarelor locale se întreceau să ofere detalii care mai de care mai impresionante, macabre chiar: uniforma confederată cu care a fost îmbrăcat; tăierea degetului mic de la mâna stângă...

Pentru Elizabeth Van Lew vestea a căzut ca un trăznet. Nu doar că unioniștii suferiseră o grea pierdere, dar, mai mult, erau încălcate cele mai creștinești principii ce îi guvernaseră întreaga existență.

Încăpățânata Beth a pus la cale un ingenios și, totodată, extrem de periculos plan de recuperare a rămășițelor pământești ale colonelului nordist, ca, mai apoi, cu respect, să le îngroape în cadrul unei ceremonii religioase pe măsură. A fost o operațiune complicată din mai multe puncte de vedere: aflarea informațiilor cu privire la locul unde a fost înmormântat; transportul sicriului până la ferma unui prieten al familiei Van Lew, undeva în împrejurimile Richmondului; slujba de înmormântare. În ciuda tuturor, planul Elizabethi a fost dus la bun sfârșit.

Colonelul Ulric Dahlgren

Într-o furtunoasă noapte de aprilie, cu ajutorul a trei oameni de nădejde, trupul lui Dahlgren a fost scos din cimitirul Oakwood și, după ce a fost repus într-un sicriu de metal, bine ascuns sub puieți de caiși, transportat într-o căruță trasă de măgari. Pentru a-i mai îndulci durerea tatălui, John Dahlgren, inventatorul tunului care îi poartă și astăzi numele, Elizabeth i-a trimis, printr-un curier secret, o șuviță din părul tânărului mort pe câmpiile Sudului.

Ceea ce, în ochii nordiștilor, au fost adevărate fapte de curaj i-a adus Elizabethi Van Lew damna-

rea în oraș. Nici măcar recunoașterea oficială venită din partea președintelui Ulysses Grant (1869 – 1877), care a numit-o în fruntea serviciului poștal din Richmond, nu a făcut să dispară ura din privirea vecinilor. După ani de izolare, și-a găsit sfârșitul în propria-i casă, la 25 septembrie 1900. Au rămas în urmă paginile unui jurnal, mărturie a unei vieți dedicate până la ultima suflare cauzelor în care a crezut.

Închisoarea din Libby

pe coaja unor ouă, bine pitite în coșuri cu alimente.

Pentru a trece mai ușor de barierele închisorii și a depăși clevetirile vecinilor, Elizabeth a adoptat o tactică mai... aparte. A început să apară pe străzile Richmondului îmbrăcată mai ciudat, bălmăjind mereu un discurs dezlănat. În ochii multora, transformarea nu a însemnat decât un singur lucru: tânăra Van Lew își pierduse mințile. A devenit astfel „Beth cea nebună” sau, pentru copii, chiar o vrăjitoare!

Elizabeth Van Lew conducea o vastă rețea de informatori în acea parte a Virginiei, incluzând categorii sociale dintre cele mai diverse: mici fermieri, proprietari de prăvălii, muncitori, sclavi, servitori, spălătorese. Unii dintre ei o ajutau nu numai cu transmiterea de informații taberei adverse, ci chiar adăposteau, pentru scurt timp, prizonieri evadați. Mulți dintre aceștia, cât timp își recăpătau forțele și puneau la cale planuri de evadare spre Nord,

se ascundeau în conacul Van Lew, unde Elizabeth aranjase chiar o cămăruță secretă, sub scară, pentru a-i feri de ochii vigilenți ai miliției confederate, care o luase deja în vizor și îi făcea din ce în ce mai dese vizite.

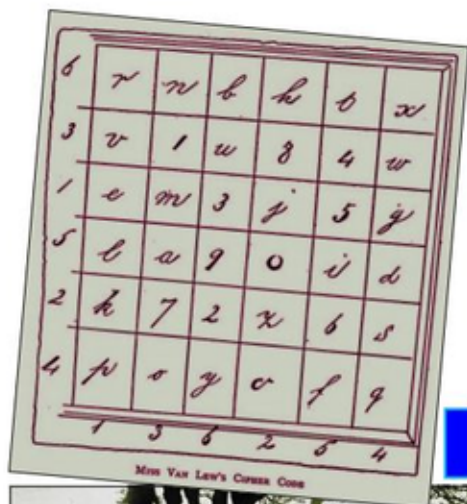
Spirit profund religios, crescută în dogmele quakerilor (*Magazin istoric*, nr. 1/2005), Elizabeth Van Lew a oferit ajutor nu numai celor vii, aflați în ananghie, ci și celor trecuți în lumea celor drepte! Episodul în sine este demn de un adevărat film de aventuri...

Era un sfârșit de februarie al anului 1864. Comandanți importanți ai armatei unioniste pusese la cale un amplu plan de eliberare a prizonierilor de război, închiși în apropierea Richmondului, la Belle Isle și Libby. În fruntea trupelor au fost numiți doi militari tineri – generalul Judson Kilpatrick (1836 – 1881) și colonelul Ulric Dahlgren (1842 – 1864) –, care deja își câștigaseră faimă. Dacă primul, avântat adept al tacticilor de atac în forță, indiferent de costuri, primise porecla „Kill-cavalry” (terminatorul cavaleriei), cel de-al doilea își pierduse în bătălii un picior, în urmă cu mai puțin de un an, în încercarea de a cuceri un oraș din Maryland.

Cu toate că planurile de atac trebuia să fi rămas secrete, informația a ajuns rapid și la sudiști. Pentru ei, Richmondul era un punct de maxim interes, orașul reprezentând nu numai capitala Virginiei, ci și a Confederației. Acolo s-au concentrat serioase comandamente ale armatei Sudului și s-au pus bazele unei adevărate miliții cetățenești, care i-a strâns alături

pe toți locuitorii care nu se putuseră înrola, dar puteau mânui o armă pentru a-și apăra urbea.

O înlăntuire de greșeli tactice a condus, într-un final, la capturarea lui Dahlgren. Tânărul colonel a căzut în mâinile unei mulțimi furioase, bărbați și femei din miliția orașului. Mânia nu a mai avut limite. Nu a mai existat nicio urmă de milă sau compasiune creștină. După cum au constatat

Casa lui Beth din Richmond și o tabelă folosită pentru cifrarea corespondenței

cu privire la rutele pe care le-ar fi urmat armatele Nordului, ca și o estimare probabilă a numărului lor (Greenhow a oferit cifra de 55.000, în realitate ele fiind în jurul a doar 35.000). Cum marea majoritate a informațiilor primite prin filiera „Trandafirului sălbatic” s-au verificat prin corelare cu cele aduse de iscoadele lui Beauregard, generalul a decis să-și rezoneze trupele. Mișcare extrem de isteată, după cum aveau să o arate evenimentele viitoare.

Generalul Pierre G. T. Beauregard

A urmat răsunătoarea victorie sudistă de la Manassas, 21 iulie 1861. Mare parte din merit, au declarat mulți dintre contemporani, i-a revenit și lui Rose Greenhow, cea pe care Pinkerton o descria drept o „foarte remarcabilă femeie”, ale cărei abilități și rețea de contacte sociale i-au conferit „puteri aproape supraomenești”.

Și Rose nu s-a oprit aici. Auzind zvonuri legate de un iminent atac al sudistilor asupra Washingtonului, s-a gândit că le-ar prinde bine o mână de ajutor și, cu sprijinul unor prieteni cu aceleași viziuni politice, a pus la cale o strategie ce viza inclusiv tăierea cablurilor de telegraf. Și, în tot acel timp, nu s-a sfiit să-și clameze sus și tare ideile, atrăgând, astfel, atenția autorităților. Erau vremuri în care Washingtonul încerca din răspuț să se apere, identificarea posibilor spioni reprezentând una dintre primele și cele mai importante acțiuni în acest sens. Lui Allan Pinkerton, numele și personalitatea lui Rose Greenhow nu avea cum să îi scape. Mai bine de o lună, Pinkerton a ordonat atenta supraveghere a casei Greenhow. Și, într-o noapte dintr-un august torid, operațiunea părea a fi dat roade. Un suspect a părăsit în grabă locuința, iar Pinkerton, care se afla în apropiere, a decis o percheziție imediată. Multe hârtii incriminatoare au fost descoperite,

inclusiv copii ale rapoartelor detaliate pe care Rose i le trimisese lui Jordan. „Trandafirul sălbatic”, împreună cu micuța fiică, tot Rose, au fost condamnate la arest la domiciliu. Li s-a interzis accesul la ziare, corespondența fiindu-le atent cenzurată. Era permis accesul doar câtorva membri ai familiei.

Rose nu s-a dat însă bătută. A pus mâna pe stilou și a conceput o scrisoare, pe care i-a adresat-o lui William Seward, secretarul de Stat al lui Lincoln, trimițând, de asemenea, o

copie și celor mai importante publicații din Richmond. Dar, tăvălugul fusese deja pornit. Nimeni nu mai putea pune la îndoială activitatea de spionaj a văduvei Greenhow, iar aceasta, împreună cu mica Rose, au fost trimise în închisoare. După câteva luni, a fost eliberată și forțată să se îndrepte spre Richmond. Unde a fost primită ca o adevărată eroină, președintele Confederației Sudiste, Jefferson Davis, recunoscându-i, într-un impresionant discurs, meritele. A fost cel mai emoționant moment din viața lui Rose, după cum avea să le povestească prietenilor.

Autoritățile sudiste au transformat-o într-un adevărat ambasador al cauzei, trimițându-o într-o călătorie prin Europa. Și acolo a cucerit multe inimi, fiind primită la Paris de însuși împăratul Napoleon al III-lea, iar la Londra a intrat în cele mai importante cercuri ale elitei britanice.

După un lung turneu, în a doua jumătate a lunii august 1864, a venit și vremea să se întoarcă acasă. A urmat o lungă călătorie la bordul unui vapor britanic, care a încercat să spargă blocada, dar a fost interceptat, la 1 octombrie, de o navă americană. Știind foarte bine ce-o aștepta, Rose s-a decis să scape cu ajutorul unei bărci. Apele agitate au răsturnat-o, pasagera pierzându-și viața. ■

... în nord, pentru secesioniști

Cam în aceeași perioadă cu Elizabeth și la destul de scurtă distanță geografică, pe o mică plantație din Maryland, s-a născut Maria Rosetta O'Neale (după unele surse în 1813, după altele în 1817), cea ale cărei merite în spionajul din vremea Războiului Civil american au fost recunoscute de însuși Allan Pinkerton (1819 – 1884, *Magazin istoric* nr. 7/2016). Dar, spre deosebire de Beth, copilăria i-a fost marcată de durere și neajunsuri. Tatăl, John, s-a stins în floarea vieții, ucis de propriul servitor, lăsând o familie de cinci suflete aproape în pragul disperării. Nemaiputând să-și crească de una singură cele patru fiice, Eliza Henrietta Hamilton a apelat la ajutorul unei rude din Washington D.C. Două dintre fiice, Ellen și Maria Rosetta (care renunțase de ceva ani la complicatul nume pentru mult mai simplul Rose), au ajuns să locuiască la pensiunea unei mătuși, Maria Ann Hill, un loc care își câștigase renumele de a fi găzduit unele dintre cele mai importante figuri din lumea politică nord-americană.

Iar tânăra Rose a atras repede multe priviri. Tenul proaspăt, bujorii ce îi înfloreau la fiecare zâmbet, i-au atras porecla de „Trandafir sălbatic”. Dar și a făcut să tresalte inima lui Robert Greenhow, un proeminent avocat din Virginia. Cei doi s-au căsătorit în 1835, iar cuplul a fost binecuvântat cu nașterea a patru fiice. Greenhow a avansat rapid în carieră, ajungând să ocupe un important post în Departamentul de Stat, care îl puneau însă mereu pe drumuri. Rămasă de cele mai multe ori în Washington, Rose a devenit, pe zi ce trecea, una dintre cele mai populare figuri feminine ale elitei locale. Îi cunoștea pe cei mai importanți politicieni, se întâlnea cu

Beth (prima din dreapta) și nepoatele

famiile celor mai reputeți afaceriști ai zonei, era nelipsită de la evenimentele mondene.

În 1854, un accident petrecut în San Francisco i-a curmat viața lui Robert. Rose nu s-a dat bătută și a rămas aceeași persoană activă. Mai mult chiar, a început să își facă din ce în ce mai auzită vocea pentru a-și susține ideile. Care, de cele mai multe ori, se dovedeau total diferite de ale celor din jur. Susținătoare a cauzei secesioniste și a stilului sudist de viață, inclusiv a

menținerii sclaviei (influențată, se pare, de prietenia cu un senator din Carolina de Sud, John C. Calhoun, a intrat repede în vizorul confederaților, fiind recrutată de Thomas Jordan (1819 – 1895), un om al armelor, care pusese la punct o bine organizată rețea de spionaj pro-sudistă. Abilitatea de a se mișca prin cele mai importante cercuri ale Washingtonului au transformat-o într-o adevărată mină de aur în ceea ce privește informațiile.

Așa i-au ajuns la ureche și unele planuri ale armatei unioniste ce vizau o deplasare importantă de trupe pe malul râului Potomac. Greenhow a considerat știrea de importanță maximă și a urzit un plan de a i-o aduce la cunoștință lui Jordan, care se afla în acea perioadă în serviciul lui Pierre G. T. Beauregard (1818 – 1893), primul general al Armatei Statelor Confederate ale Americii în Războiul Civil, cantonat în apropiere, în Manassas (Virginia). Inventivă, Rose a apelat la ajutorul unei tinere frumusețe, Bettie Duval. Mesajul a fost bine ascuns: cusut cu mare grijă într-o bentiță de mătase neagră, cu care fata își lega pletele negre.

Informația i-a servit mânășă lui Beauregard, care a pus la punct un plan de atac. Șapte zile mai târziu, de astă dată prin intermediul unui bărbat, Rose a mai trimis alte vești,

*Militari din Regimentul 114 Infanterie,
din armata unionistă,
faimoși pentru uniformele care le copiau pe cele ale zuavilor*

*Nava cuirasată Stonewall, comandată de armata confederată
unui șantier naval din Franța, a ajuns pe țărmul american
după încheierea Războiului Civil*

ALBUM ISTORIC

*Steagul confederat flutură deasupra Fort Sumter,
după ce garnizoana nordistă s-a predat.
Bătălia din 12 – 13 aprilie 1861
a marcat debutul Războiului Civil din S.U.A.*

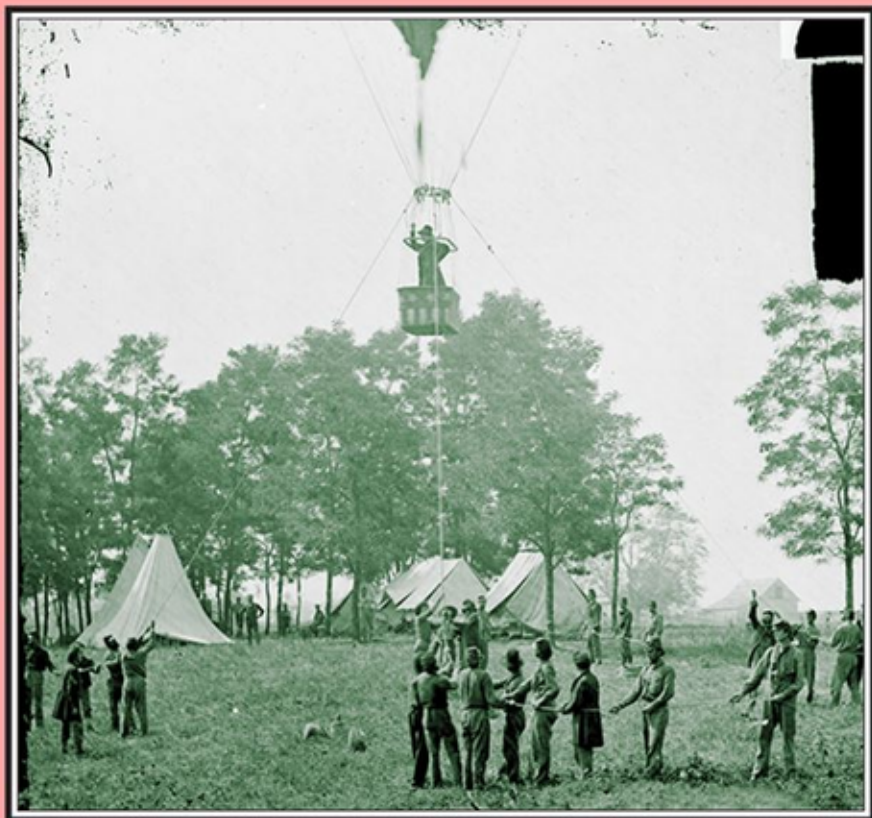
Negri eliberați din sclavie și înrolați în armata unionistă

*USS Monitor, care a dat numele unei clase de nave;
turela poartă urmele unor lovituri primite de la navele confederate*

*4 martie 1865: președintele Abraham Lincoln rostește
mesajul de inaugurare a celui de al doilea mandat prezidențial,
pe care nu avea să îl mai ducă la capăt*

*Thaddeus Lowe, părintele recunoașterii aeriene americane,
se înalță cu un balon pentru o misiune de recunoaștere
în liniile trupelor confederate*

Ofițerii unui divizion de artilerie din armata unionistă

Ceașescu, furios că a fost penalizat de creditori în pofida deschiderii din politica externă, decide să ramburseze în devans întreaga datorie. Primul pariu riscant al regimului comunist a fost să se împrumute de la un bloc politico-militar rival. Deschiderea în materie de politică externă promovată de regimul comunist

(și considerată suficientă de către Ceașescu pentru a-i asigura un tratament preferențial) nu a fost considerată suficientă în Occident, în condițiile în care politica internă a României era tot mai represivă. De exemplu, Ceașescu a fost indignat de tratamentul favorabil acordat de creditori Ungariei, devenită membră a F.M.I. și a B.I.R.D. după 1982, fără a remarca faptul că, în cazul Ungariei, liberalizarea internă era mult mai avansată decât în România.

Lecția nr. 1. Fără o liberalizare pe toate planurile (politică externă, politică internă, politică economică), Vestul nu avea motive suficiente pentru a-i acorda României un tratament preferențial. Cu atât mai puțin după venirea la putere a lui Ronald Reagan, care a dus o politică de mână forte față de țările comuniste. O țară care se împrumută masiv de la un bloc politico-militar rival (aviz Greciei și Italiei în relațiile lor cu China de astăzi)

Alan Greenspan, Paul Volcker și Ben Bernanke: toți trei au condus Federal Reserve

nu are decât două alternative: fie preia setul de valori al acelui bloc (ceea ce în cazul României ar fi însemnat liberalizarea internă și externă, adică un fel de „soluție iugoslavă”), fie respinge acel set de valori, cu riscul pierderii finanțării („soluția albaneză”).

Regimul comunist din România a cochetat, timid, cu „soluția iugoslavă” (a liberalizării) între 1965 și 1982, după care a adoptat „soluția albaneză” (a izolării autarhice), între 1982 și 1989.

Peste problemele de natură politică s-au suprapus cele de natură economică. Ambiția de a atinge ritmuri de creștere economică peste potențial (o constantă a ultimei jumătăți de secol în România) a dus la adâncirea deficitului de cont curent (până la 5,2% din PIB în 1980) și a inflației. Ce-i drept, inflația fiind reprimată, prin sistemul rigid al prețurilor administrate (nicio creștere de preț între 1973 și 1982), ea se manifesta prin lipsa produselor (penurie). Aviz decidenților economici de astăzi.

În al doilea rând, menținerea în viață a unor întreprinderi neviabile, din considerente politice și sociale, avea să amplifice lipsa de competitivitate a economiei românești. Dată fiind centralizarea deciziei economice, întreprinderile de stat nu erau supuse presiunilor pieței, nefiind lăsate să facă comerț cu exteriorul (funcție

preluată de întreprinderile de comerț exterior, I.C.E.).

În al treilea rând, în relațiile cu Instituțiile financiare internaționale (IFI), autoritățile române acceptă cu greu să furnizeze informații statistice pe care le consideră confidențiale (deși ele sunt furnizate în format standard de către toate statele membre). Mai mult, începând cu un anumit moment, miniștrii și cadrele responsabile sunt sfătuite de autorități să mintă în negocierile cu echipele F.M.I. (un alt obicei care s-a perpetuat în timp), fapt care a avut un impact sever asupra încrederii reciproce.

De altfel, lipsa încrederii reciproce a făcut ca, în anii '80, România să aibă dificultăți în a rambursa o datorie externă echivalentă cu circa 30% din PIB, în timp, ce în prezent, încrederea de care (încă) se bucură țara face ca o datorie de circa 50% din PIB să nu prezinte probleme în ceea ce privește achitarea ei.

Lecția nr. 2. O relație de parteneriat, mai ales pe termen

În ziua de 8 mai, în Sala „Mitiță Constantinescu” a Băncii Naționale a României, s-a lansat volumul semnat de dr. Ion Alexandrescu, România între Est și Vest. Achitarea anticipată a întregii datorii externe: un experiment unic. Cu acel prilej, domnul Valentin Lazea, economist șef al B.N.R., a avut o intervenție prin care a limpezit multe aspecte controversate ale politicilor economice și financiare din ultimele decenii ale regimului comunist din România.

Îi mulțumim pentru că a acceptat să ne încredințeze acest text spre publicare.

CELE CINCI LECȚII ALE ACHITĂRII ANTICIPATE A DATORIEI EXTERNE

VALENTIN LAZEA,
Economist șef al B.N.R.

Studierea cu obiectivitate a politicilor economice ale regimului comunist din perioada 1972 – 1989 – o perioadă despre care se discută mai mult în termeni ideologici, decât în termeni științifici – oferă multe lecții de învățat, nu numai de către România, ci de către toate statele.

Între 1972 și 1982, România a fost singura țară membră a C.A.E.R. (și, alături de Iugoslavia, singura țară comunistă) care a fost membră a Fondului Monetar Internațional (F.M.I.) și a Băncii Mondiale (B.I.R.D.).

Explicația oficială era: „cooperarea internațională cu toate țările lumii”. Explicația reală: necesarul de capital pentru dezvoltarea țării, capital care nu putea fi obținut din resurse interne. În perioada respectivă (1972 – 1982), România a obținut de la B.I.R.D. credite în valoare de 2,2 miliarde dolari

pentru 32 de proiecte (16 agricole și 16 non-agricole).

În total, incluzând creditele de la bănci private (Barclays, Manufacturers Hanover etc.), datoria externă a României a cunoscut un vârf de aproximativ 11 miliarde dolari, iar

costul total al acestora (inclusiv dobânzile și comisioanele) a ajuns până în 1989 la aproximativ 23 miliarde dolari. Principala cauză a constituit-o creșterea dobânzilor de către Fed (Federal Reserve, Sistemul de rezervă

Monetară, banca centrală a S.U.A.), sub conducerea lui Paul Volcker, în prima parte a anilor '80, creștere care a afectat toate statele în curs de dezvoltare (dar numai România a decis să plătească datoria anticipat).

În 1982 – 1983, România este nevoită să reeșaloneze scadențele la credite, iar ulterior,

Vizita de lucru a lui Nicolae Ceaușescu pe platforma Combinatului Chimic din Râmnicu-Vâlcea, 17 septembrie 1976 (Fototeca online a comunismului românesc, cota 215/1976), ...

decizia de a plăti în devans este illogică, deoarece astfel nu numai că nu îi îmbuna pe creditori, ci îi antagonează și mai tare, în același timp cu pierderea sprijinului popular intern. Cu atât mai mult, pretențiile lui Ceaușescu de a beneficia de reduceri de dobânzi (în contul datoriei plătite în devans) sau de a plăti în produse, și nu în bani, trebuie să-i fi șocat pe creditori. De remarcat că aceștia erau de acord, în principiu, să nu perceapă penalizări pentru achitarea în devans a datoriei, cu condiția ca această achitare să urmeze regulile internaționale consacrate.

Astfel, deși România a intrat în anii '90 fără datorie externă, ea nu a beneficiat de aceeași bunăvoință precum alte state (Polonia, Egipt) care aveau datorie, tocmai din cauza faptului că i-a antagonizat inutil pe creditori.

Dacă Ceaușescu s-ar fi înconjurat de oameni cu gândire independentă, care să-i arate pericolele la care se expune, poate că multe dintre aceste erori ar fi fost evitate.

Lecția nr. 4. Un lider înțelept se înconjoară de oameni mai deștepți decât el, capabili să-i spună adevăruri neplăcute, deoarece știe că numai așa poate evita greșeli grave.

Decizia de a limita drastic importurile a dus, printre altele, la reînvierea unei concepții autarhice despre economie, sintetizată prin sintagma: „Avem tot ce ne trebuie”. De voie sau de nevoie,

Interiorul unei secții a Întreprinderii de oțeluri aliate Târgoviște (Fototeca online a comunismului românesc, cota 273/1977)

România a încercat în anii '80 să producă întreaga gamă de produse, de la lame de ras până la aeronave. Experimentul s-a finalizat cu un eșec și cu o pierdere de resurse, derivând din ignorarea legii economice a avantajului competitiv.

Lecția nr. 5. Nicio țară de dimensiuni mici sau mijlocii nu are resursele necesare pentru a produce intern toate bunurile imaginabile. Și, chiar dacă ar avea respectivele resurse, legea avantajului competitiv îi cere să se concentreze asupra producerii acelor bunuri unde eficiența este maximă.

In final, să trecem în revistă erorile neforțate (care ar fi putut fi evitate), respectiv evenimentele inevitabile asupra cărora regimul comunist din România nu avea nicio influență.

Erori evitabile. 1. Ritmuri de creșteri economice peste potențial, ducând la o creștere a deficitului extern și a inflației (reprimare).

2. Păstrarea în funcțiune, din rațiuni politice și sociale, a multor întreprinderi neviabile.

3. Liberalizarea politicii externe neurmată de liberalizarea politicii interne și de liberalizarea economiei.

4. Relații bazate pe profundă neîncredere (și pe raportări false) cu IFI.

5. Continuarea investiției în industrii energofage și/sau importatoare de materii prime, chiar și după criza petrolieră din 1973.

6. Economii făcute în domeniul cercetării, domeniu strategic de care depindea reînnoirea tehnologică.

7. Cultul personalității, cu desconsiderarea oricăror opinii critice alternative.

Evenimente adverse inevitabile (asupra cărora politicile României nu aveau nicio influență).

1. Crizele petroliere din 1973 și din 1981.

2. Întărirea politicii monetare de către Fed în mandatul lui Paul Volcker.

3. Intensificarea Războiului Rece începând cu 1981, sub președinția lui Ronald Reagan.

Evenimente care nu pot fi clasificate univoc (în care deciziile de politici puteau sau nu să aibă o influență).

1. Asigurarea de infuzii de capital dintr-un bloc politico-militar rival (dar care era alternativa?).

2. Incapacitatea cercetării românești de a veni, pe scară mare, cu soluții de rețehnologizare a economiei. ■

mediu și lung, nu se poate construi între entități care nu au încredere una în alta.

F.M.I. și B.I.R.D. erau bucuroase, în anii '70, că prin prezența României între membrii lor puteau clama o acoperire internațională dincolo de hotarele ideologice. Entuziasmul lor avea să se tempereze, văzând reticența autorităților române de a implementa până și cele mai elementare măsuri de echilibrare macroeconomică (deprecierea monedei, acceptarea prețului internațional al energiei etc.).

Probabil că eroarea cea mai mare a regimului Ceaușescu a fost de a continua dezvoltarea industriilor energofage, chiar după criza petrolieră din 1973. Rafinăria Petromidia, Combinatul Siderurgic Călărași, Combinatul de Oțeluri Speciale Târgoviște sunt doar câteva exemple de negare a realității, împovărând importurile României cu energie și materii prime inexistente în țară. Aceasta în timp ce majoritatea celorlalte țări s-au reorientat

după 1973 spre producții mai puțin energointensive.

Al doilea pariu foarte riscant al regimului comunist din România a fost acela de a spera că, odată importate o serie de tehnologii din Occident (care oricum erau spre sfârșitul ciclului lor de viață la momentul importării), cercetarea științifică românească va fi capabilă să le preia „din mers” și să asigure, prin forțe proprii, reînnoirea tehnologică. Or, acest lucru nu s-a întâmplat, din cauza unui cumul de factori: a) lipsa de conlucrare dintre cercetarea fundamentală (din mediul universitar) cu cercetarea aplicată (de la nivelul institutelor de cercetare și a întreprinderilor); b) absența stimulentei pentru inovare; c) economii făcute în mod absurd la importul de literatură științifică, mai ales după 1982, fapt care a decuplat cercetarea românească de cea mondială; d) raritatea schimburilor de opinii între specialiști (dificultăți în participarea la conferințe internaționale) etc.

Astfel, România a încheiat anii '80 cu tehnologii care

erau deja învechite în anii '70, iar lipsa de înnoire tehnologică a făcut ca, în continuare, exporturile să se bazeze masiv pe produsele agro-alimentare. Or, acceptanța socială a sacrificiilor s-a oprit în momentul în care a fost afectată capacitatea populației de a se alimenta.

Lecția nr. 3. Un regim se poate menține atâta timp cât nu afectează necesitățile umane primare (nevoia de hrană, nevoia de adăpost).

La factorii politici și economici amintiți se adaugă și o serie de factori financiari. După 1985, Ceaușescu se comporta ca un om în culmea indignării, deoarece niciunul dintre pariurile sale riscante nu s-a adevărit: Occidentul a rămas nerecunoscător pentru liberalizarea politicii externe, cercetarea autohtonă s-a dovedit incapabilă de inovare tehnologică, publicul intern s-a arătat refractar la sacrificii etc. Decizia sa de a plăti în întregime datoria externă poate fi înțeleasă ca modalitate de a scăpa de influențele externe, într-o logică a „albanizării”. Însă

... la Combinatul siderurgic Călărași, 16 septembrie 1976
și pe șantierul rafinării Midia – Năvodari, 9 august 1978
(Fototeca online a comunismului românesc, cotele 207/1976 și 258/1978)

dit într-o arie întinsă a Asiei de Est, Sud-Est și Centrală și nu numai.

Unii cercetători sinologi, ca, de pildă, britanicul J. Needham, consideră că până în secolul al XV-lea China a fost motorul progresului umanității. Dintre marile invenții chinezești este suficient să amintim doar busola, tiparul, hârtia și praful de pușcă. Omul de știință american Kenneth Pomeranz afirmă că „în 1720, China dinastiei Qing a fost o hiperputere mondială”, „că productivitatea muncii în China, în sectorul cel mai important al economiei – agricultura –, a ajuns la un nivel atins în Anglia abia la 1820”.

China oferea pieței internaționale produse unice, ce nu cunoșteau concurență, ca, de pildă, ceai, țesături de mătase, ceramică de calitate superioară, produse în urma cărora realiza venituri considerabile.

Imperiul Chinez își propunea să-i trateze pe toți cu aceeași generozitate (*yi shi tong ren*), să-i protejeze pe cei închinați în cadrul sistemului *chaogong* (sistem tributar de tip chinezesc, *Magazin istoric*, nr. 10/2008) și să le acorde facilități co-

merciale, precum și sprijin și ocrotire în momente de restriște, cerând în schimb unele manifestări simbolice, care să-i ateste recunoașterea stării de protector. Imperiul Chinez nu-și propunea să facă cuceriri pe calea armelor, ci prin dovedirea „virtuților”, a capacității „de a câștiga” o confruntare, „fără să ducă război”, punând mereu negocierile și înțelegerile, „cumpărarea păcii” înaintea folosirii mijloacelor militare.

Această concepție explică faptul că în structura de stat, armata ocupa un loc secundar; la examenele pentru ocuparea funcțiilor de stat nu se prezentau și cei ce ar fi urmat să comande armata națională. Soldații, plătiți la limita subzistenței, slab instruiți, nedisciplinați, nu se bucurau de prestigiu în societate. În secolul al XIX-lea nu exista o armată națională. Elita armatei o constituia armata Celor Opt Steaguri, cu rol de jandarmerie, formată din manciurieni (250.000 de oameni), bine plătiți și cu privilegii, și o parte dintre autohtonii han (Steagul Verde), precum și musulmani și uiguri. Armata a fost eterogenă, parțial modernizată, principalele ei arme fiind spada, sulita, arcul și săgeata, halebarda. Unitățile înzestrate cu arme de foc aveau puști de diferite tipuri și nu dispuneau de suficientă muniție pentru ele. Comandanții erau de tip feudal, in-

Consumatori de opiu...

capabili să comande în stil modern armata. Regionalismul, manifestat în limbă, tradiții și afinități, a împiedicat omogenizarea armatei și acțiunea ei unită în caz de război.

Concesii ...

Până în secolul al XIX-lea, marele Imperiu Chinez considera politica față de alte popoare și neamuri un subsidiar al politicii sale interne. În cadrul acestui sistem, se cerea ca regulile de protocol, inclusiv modul de a saluta, stabilite de-a lungul mileniilor, să fie cu strictețe respectate (vezi misiunea Rusiei condusă de Spătarul Nicolae Miclescu, în anul 1676, *Magazin istoric*, nr. 7 – 8/1969, 12/1975, 2/1982).

După revoluția industrială din Anglia și punerea sub stăpânire britanică a Indiei, puterea Marii Britanii se extinde și devine tot mai agresivă. Când inițiativele Marii Britanii din 1793 și 1816 de a stabili relații diplomatice și de a lărgi schimburile comerciale cu Imperiul Qing au eșuat, Curtea imperială chineză a hotărât menținerea politicii „porților închise”, motivându-și hotărârea prin aceea că nu a găsit niciun produs al țărilor occidentale care să-i fi fost necesar. După părerea unor istorici chinezi, politica „porților închise” a fost o măsură necesară cu caracter

... și comisarul imperial chinez Lin Zehu, supranumit „cel integru” (în medalion), însărcinat cu supravegherea distrugerii opiului

Semnarea primului tratat inegal anglo-chinez, în august 1842, în urma primului război al opiuului

UN EVENIMENT CARE A INFLUENȚAT ISTORIA CHINEI

ANNA EVA BUDURA

Istorici din patru mari centre universitare din China și-au propus o sarcină temerară: să selecteze din istoria de cinci ori milenară a țării lor 100 de evenimente care au influențat mersul istoriei ei. Au dorit ca „cititorii acestui volum să găsească în misterele istoriei modalități de judecată și înțelepciunea existenței”, „să folosească istoria drept oglindă, pentru a afla cauzele perioadelor de înflorire și de decădere” ale patriei lor, să recepționeze „mesajul ei ideatic profund, care să își extindă foloasele asupra întregii lor vieți”.

Printre cele 100 de evenimente din volum figurează și relatarea primului război chino-japonez din anii 1894 – 1895, de la care au trecut 125 de ani.

Secolul al XIX-lea a fost un moment de cotitură în istoria modernă a Chinei. Nouă dintre cele 100 de evenimente pline de învățăminte pentru națiunea chineză, inserate în volumul mai sus amintit, au avut loc în acel veac. Războiul chino-japonez din 1894 – 1895 încheie secolul și a rămas în mentalul chinezilor ca o perioadă istorică „a umilinței și rușinii”.

Timp de peste cinci milenii de evoluție neîntreruptă, poporul huaxia (*Magazin istoric*, nr. 4/2013, 10/2018), într-un ritm lent, dar stabil, și-a creat propria-i civilizație, con-

cepând propria-i scriere, apoi structura de stat și regulile de conviețuire socială, a elaborat principiile de bază ale relațiilor sale cu popoarele și neamurile înconjurătoare, filosofia existenței sale și a creat o cultură cu trăsături inconfundabile, ce dovedește atingerea cotelor maxime ale creativității și inventivității umane din acele vremuri.

Armata, pe loc secundar

Calitățile și realizările poporului chinez nu au fost niciodată subapreciate sau

puse sub semnul îndoielii de popoarele și neamurile cu care a intrat în contact, ci au fost acceptate, împrumutate sau imitate de popoarele vecine Chinei, în fruntea cărora se aflau locuitorii Japoniei. Lumea han-huaxia oferea cu bucurie roadele civilizației sale tuturor celor dornici să și le însușească. În epocile sale de glorie, înscrise în timpul Dinastiilor Han (206 î.H. – 220), Tang (618 – 907), Song (960 – 1127), de pildă, China devenise un centru cultural internațional, de unde realizările culturale, tehnice sale civilizatoare s-au răspân-

... și ofițeri chinezi într-un alt arsenal, de la Nanjing, înălțat în 1865

curriculum împrumutat din țările occidentale.

Dar un fapt și mai important pare a fi nașterea mișcării pentru „salvarea” (*zijiū*) și pentru „fortificarea proprie” (*zhiqiang*), care urma să aibă „drept temelie învățătura chineză” (*zhongxue weiti*) și care „va recurge la folosirea învățaturii occidentale” (*xixue weiyong*), cunoscută în istorie ca *Yang wu yundong* – Mișcarea pentru Treburile Occidentale.

Începând din 1860, personalități de seamă ale Curții imperiale s-au angajat, cu aprobarea suveranului și a împărătesei-mame Cixi (*Magazin istoric*, nr. 10 – 12/1996, 1 – 3/1997), într-un șir de inițiative pentru însușirea tehnicii moderne, în primul rând în domeniul apărării naționale, finanțate de vistieria imperiului. Pentru început, s-a avut în vedere punerea unei baze pentru industria militară modernă de mari proporții. În doar câțiva ani au

intrat în funcțiune 20 de întreprinderi de armament producătoare de tunuri, muniție, vase de război, vapoare etc., considerate a fi „cele mai mari din Asia”; au fost construite docuri și fortificații de coastă etc.; într-un singur șantier naval au fost construite, până în anii

1890, 34 de nave de război. Au fost înființate școli pentru pregătirea cadrelor marinei militare și specialiștilor din domeniul tehnic. Începând din 1870 au fost trimiși în străinătate studenți la studii tehnice înalte.

După 1875, a fost creată Marina imperială modernă chineză, având ca obiectiv apărarea Taiwanului de incursiunile japoneze. Aceasta a fost compusă în cele din urmă din patru flote: Beiyang, Nanyang, Yueyang și Fujian. În 1888, pentru asigurarea securității Capitalei, s-au pus bazele Flotei Militare a Mării de Nord – *Beiyang haijun*, considerată de ziarul *Times*, în 1890, drept „cea mai mare flotă militară navală din Extremul Orient” și a opta (după alte surse a patra) din lume. Flota Chinei era compusă din 78 de nave cu un deplasament de 83.900 t, o flotă, după părerea unor observatori străini, invincibilă într-o eventuală confruntare navală.

Concomitent s-au urmărit modernizarea și dezvoltarea economică a întregii țări:

producerea mijloacelor de transport pe apă, dezvoltarea căilor ferate și a drumurilor, deschiderea minelor, dezvoltarea industriei de textile și a energiei electrice, înființarea telegrafului, a poștei, editurilor și presei moderne, înființarea unor instituții de învățământ modern, etc. În întreaga acțiune a fost atras capitalul privat de care dispuneau comercianții și alte persoane cu mari averi.

Efectul economic al activității acestor întreprinderi s-a resimțit în realizarea veniturilor statului chinez. Până în anul 1885, China a reușit să returneze toate împrumuturile contractate și a înregistrat un venit anual ex-

Navă aparținând uneia dintre cele patru flote, Fujian (1870)

cedentar de patru milioane liang de argint. Realizările au constituit un început îmbucurător pe drumul modernizării Chinei, însă doar la nivel simbolic, dacă acestea sunt raportate la vastitatea țării și mărirea populației sale. În plus, în condițiile în care sistemul feudal rămânea neschimbat, elementele conservatoare potrivnice reformelor și procesului modernizării au reușit să se impună, afectând evoluția Mișcării pentru Treburile Occidentale și investițiile acordate pentru modernizarea și dezvoltarea economică a Chinei, inclusiv ale flotei imperiale. Și aceasta se petrecea tocmai într-un moment crucial al istoriei Chinei.

(Va urma)

Manevre ale armatei chineze

defensiv, de apărare a suveranității țării, un răspuns firesc la comportamentul corăbierilor occidentali, după sosirea lor în porturile chineze, și pentru a controla comerțul ilicit cu opiu și pirateria.

După ce a constatat creșterea cantităților de opiu introduse în China, a căror sumă de achiziționare depășea cu mult veniturile realizate în urma exporturilor de ceai, mătase și alte produse tradiționale chinezești, cu alte cuvinte, ducea la scurgerea argintului din țară, Curtea imperială chineză a luat măsuri drastice pentru confiscarea și distrugerea opiuului adus cu corăbiile engleze. Marea Britanie a răspuns cu trimiterea, în 1840, în apele teritoriale ale Chinei, a unei flote de 40 de nave gata de război pentru protejarea comerțului ilicit cu opiu.

Războiul, intrat în istorie drept cel al „opiuului”, și primul tratat inegal semnat în 1842 au deschis zăgazul unui șir de războaie de agresiune, urmate de parafarea unor tratate, ce urmăreau îngrădirea Chinei și forțarea deschiderii porților sale comerțului cu puterile colonizatoare, în termenii impuși de acestea. Negociatorii chinezi, purtători ai principiilor seculare ce stăteau la baza relațiilor Chinei cu alte popoare și neamuri, se găseau în fața unui inamic neîntâlnit încă:

Li Hongzhang,
având un rol important
în crearea Yang wu yundong
(Mișcarea pentru
Treburile Occidentale)

„unul periculos atât pe câmpul de luptă, cât și la masa tratativelor”. Cu acordul Curții imperiale, ei căutau „să cumpere pacea” și „să câștige timp”, făcând concesii.

Tratatele inegale încheiate, în secolul al XIX-lea, după războaiele de agresiune, cu prevederi umilitoare și păgubitoare pentru China, au impus acesteia cedări de teritorii, plata despăgubirilor, pierderea insulei Xianggang și a unui teritoriu de peste 1.000.000 de km² în China de Nord-Est și Nord-Vest, transformarea Birmaniei și Vietnamului, țări asupra cărora China își exercitase protectoratul de-a lungul secolelor, în colonii ale puterilor occidentale. Puterile colonizatoare au obținut dreptul de

control asupra văzii chineze și libertatea de a stabili, prin negocieri, cuantumul taxelor vamale, dreptul de extrateritorialitate al consulatelor, dreptul de navigare pe râurile interioare ale Chinei și de a practica comerțul în orașele de coastă și în interiorul țării; ele au dobândit unilateral tratamentul națiunii celei mai favorizate, dreptul de acostare în porturile chineze a vaselor de război străine, legalizarea comerțului cu opiu.

... urmate de modernizare pe toate planurile

Pierderile suferite, condițiile jignitoare și modalitățile brutale cu care acestea au fost impuse Chinei de țările occidentale în cadrul tratativelor au șocat nu numai Curtea imperială și pe înalții funcționari de la conducerea țării, ci și intelectualitatea Chinei, care a fost îndemnată să cunoască și să înțeleagă noul inamic. Încă de la începutul secolului al XIX-lea a fost inițiată traducerea unor lucrări despre istoria și geografia țărilor din afara Chinei, cu precădere din țările Occidentului Îndepărtat, apoi despre realizările lor tehnice, organizarea socială, învățământ etc. A fost permisă înființarea de către misionari străini a unor școli cu un

Arsenalul de la Fuzhou (Foochow, în engleză), în anii 1870,
unul dintre șantierelor navale construite în timpul dinastiei Qing...

invocat: România dorea să cunoască atitudinea Occidentului față de politica sa de distanțare de U.R.S.S. și care ar fi cele mai bune modalități de abordare în relațiile cu țările membre NATO.

Agentul satisface prompt cererile, documentele obținute fiind tot mai valoroase! La rândul său, prietenul român îi asigură lui Roussilhe o plată convenabilă, sumele crescând treptat, pe măsură ce creșteau volumul și importanța documentelor sustrate din sediul NATO. Astfel, dacă la început era vorba de câteva sute de franci pe lună, în următorii ani s-a ajuns la sume mai consistente: 3.000 – 5.000 de franci!

După o vreme, prudent, Caraman s-a temut că Roussilhe ar putea atrage atenția vecinilor sau, mai rău, a colegilor de la serviciu printr-o creștere vizibilă a nivelului de trai și a decis să aplice formula pe care o folosisese cu Van de Wielhe: plata în monete de aur. „M-am gândit că nu e bine să-i dau bani mulți!”. Plata se făcea cu ocazia unor întâlniri-fulger la ieșirea din diverse stații de metrou.

Cum reușea Francis Roussilhe să obțină o cantitate consistentă de documente, de o varietate și importanță extraordinară? Potrivit lui Mihai Caraman, sistemul de organizare a muncii în cadrul Biroului Traducători prezenta o gravă lacună de securitate. „Roussilhe era șeful Biroului de documente secrete la traducători. Venea un traducător, trebuia să scoată un pasaj sau mai multe dintr-un document. «Tudor» lua cererea traducătorului și mergea

Mihai Caraman, în anul mulțirii la informații externe

direct la Biroul central de documente, de unde primea întreg documentul fotocopiât. Traducătorul, după ce scotea ce îl interesa, returna documentul lui «Tudor», care trebuia să-l distrugă. El însă îl păstra pentru noi!”.

Grație acestor proceduri de lucru, în mâna agentului ajungeau documente dintre cele mai importante, ca de exemplu „procesele verbale stenografiate ale ședințelor Comitetului Militar, ale Grupului Permanent, sau *Standing Group*, din care făceau parte reprezentanții forțelor

americane, engleze și franceze – acestea erau documente strict secrete, clasate «Cosmic». Roussilhe nu lăsa să-i scape nimic”.

De altfel, cu timpul, Mihai Caraman i-a cerut agentului să obțină documente bine precizate, indicându-i codul de înregistrare al documentelor, așa cum apărea acesta în referirile care se făceau la ele în documente deja obținute! Cererile exprese erau rezolvate cu o promptitudine incredibilă, într-un interval de câteva zile, arareori depășindu-se o săptămână!

Documentele erau scoase din sediul NATO într-un mod la fel de simplu ca și cel folosit de Van de Wielhe: Roussilhe le puna pur și simplu în servieta sa, burdușită mai tot timpul cu cutii de pateu de ficat, arhicunoscută ca atare de membrii serviciului de pază al NATO și niciodată verificată! Totuși, dat fiind faptul că unele documente se întindeau pe sute de pagini, fiind exagerat de voluminoase, Mihai Caraman, după o serie de tatonări care l-au convins că nu se va lavi de un

Roussilhe și sediul NATO din Belgia

Avanpremieră editorială

Am văzut în primul episod al fragmentului desprins din cartea apărută la Editura „Corint“, cu titlul Mihai Caraman – un spion român în Războiul Rece, cum a fost recrutat Francis André Élie Roussilhe. Aflăm acum și cum s-a încheiat povestea.

„TARAS BULBA“, AGENTUL CARE A FURNIZAT 12.000 DE PAGINI DE DOCUMENTE NATO

FLORIAN BANU

Odată insinuate aceste convingeri în subconștientul agentului, Mihai Caraman și-a ales cu grijă momentul în care trebuia executat următorul pas: solicitarea primului document! Și de această dată, grație pregătirii minuțioase a „terenului“, inițiativa furnizării documentului a venit de la agent, și nu de la ofițer! Este drept, în acest caz, Caraman a sugerat că ar avea nevoie în activitatea sa de o anumită documentație.

In luna august 1963 Mihai Caraman l-a invitat pe Roussilhe la un mare restaurant și i-a oferit o masă copioasă, aseasonată cu vinuri alese. Pe parcursul întâlnirii, prietenul român s-a arătat mai puțin degajat decât de obicei, părând frământat de ceva, apăsător de griji! Amicul francez a sesizat acest aspect și, îngrijorat, l-a întrebat dacă are vreo problemă. Caraman i-a relatat că este în căutarea unui studiu despre conservarea alimentelor, un subiect despre care nu știe mai nimic, nici măcar unde ar putea găsi documentația necesară. Roussilhe s-a luminat la față și l-a asigurat că nu e nicio problemă: cu doar câteva zile în urmă văzuse la Biroul „Dispecerat documentar“ un document pe

această temă! I-l va aduce chiar a doua zi! Inițial, ofițerul s-a prefăcut că refuză, invocând faptul că prietenul lui ar putea avea probleme, dacă cineva ar observa asta! Roussilhe insistă și Caraman... cedează. A doua zi, 13 august 1963, intra în posesia documentului!

Cu acel prilej s-a consumat și ultima etapă a recrutării agentului: plata! Caraman i-a strecurat discret 250 de franci, susținând că suma îi fusese alocată pentru a-și cumpăra cărți și reviste pentru documentare în vederea redactării studiului pe care, iată, îl primea gata făcut de la prietenul său! Nu era păcat să returneze banii? L-a rugat pe Roussilhe să-i primească în semn de prietenie și ca o dovadă de

încredere! După multe insistențe, acesta a acceptat banii! Zarurile fuseseră aruncate! Serviciul de spionaj al României avea un nou agent de talie mare. Nume de cod: „Tudor“!

Cu abilitate, Mihai Caraman a evitat o vreme să-l mai întâlnească pe Roussilhe, după care, la reluarea legăturilor, i-a mulțumit din nou pentru sprijinul acordat și l-a întrebat dacă îl mai poate ajuta cu unele informații de natură economică. După ce agentul a procurat copiile altor documente, aria informațiilor de care Caraman se arăta interesat s-a extins treptat asupra tuturor domeniilor de interes pentru orice serviciu de informații: militar, politic, tehnico-științific. Pretextul

Proprietarii terenului au simțit dorința ușor irațională a clientului și, ca atare, au ținut la preț, făcându-l pe Roussilhe să plătească cu mult peste prețul pieței: 80.000 de franci.

Pentru a achita suma, Roussilhe a luat un împrumut de la Asociația personalului de la NATO, unde el era trezorier. A plătit datoria treptat, timp de trei ani.

Deși în comunitatea locală s-a clevetit pe seama modului cum a fost păcălit cumpărătorul și s-au făcut supoziții asupra veniturilor sale considerabile, gestul nu a fost sesizat de cei din contraspionaj și nici măcar soția nu a avut suspiciuni. Caraman însuși a aflat de achiziție după ce aceasta s-a petrecut, cum își amintește, cu regret: „Și-a cumpărat – aici a greșit, nu m-a întrebat! – niște pământ, vreo 50 de hectare, pământ arid“.

Faptul că a trecut cu bine și peste această achiziție i-a dat și mai multă siguranță de sine! Odată cu mutarea sediului NATO la Bruxelles, la 16 octombrie 1967, Roussilhe își păstrează slujba și se instalează în capitala Belgiei, în strada Gustave-Demanet, nr. 112. Familia rămâne la Paris. Mergea să o viziteze în fiecare weekend. Dar nu a fost doar o schimbare de peisaj! Agentul pare a se transforma, treptat, în alt om: și-a ras complet craniul, mustața stufoasă o poartă cu vârfurile răsucite în sus, expresia ochilor se asprise, maxilarele păreau mai puternice: un adevărat Taras Bulba, după cum l-au poreclit unii colegi mai hâtri, care văzuseră recenta ecranizare a romanului omonim al lui Nikolai Gogol, cu Yul Brynner în rolul principal!

Schimbările nu se limitează doar la aspectul fizic. Roussilhe pare să traverseze ceea ce psihologii numesc „criza androgină“ sau „criza bărbatului de 40 de ani“. Începe să se comporte tot mai vizibil ca un bărbat care iubește viața bună, voioșia și femeile. Își găsește în curând o micuță prietenă blondă, Hélène Homula, de origine maghiară, căreia îi oferă drept cadou un mic automobil, un Fiat 850. Își oferă sieși plăcerea de a conduce un Renault R 16, alb. Pe lângă aceasta, el nu ezită să-și petreacă serile în cabarete la modă din Bruxelles!

In tot acest timp, continuă să furnizeze documente NATO extrem de prețioase. Acestea erau fotocopyate în biroul său, dar și acasă, apoi, învelite într-o batistă, minusculele role de film foto treceau granița franco-belgiană ascunse într-o ascunzătoare amenajată între cutia de viteze și radiatorul automobilului.

Predarea se făcea la Paris, unde Mihai Caraman își organiza întâlnirile cu agentul cu o minuțiozitate extremă. Drumul către locul de întâlnire începea și cu șase ore mai devreme decât ora stabilită! În tot acest interval, ofițerul se verifica permanent, pentru a identifica eventualul filaj al contraspionajului francez. Orice suspiciune ducea la amânarea întâlnirii cu agentul!

Cu aceeași prudență, Mihai Cara-

man l-a contactat pe Roussilhe și la Bruxelles, efectuând, după știința agentului, 12 călătorii în Belgia. Călătoriile erau efectuate ori de câte ori se impunea contactarea de urgență pentru obținerea unor documente, dar Caraman mai avea și alte treburi la Bruxelles! Pentru a nu atrage atenția contraspionajului belgian prin numărul mare de intrări în țară, Caraman a ales, din nou, o soluție simplă, dar eficientă. După supravegherea atentă a traficului în zona de frontieră și după o călătorie „de probă“, a decis că sistemul de verificare prezintă o vulnerabilitate care trebuia folosită. „Încă de atunci, din anii '60, la frontiera franco-belgiană era aglomerație mare, mai ales sâmbăta, duminica... Aveam viză pentru Belgia, mă duceam la frontieră la momente de maximă aglomerație și atunci nu se mai făcea un control riguros, nu mai puneau nici viza de intrare, mai ales celor care călătoreau cu mașini cu număr CD“.

Cu Alexandru Bărlădeanu (stânga) și un om de afaceri francez (dreapta), la Ambasada României din Paris

refuz, ca în cazul Van de Wielhe, i-a propus lui Roussilhe să folosească un aparat foto! Potrivit relatării lui Roussilhe, Mihai Caraman i-ar fi spus: „Nu mai ieși cu teancurile astea. Riscăm să fim prinși! Fă, mai degrabă, microfilme; materialul va fi astfel mai puțin voluminos!“.

Mihai Caraman i-a oferit agentului un aparat Minox A/III, care folosește un film special de 9 mm. Produs între anii 1955 – 1969, acest aparat foto a făcut istorie în lumea spionajului, fiind folosit în epocă de mai mulți agenți, de o parte și de alta a „Cortinei de Fier“. De altfel, a intrat și în cultura populară drept unul dintre *gadget*-urile indispensabile unui spion! Ca dovadă, un aparat Minox A/III era utilizat și de celebrul James Bond (interpretat de George Lazenby) în filmul *On Her Majesty's Secret Service*, realizat în 1969.

Roussilhe a folosit aparatul, între 1965 și august 1969, cu aceeași nonșalanță cu care scotea documentele pe sub nasul gardienilor: fotocopia documentele în propriul birou, mulțumindu-se să se tragă puțin mai la o parte, în dosul unui teanc de cărți! După cum își amintește Mihai Caraman, ritmul de lucru al agentului era halucinant, scoțând din funcțiune delicatele aparate care nu fuseseră concepute pentru a trage sute de cadre, unul după altul: „Roussilhe a folosit vreo șapte aparate! La

Model de legitimație de acces NATO

Bruxelles, locuind singur, fotografia și acasă“.

Și în evaluarea sistemului de lucru folosit cu Roussilhe, ca și în cazul lui Van de Wielhe, trebuie să se țină seama de modul în care acesta fusese recrutat și de particularitățile psihologice ale agentului. Astfel, întrebat fiind de ce nu a ales o cale mai puțin riscantă de preluare a documentelor, generalul Caraman ne-a oferit următorul răspuns: „De ce n-am folosit sistemul cu căsuțe poștale impersonale? Păi, la fiecare întâlnire cu agentul îi ridicai moralul, discutai cu el! Cu Roussilhe așa procedam mereu: «Bravo, felicitări, domnule! Documentul acela a fost grozav!». Ei, lui îi creștea inima! Avea cărți de spionaj,

citea! Este drept că avea complexe lui, că nu a avut studii, dar era cel mai bine văzut la sediul NATO, era simpatizat de toată lumea, îi servea pe toți, era campion la karate, campion la tir, venea cu pateul acela al lui, grozav, Moș Crăciun cine era de ani zile? El, cu mustățile lui impresionante! Și era simpatizat de toți!“.

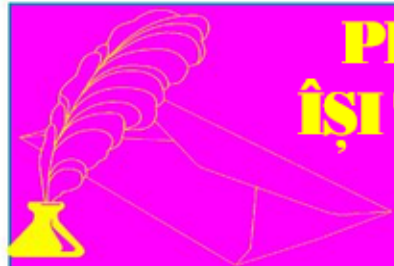
Inițial, agentul lui Caraman, care avea, așa cum am arătat, numeroase lecturi despre spionaj, a dovedit temeritate în acțiunile sale, dar era foarte prudent în cheltuirea banilor primiți, ca și în orice schimbare a stilului său de viață. Mihai Caraman își amintește că, la un moment dat, de ziua lui de naștere, i-a oferit cadou o cutie de icle negre și o curea frumoasă. Răspunsul primit l-a încântat pe ofițer, dovedindu-i faptul că agentul său stăpânește ABC-ul muncii conspirative: „Domnule Michel, nu e bine! Cum justific eu la nevastă o cutie de icle negre? Și chiar și cureaua! Ar putea să-și facă cine știe ce idei!“.

Totuși, cu timpul, veniturile în creștere și faptul că riscurile păreau tot mai mici i-au schimbat atitudinea lui Roussilhe.

Acesta a socotit că este momentul să-și împlinească măcar unele dintre vechile visuri. După ce a cumpărat casa în care a trăit trei ani fericiți ai copilăriei, situată în cătunul Gorses, Francis Roussilhe și-a dorit foarte mult să aibă în proprietate și pământul din jurul casei. Ca urmare, în anul 1965 a încercat să-l cumpere.

George Lazenby și celebrul Minox A/III

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Primul Război Mondial nu se încheiase încă și principele Carol uimește societatea românească printr-un gest premonitoriu de capricii și nestatornicie: se căsătorește la Odessa cu Zizi Lambrino. Copilul venit repede după aceea a complicități firește o dată în plus lucrurile. Aflat în reclusiune la Horaița (Magazin istoric, nr. 10/2008), în imposibilitate de a-și vedea soția, principele se zbuciumă, scrie unor juriști, unor prieteni sau politicieni și, se înțelege, lui Zizi. Cu ea croiește planuri ce amintesc de vremea muschetarilor.

Scrisorile, în franceză și română, parțial transcrise de alte persoane, se păstrează la Biblioteca Academiei. Scrisorile nr. 4 și 6 sunt în limba română; cele cu nr. 1, 2, 3, 5, 7 în limba franceză, fiind traduse de noi.

Prințul Carol către Zizi

Horaița, 8/10 1918

Dragă Zizi,

Boyle a petrecut seara cu mine și mi-a povestit de vizita la tine. Îți poți da seama câtă plăcere mi-a făcut. A fost aproape ca o consolare. Se pare că stai destul de bine cu sănătatea. Asta e bine. Pe urmă mi-a spus că nu erai lămurită în legătură cu ceea ce eu numesc soluția. E vorba de o despărțire care înseamnă destule lucruri triste și dureroase [loc liber în text]. Ai

încredere în mine, ai încredere în inima mea. Nu trebuie pierdută speranța. *Nimic nu e pierdut*. Doar de aș putea să-mi dau drumul și să-ți scriu tot ce am pe suflet, aș umple pagini întregi. Dar așa, prin scrisoare deschisă, e tare greu. Nu te gândești la mizeria de acum, ci mai curând la fericirea din viitor. Oh, îți spun din nou, ai încredere în mine. Fac tot ce pot ca lucrurile să fie cât mai bune pentru amândoi, ca inimile noastre să bată în același ritm. Când ai să-l revezi pe Boyle aș vrea să fii singură, ca să aveți o discuție doar voi doi.

Despre mine trebuie să știi că sunt amărât, departe de tine, și nu trăiesc decât în speranța zilei când te voi revedea. Nădăjduiesc că această zi nu va fi prea departe. Iubito, află că sunt puternic și nu încetez să sper. Așa cum eu mă încred în tine, tot așa trebuie și tu să crezi în mine.

Cu sănătatea stau bine, atât cât îmi permite moralul, care e la pământ.

Încă o dată, te rog, iată, să ai încredere.

Încrede-te în mine, mai mult nu pot spune [în lb. rom.]

Mă gândesc la tine, Carol

În ciuda oricăror precauții, soarta le rezervă oamenilor cele mai mari surprize! Deși relația dintre ofițer și agent se derula, de ani buni, fără niciun fel de probleme, agentul nu cunoștea decât faptul că prietenul său se numește „Michel” și că este diplomat român. Nu mică treabă să-i fi fost uimirea lui Mihai Caraman când, în cursul unei întâlniri, a fost întrebat de agent dacă îl cunoaște pe... Mihai Caraman? Uimit, și-a păstrat totuși cumpătul și i-a răspuns lui Roussilhe că a existat la ambasadă un diplomat cu numele acesta, dar a plecat de ceva vreme din Franța. Apoi a încercat să afle ce a generat această întrebare.

Francis Roussilhe îi adusese un document elaborat de D.S.T.-ul francez, document codificat AC-46, care se trimitea lunar Comitetului NATO pentru acțiuni contra-informative, în care se vorbea despre anchetarea și condamnarea lui Robert van de Wielhe în urmă cu câțiva ani, cu privire la relațiile acestuia cu un diplomat român, pe numele său Mihai Caraman.

Deloc speriat, Roussilhe a părut chiar amuzat de descoperirea sa, spunându-i lui Caraman că „acela era mai bine plasat decât mine”, evident, pentru obținerea de documente, ba chiar i-a mărturisit că el se gândise că era ceva în neregulă cu Van de Wielhe: „era prea elegant îmbrăcat pentru salariul pe care-l avea acolo!”.

Totuși, nu a părut să facă vreo legătură cu prietenul său, „Michel”! După cum mărturisește generalul Mihai Caraman, „a aflat, săracul, că eu sunt Caraman când era în pușcărie!”.

Știri din presa vremii despre arestarea lui Roussilhe

În pofida profesionalismului cu care a gestionat relația cu agentul, Mihai Caraman a fost nevoit să întrerupă contactele cu acesta și să-l predea unui alt ofițer – Ion („Jean”) Tomescu, oficial secretar II al delegației României la UNESCO. Acțiunea a fost dictată de prudența impusă de arestarea, la Bruxelles, la 11 septembrie 1968, a unui alt agent din cadrul NATO dirijat de Mihai Caraman. De altfel, despre respectiva arestare ofițerul a aflat pentru prima dată de la Roussilhe.

„Nu apăruse încă în presă, când am avut o întâlnire cu Roussilhe. În septembrie acesta mi-a relatat: «Domnule, s-a întâmplat ceva foarte grav!». «Ce anume?». «Păi, l-au arestat pe Nahit Imre, înalt funcționar la noi, la NATO!».

După spusele lui Roussilhe, rolul principal în demascarea lui Imre l-a avut adjunctul său, un englez al cărui nume începea cu litera M. Dar el nu s-a speriat deloc!”.

Într-adevăr, Roussilhe aflate de arestarea unui înalt funcționar NATO suspectat de acțiuni de spionaj, iar Mihai Caraman a înțeles imediat că

trebuie luate măsurile de rigoare. „Față de situația creată, de comun acord cu Centrala, am luat hotărârea de a-l preda pe «Tudor» în legătura lui Ion Tomescu. La întâlnirea următoare, i-am explicat că eu trebuie să mă întorc în țară și că pe viitor va ține legătura cu colegul meu, pe care i l-am prezentat. Tomescu a ținut legătura cu el, până în august 69, când l-au arestat și pe el”.

I dată cu ieșirea lui Mihai Caraman din joc, vraja s-a rupt! Relația cu noul ofițer de legătură nu a mai avut niciun farmec! Ulterior, Roussilhe avea să le declare anchetatorilor: „Michel era un prieten, Jean nu umbra decât după cantitate. Cere mereu mai mult!”. O piesă esențială a mecanismului care funcționase impecabil vreme de șase ani dispăruse, iar resorturile psihologice care-l susținuseră pe agent în acțiunile sale de spionaj păreau să fi fost alterate. Acesta devine tot mai irascibil, tot mai puțin preocupat de măsurile de conspirativitate, părădind să-și dorească, aproape, ca totul să se isprăvească!

Nu a avut prea mult de așteptat. Cariera de spion a lui Francis Roussilhe s-a încheiat în ziua de 4 august 1969, la ora 18.05. La ieșirea din sediul NATO, agenții Siguranței belgiene l-au încadrat discret și l-au urcat într-un automobil. Asupra sa se afla o servietă ce conținea un aparat Minox și microfilmele executate în ziua respectivă. Se pare că în momentul în care cei doi agenți îl împingeau spre mașină, Roussilhe ar fi scos un suspin de ușurare, murmurând: „În sfârșit!”.

(Continuare în p. 58)

în locul meu. În situația în care mă aflu, nu știu dacă aș mai putea să mă ocup de această operă care pentru mine a fost o adevărată pasiune. Lucrați voi pentru ea, cu același sărg pe care l-am pus și eu. Bădulescu vă va spune ce cred despre Olimpiade și de chestiunea sporturilor în Transilvania.

A doua problemă e cea a căsătoriei mele. Am aflat, din întâmplare, că ești dintre cei care sunt de părere că nu trebuie să-mi părăsesc soția. Aici îmi regăsesc pe gentilomul de care nu m-am îndoit niciodată. Dar trebuie găsită o soluție rapidă și îți cer ajutor ca unui vechi prieten.

Detest soluția care să mă facă să mă revolt. Țin așa de mult ca lucrurile să se desfășoare în liniște. De aș putea veni la București!

Ai să mă sprijini, nu-i așa? Ajută-mă! Gândește-te ce posibilități ai ca să rezolvi lucrurile bine, cu demnitate și mai ales repede. Sunt la capătul puterilor. Copilul e pe cale să se nască și eu sunt departe!

Te rog, ajută-mă!

Al tău, Carol

Prințul Carol către juristul Matei Cantacuzino

Scumpe domnule Cantacuzino,

Bistrița, în 26 XII 1919

În puține zile, fie în ultimele zile ale anului 1919 sau în primele ale lui 1920, Zizi va avea mult-asteptatul nostru copil.

Cum prevăd că vor fi greutăți la înscrierea copilului, vin să cer sprijinul Dumneavoastră de avocat. Copilul acesta este al meu și cu ori și

Ion Cămărășescu

ce preț doresc să fie recunoscut ca atare. Probabil mie personal îmi va fi imposibil să fac cerutele formalități din multiple cauze. În consecință, vă rog să-mi ajutați ca să se facă cele legale și să dați tot ajutorul juridic de care soția mea are nevoie.

Carol p[rincipe] al R[omâniei]

Matei Cantacuzino către principele Carol

Alteță Regală,

Iași, 3 ianuarie 1920

Nu știu cărei împrejurări să atribui faptul că scrisoarea voastră din 18 decembrie mi-a fost înmănată abia ieri și nu vreau să pierd nicio zi în a vă răspunde. Cu toată francheța

judecății și toată sinceritatea sentimentelor mele. Într-adevăr, există un punct asupra căruia, de la început, am împărtășit felul Vostru de a vedea și a simți, am făcut-o cu toată convingerea și, adaug – dacă Alteța Voastră îmi îngăduie, din toată inima. E exclus ca rațiunea dinastică să vă poată impune renegarea dragostei pe care sentimentele și concepția Voastră de viață v-au determinat s-o consacrați prin căsătorie, iar natura a sancționat-o prin nașterea unui copil. După părerea mea, aceasta este baza sigură și indiscutabilă a judecății întru soluționarea gravei probleme avute în față. Orice sacrificiu ce ar putea în vreun fel atinge demnitatea și integralitatea persoanei Voastre ca bărbat, așa cum ați afirmat-o atât de deschis și de nobil, riscă să ajungă în detrimentul plenitudinii de sentimente cu care poporul român îl înconjoară pe viitorul său rege.

Nu trebuie să existe un conflict între demnitatea de bărbat și rațiunea de stat. Poporul nostru, atât de entuziast și cu adevărat bun, va ține seama cu dragoste că ați făcut dintr-o româncă tovarășă

Profesorul (Iorga) și elevul (Carol al II-lea), peste ani, la Vălenii de Munte

*Prințul Carol către juristul
Matei Cantacuzino*

Stimate domn,
Bistrița, 18 XII 1918

Vă scriu aceste rânduri știindu-vă printre cei care văd situația mea ca mine însumi. Treaba durează de prea multă vreme. De mai bine de un an mă aflu într-o poziție incertă, umiltoare și ucidătoare din punct de vedere moral.

Aș fi putut, fără nicio greutate, cu un singur cuvânt, să fac să înceteze toată apăsarea ce am îndurat, dar acel cuvânt nu l-am rostit și n-o voi face niciodată, căci nu cadrează cu concepția mea morală și angajamentele luate.

Sunt destui, în clipa de față, care vor să mai discute dacă am greșit sau nu prin gestul meu, comițând „crima” de a mă căsători cu o româncă. E un punct de vedere, o problemă de mentalitate tradițională.

Personal nu văd unde poate fi greșeala față de țară dacă un principe român se căsătorește cu o româncă. Asta supără doar tradiția străbună. Dar astea țin de trecut, mai important e

prezentul. Situația actuală e intolerabilă, proastă, din toate punctele de vedere. Proastă pentru țara care nu mai știe ce să creadă, proastă și prin aceea că, nefiind limpezită, îngăduie pescuitul în ape tulburi – și știu că se pescuiește. Nu mai vorbesc de răul făcut mie și soției mele.

N-am pierdut prilejul să declar celor îndreptățiți că hotărârea mea de a rămâne absolut atașat soției mele e de neclintit. Lupt și continui să lupt prin toate mijloacele. Au nădăjduit că printr-o despărțire de, uite, aproape cinci luni, îmi va trece această „nebunie”. Ei bine, toate calculele au fost zadarnice; rămas fără vești sau aproape, nu mi-am schimbat părerea. Dimpotrivă, hotărârea mea e și mai fermă. Ar fi însemnat o lașitate fără margini să aplic dictonul „ochii care nu se văd se uită”. La mine e exact invers.

Dincolo de sentimentele profunde pentru Zizi, consider că pentru mine este o chestiune de onoare și de demnitate.

Iei o femeie, în fine, să spunem că o răpești, ești obligat să te desparți de ea, printr-o

decizie arbitrară; cu toate acestea, îți ții cuvântul, o [loc liber în text] și, uite, că exact în clipa când urmează să aibă un copil de la tine, o părăsești ca ultimul mizerabil! O, nu, iată un gest de care sunt incapabil.

Care e soluția? N-o pot indica, deoarece sunt de prea mult timp departe de toate. În clipa plecării pe front am încercat să sugerez una, mi se pare că nu s-a acceptat.

Pe de altă parte, mi se spune că sunt într-atâta de iubit, încât nu vor să părăsesc țara. Atunci cum?

Prin rândurile de față vin să vă cer ajutorul, fiind un om cu experiență îndelungată și mai ales de o cinste în afară de discuție, încât veți găsi, poate, o soluție. Nenorocirea face ca lucrurile să se precipite din cauza copilului. Știu că înțelegeți, e o chestiune de onoare.

Vă mulțumesc dinainte,
Carol

*Prințul Carol către Ion Că-
mărășescu*

Dragă Cămărășescu,
Bistrița, 21 XII 1918

Profit de plecarea colonelului Bădulescu la București ca să-ți scriu aceste rânduri.

Întâi despre problema sporturilor. Trebuie lucrat, lucrat energic. Mă preocupă mai ales invitația pentru Anvers. Trebuie să avem antrenori, e singura șansă ca să ne prezentăm în condiții decente. Din nenorocire sunt departe și în neputință de a veni la București, cel puțin pentru această chestiune.

Voi, colaboratorii mei de ani de zile, trebuie să lucrați

Mănăstirea Horaița

întrebuiți toată greutatea poziției ce ocupați spre a soluționa cât mai grabnic situația. Astfel cum este acum este intolerabilă pentru toți și rea și primejdioasă pentru țară. Soluția cea mai bună eu nu pot să v-o indic. Dumneavoastră care stați la cârma statului o veți putea găsi mai bine și mai potrivită. Plecând să-mi fac datoria la oștire, am indicat una care până acum n-a fost luată în considerație. Dacă cei în drept găsesc una mai bună, s-o găsască. Un singur lucru rămâne cert, că orice s-ar face, eu rămân nedespărțit de soția mea, aceasta este hotărârea mea fermă.

Soluția trebuie găsită și luată grabnic și pentru aceasta cer sprijinul Domniei Voastre și a reprezentanților națiunii.

Al Dumneavoastră fost elev, Carol

Prințul Carol către Zizi
Iași (?) 1920

[Începutul scrisorii lipsește]
.... probabil că ai fost acolo.

Îmi scrii în scrisori ca să mă întrebi dacă îți sunt credincios, ce întrebări absurde? Ți se spun tâmpenii și tu ai aerul să le crezi! Și mie încercă să mi se bage în cap aceleași lucruri despre tine și le rād în nas celor care o fac. Ce prostie! Trebuie să faci același lucru. O să încerce să-ți aducă și dovezi, să nu crezi nimic, totul e fals.

Prin această scrisoare îți trimit 15.000 de franci. E singura sumă de care dispun în clipa de față. Prin același curier i-am scris președintelui Senatului (care ar putea fi de-ai noștri?), lui Iorga, ca președinte al Camerei, și lui [A.C.] Cuza, care altădată era de partea noastră. O să-i scriu

... în două ipostaze

lui Marghiloman și lui Ion Cămărășescu.

Spuie că trebuie să vin cu orice preț la București. Vreau și eu, dar văd și greutatea enormă în acest sens. O să-și dea seama imediat că e ceva și mă tem că va fi o pază formidabilă. Ar trebui aranjat în mai puțin de 24 de ore, ceea ce e extrem de greu. Trebuie să iau benzină pentru tot drumul, căci e imposibil să-mi fac rost pe parcurs. Sunt sigur că vor face orice ca să mă oprească din drum. Ar fi o posibilitate ca oameni siguri și nu prea suspecti să-mi vină în întâmpinare la jumătatea drumului. De Bob și Coco nu poate fi vorba, căci nu pot face nicio mișcare fără să nu aibă poliția pe urmele lor. Cel mai bine ar fi cu Nindi [Romalo] și Cămărășescu. După părerea mea, ar trebui să vină la Târgu Mureș, unde pe seară să mă aștepte în afara orașului. Ultima zi aici va fi 30 decembrie, ca pe 31 să fiu cu tine. E un plan îndrăzneț, scrisorile mele au nevoie de timp ca lumea să se miște. Tu trebuie să aranjezi contrapartida și să răspunzi prin *Mica publicitate* [în lb. rom.] în *Dacia*, fiindcă *Adevărul* nu-l primesc. Dacă e Cămărășescu, va trebui să pui

ca nume propriu Ion, dacă e Nindi, Nicolae, dacă e Bob sau Coco, Dumitru. Înțeles?

Nu știu dacă am să izbutesc, e foarte greu. Dacă, din întâmplare, văd că Parlamentul se mișcă, poate ar fi mai bine să nu acționez.

O să mai încerc pe lângă părinții mei. I-am scris o lungă scrisoare lui Matei Cantacuzino, unde îi arăt faptele. Îți trimit, de asemenea, copiile scrisorilor adresate președinților. Nu trebuie publicate ori vorbit de ele în ziare fără aprobarea mea. O interzic categoric. Nu mi se pare că ziarele sunt potrivnice în ceea ce scriu. Ar trebui să discute chestiunea de principiu a căsătoriei și să fim lăsați să limpezim situația, în loc să insiste pe sechestrarea noastră, care e un amănunt. Ziarele care vorbesc nu sunt nici ele mai grozave. *Adevărul* și *Dimineața* sunt cunoscute ca vândute evreilor și prin aceasta niciun om de treabă nu le ia în seamă. Mai totdeauna au apărut cauze rele. Mă gândesc că discuția cu un prieten n-ar fi potrivită.

Peste câteva zile voi avea alt curier și voi da ultimele amănunte. Absența lui Mihăilescu mă înnebunește. Boyle a ținut cu orice preț să mă silească să dau o declarație prin care renunț la tine și la abdicare. L-am trimis la plimbare.

Încă o dată, fii atentă la instrucțiunile pe care ți le dau, scrisorile nu sunt de publicat. Îți interzic. Curaj, scumpete adorabilă și curajoasă. Pe curând și totul va fi după cum vreau eu.

Al tău pentru totdeauna, totdeauna [în lb. engl.]

Mii de sărutări nebune și voluptuoase din depărtare, Carol ■

Voastră de viață. Puțin cunosător al așa-ziselor subtilități ale chestiunilor de stat, mă îndoiesc că va accepta fără rezerve situația ca, după ce ați ales-o liber, să vi se impună acum s-o părăsiți și adaug că această judecată a poporului e a tuturor celor cărora preocupările de ordin convențional și politic nu le afectează conștiința frumuseții morale a vieții. Cu alte cuvinte, după umila mea părere, fidelitatea noastră față de unirea ce ați contractat nu înseamnă pentru Alteța Voastră un motiv să vă lepădați de sarcina atât de grea și de glorioasă căreia sunteți destinați prin naștere și voința națiunii.

Pentru ca principiul dinastic să corespundă scopului său trebuie să asigure permanența continuității și transmiterea puterii suverane conform dorințelor națiunii și potrivit unei optici severe de reglementare desăvârșită ce nu se poate produce în nesiguranță, discuții, nemulțumiri sau competiții. E esențial și nu se poate înfăptui decât în persoana Alteței Voastre pe care România întreagă o iubește și o va iubi, indiferent ce se va întâmpla, ca pe viitorul ei rege.

Pentru ca aceste trebuințe, de o parte fidelitatea față de destinul Vostru de rege și de alta fidelitatea față de unirea contractată de Voi, la fel de absolut, de ineluctabil necesare, și una și alta, ca să se împace, trebuie învinse două feluri de greutăți. Unele provin din legile de familie, care în situația actuală există doar ca amintiri ale trecutului, celelalte, dincolo de orice obstacol constituțional, sunt deduse de majoritatea oamenilor

Zizi cu Mircea Lambrino...

noștri politici din aceleași rațiuni ce ne-au făcut să recurgem la o dinastie străină, rațiuni ce și-au pierdut valoarea. Astăzi, competiția la tron nu poate avea loc decât în jurul unei persoane aparținând familiei regale. Cât despre influențele de ordin intim, despre care ar exista temeri, ele depind în mai mică măsură de originea soției regelui decât de voința și fermitatea regelui.

Nu cred că aceste greutăți nu pot fi surmontate. Dimpotrivă, consider că bunul simț românesc, pus în fața atitudinii Alteței Voastre de neclintit, în cele din urmă va asigura ce e esențial pentru țară și va respecta ce e respectabil pentru Alteța Voastră și ceea ce trebuie să fie pentru toată lumea și, mai mult, va lua în seamă tot ce privește greutățile și primejdii pe care această soluție le implică la opera de învățare, de metamorfoză și de surpriză din partea acestui mare regenerator al destinelor noastre numit timp. Că înfăptuirea implică suferințe, e inevitabil – dar când cineva e sigur de țelul său și ferm în misiunea sa, suferințele întăresc și înalță.

Alteța Voastră va fi și mai drag țării și viitorul rege va ajunge profund uman.

Nimic ce răsare dintr-un sentiment onorabil și o conștiință dreaptă nu se pierde în încrângăturile vieții sociale.

Aceasta e părerea mea, acesta e sentimentul meu și mai bine să fiu considerat lipsit de încrederea cu care A.V. a binevoit să mă onoreze decât să învălui în rețineri francheța și sinceritatea.

Am exprimat-o cu tot devotamentul adânc ce îmi inspiră rolul vostru de seamă, suferințele și noblețea atitudinii Voastre.

Semnat, Matei Cantacuzino

Prințul Carol către Nicolae Iorga

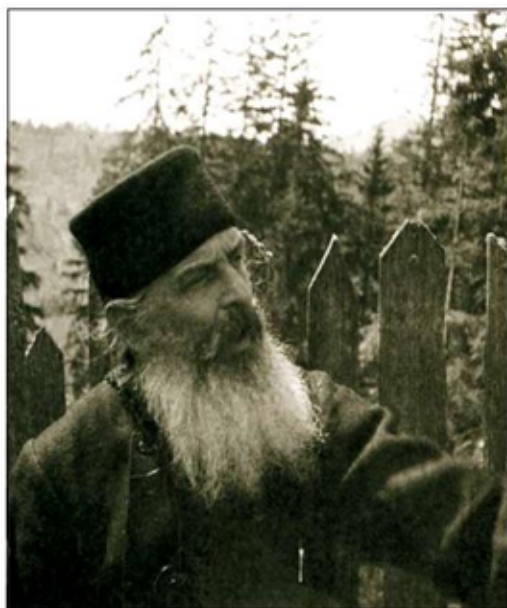
Domnule președinte și iubit prieten,

[fără dată]

Vremea trece și situația mea rămâne tot încurcată. Se spera, oare, că voi reveni asupra hotărârii mele de a rămâne credincios soției? De ce se speră? N-am renunțat după un an de încercări, n-am renunțat nici acum, după patru luni de o crudă separație. O știu de mult, de astă vară, hotărârile mele v-au fost comunicate de dl Mugur.

De ce voi toți, care sunteți factori de căpetenie la cârma statului, lăsați să se lungescă peste măsură această stare de lucruri și lăsați să se acumuleze atâta amărăciune? Lucrurile presează, iată, într-un timp foarte scurt voi avea un copil. Chestiunea trebuie rezolvită, nu mai suferi tăgădnare!

Sunteți acum, după întorsătura fericită ce a luat-o Parlamentul, unul din factorii cei mai importanți ai țării, dacă nu cel mai important. Vin prin această scrisoare să vă rog să

Părintele Daniil Sandu Tudor,
la Schitul Rarău

dacă acesta este de o altă confesiune creștină. Acolo unde teologii se ceartă, misticii se întâlnesc, spunea Annick de Souzaenelle, o mare personalitate a antropologiei religiilor, convertită de la catolicism la ortodoxie...

Astfel, chiar dacă era catolic, dar provenind din ortodoxie și având dreptul de a sluji și în ritul greco-catolic (oriental), Vladimir Ghika este un prim exemplu de relație cu câțiva dintre membrii Rugului Aprins, conform mărturiei lui Agenor (Bob) Danciul, un credincios greco-catolic care la un moment dat s-a apropiat de Monsenior. Bob Danciul evocă participarea lui Vladimir Ghika la una dintre întâlnirile Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim (anii '40), prilej cu care a și avut loc o polemică între Monsenior și Sandu Tudor. Ulterior, chiar dacă însemnările Monseniorului din *Agende* sunt telegrafice, găsim cel puțin trei întâlniri private ale lui Vladimir Ghika cu Sandu Tudor (29 martie, 24 aprilie și 12 mai 1947), ceea ce confirmă o „respectuoasă prietenie” dintre cei doi, așa cum sugerează Bob Danciul. În *Agende* vom găsi notată și vizita făcută la întâlnirile Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim (probabil, 25 martie 1947). Alte întâlniri

private ori publice ale lui Vladimir Ghika cu membri importanți ai Rugului Aprins le regăsim în aceleași *Agende* și îi vizează pe părintele Dumitru Stăniloae, părintele Benedict Ghiuș, viitorul părinte Nicolae Bordașiu și doctorul Vasile Voiculescu. Mărturia semnată de Agenor Danciul este intitulată *Amintiri despre Monseniorul Ghika*. Originalul, în franceză, se află în arhiva lui Pierre Hayet. (Am beneficiat de accesul la o traducere, datorată Mihaelei Cosmovici, după fotocopia aflată în borderoul III, 22 din Arhiva Institutului Vladimir Ghika. Adresez și pe această cale calde mulțumiri domnului Emanuel Cosmovici pentru sollicitudine și colegialitate).

„Vaticanul așteaptă un semn“

Cazurile de relații private excelente – sau măcar civilizate – cu catolicii sau greco-catolicii, cu alte confesiuni creștine, întâlnim și la alți membri ai Rugului Aprins. Unii dintre aceștia au avut și importante funcții în cadrul ierarhiei bisericești, precum Mitropoliții Tit Simedrea și Antonie Plămădeală ori părintele Andrei Scrima, poziții în care au pledat pentru destindere interconfesională și dialog ecumenic. Îi mai putem aminti aici pe (părintele Daniil) Sandu Tudor, părintele Dumitru Stăniloae, părintele Benedict Ghiuș, Vasile Voiculescu, Anton Dumitriu ș.a.

Un caz exemplar și cu adevărat interesant este cel al lui Alexandru Mironescu. Ne-

Părintele Benedict Ghiuș, la Cernica

RUGUL APRINS ȘI GRECO-CATOLICI

MARIUS VASILEANU

Membrii Rugului Aprins au generat nu numai o mișcare cultural-spirituală unicat în întreaga ortodoxie, ci – prin câțiva dintre membrii emblematici – au avut și relații cordiale, civilizate, cu celelalte confesiuni creștine din România.

Contextul recente vizite pe pământ românesc a Papei Francisc și beatificarea celor șapte episcopi greco-catolici petrecută la Blaj au adus din nou în prim-plan relațiile ortodocșilor cu Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Numiți pe scurt greco-catolici sau uniți, credincioșii acestei confesiuni creștine aflați în România se bucură astăzi de toate drepturile, chiar dacă relațiile cu credincioșii ortodocși nu sunt la nivelul excelenței, în special din motive patrimoniale. Iar realitatea istorică ne aduce și explicațiile.

O relație civilizată

Întemeierea Bisericii Greco-Catolice a fost un act pur politic, o parte dintre ortodocșii din Ardeal au făcut acest pas spre Roma tocmai în speranța supraviețuirii. Niciun ardelean ortodox nu uită felul în care generalul Buccow a distrus bună parte dintre biserici și mănăstirile ortodoxe transilvănene. Cum istoria se răzbună, venirea comuniștilor a generat la ordinul direct al lui Stalin interzicerea

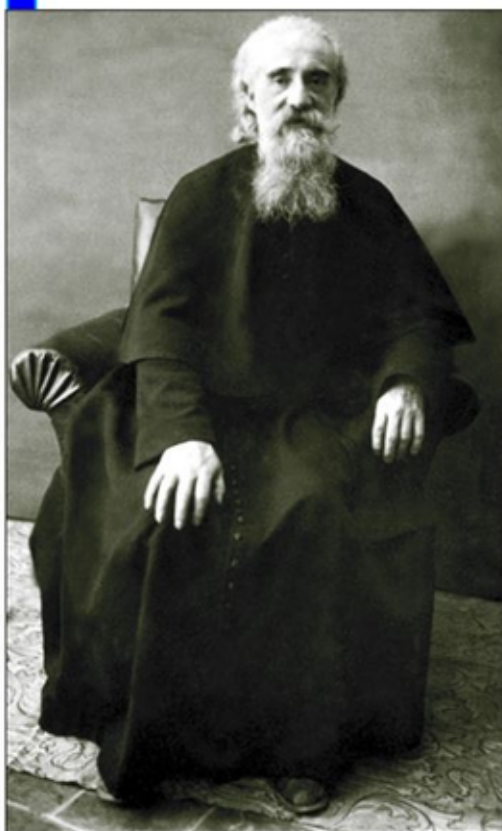
Bisericii Greco-Catolice, mai întâi în Ucraina, apoi și în celelalte țări ocupate de sovietici, inclusiv în România. Este adevărat, prin conducerea ei, Biserica Ortodoxă Română nu a făcut prea multe gesturi de ajutorare a Bisericii Unite, considerând această acțiune a comuniștilor o reparație istorică.

În realitate, atitudinea aceasta indiferentă s-a petrecut doar la nivelul unora dintre ierarhi,

a unei părți din clerul ortodox, nicidecum la nivelul tuturor credincioșilor ortodocși. Iar explicația primă este foarte simplă: și ortodocșii, și greco-catolicii au suferit imens în timpul regimului dictatorial comunist, ambele Biserici au avut în închisorile comuniste nenumărați martiri.

Este de remarcat aici că unii dintre cei care au avut o relație civilizată, ba chiar frățească cu greco-catolicii au fost bună parte dintre membrii Rugului Aprins. Principal, acești oameni au dovedit că rugăciunea și mistica isihastă – ceea ce era principalul liant al Rugului Aprins – aduc și o altfel de atitudine față de aproapele, chiar

Monseniorul Vladimir Ghika

Alexandru Mironescu

Vaticanului), chiar la raporturile dintre comunitățile creștine, ortodocși, catolici și protestanți. Sunt desigur mari dificultăți în calea unei înfrățiri, dar e inadmisibil ca oamenii politici să se gândească la realizarea de vaste unități omenești cum ar fi o unitate a Europei, iar creștinii să rămână în urma lor. O, desigur, nu e vorba de renunțat în chip naiv la niște nepotriviri care își au și ele un rost, până la un punct, dar un efort de adâncire, în spiritul prieteniei, dacă nu se poate al dragostei, al unor poziții specifice, e fără nicio îndoială absolut necesar. Atitudinea de neprietenie, chiar de dușmănie, între catolici și ortodocși nu mai e din niciun punct de vedere de folos. E, cum spuneam, de neadmis ca oamenii politici să realizeze acorduri între popoare, iar creștinii să fie neputincioși să-și întindă o mână prietenească. Ar fi să însemne calitatea de creștin o scădere a calității de om, ceea ce e un nonsens. A fi creștin nu poate să fie mai puțin decât a fi om, sau mai puțin decât a fi om politic!

Nu e vorba de facile sau de sentimentale renunțări, între oameni angajați cu seriozitate pe un drum, dar e sigur vorba de o examinare, la coordonate noi istorice, a unei probleme esențiale și de o aprofundare a ei în scopul de a găsi, în sobornicitate, soluțiile unificatoare, în diversitate, ale Adevărului" (vezi Al. Mironescu, *Floarea de Foc*, Editura Eikon, 2019, p. 144).

Profesor cu vocație, Alexandru Mironescu credea nedeșmințit în puterea tinerilor, de

unde și cei câțiva discipoli pe care i-a avut și care-i poartă recunoștință până astăzi. De altfel, se poate vorbi în cazul tuturor membrilor emblematici ai Rugului Aprins și prin prisma discipolilor a căror deschidere către celălalt continuă să fie vie. Iată de ce ne vom opri la un ultim paragraf din jurnalul lui Al. Mironescu care vibrează de entuziasm, în sensul etimologic al cuvântului (la vechii greci *enthousiamos*, cu sensul „inspirație divină”), cu atât mai mult cu cât este notat în plin comunism (vezi *Admirabila tăcere...*, p. 299): „(25.V.1968) Într-o bună

zi, tineretul – alt tineret – va soluționa și «problema» asta *ecumenică*, printr-un act de spontaneitate a vieții, iar toată scleroza asta de controverse, de discuții realmente inutile, toți bătrânii împiedicați vor rămâne mofluzi, căci în orice problemă e, la un moment dat, și ceva care se numește Oul lui Columb”. ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

numărate sunt paginile de largă respirație spirituală ale acestuia. În mod evident și inteligența, și cultura, și rugăciunea l-au făcut transparent față de suferința apropiatului. Iată de ce, fără a fi fost angajat în vreo structură bisericească oficială, Al. Mironescu notează cu mahnire în jurnalul său situația penibilă în care se aflau credincioșii greco-catolici din România. De unde și tactica sa de a ajuta la îmbunarea situației de fapt a comunității greco-catolice încercând o consiliere a patriarhului printr-un intermediar (probabil, Mitropolitul Tit Simedrea): „(9 iunie 1968. Rusalii) Am văzut ieri un fost profesor al meu, cu care mă aflu în relații de prietenie și care e căsătorit cu o italiancă. El călătorește destul de des prin Italia, conferințe, cursuri, relații academice. În conversație a venit vorba și de uniți... Vaticanul așteaptă un semn. Ne-am găsit de acord că trecerea asta silită nu poate ține. Am înțeles însă din cuvântarea Patriarhului de joia trecută că el e legat de chestiunea asta ca de un punct de onoare. Eu însă cred, cu o fermitate absolută, că se înșală, iar din conversațiile cu fostul meu profesor am înțeles că Patriarhul e și pe un drum riscant. Acum sunt încă mai hotărât să vorbesc cu cineva care poate i-ar putea atrage atenția să reconsidere această problemă, căci, sigur, în privința aceasta are proști consilieri, dacă nu tendențioși.

Am uitat să adaug că mai e însă și un *totuși* în sensul că dacă în această privință Patriarhul stăruie pe o poziție pierdută, nu e mai puțin adevărat că și Papa, în cadrul noilor atitudini ecumenice, trebuie să înțeleagă că tendința prozelitistă catolică este astăzi cel puțin nepotrivită. Chestiunea uniților se pune astăzi în cu totul alți termeni. Dacă noi, ortodocșii, nu suntem în stare să-i copleșim cu dragostea, și catolicii greșesc stăruind într-o sugestie deplasată. Desigur, catolicismul, în lume, are o poziție mai importantă decât ortodoxia, dar, în altă privință, aceasta deține un tezaur pe care Apusul nu-l mai poate subestima. Așa că astăzi problemele pendinte între noi se cer rezolvate într-un alt stil, în care dragostea, înțelegerea, spiritul ecumenic să funcționeze mai creștinește“ (vezi volumul *Admirabila tăcere...*, p. 321).

Oul lui Columb

Subiectul îl preocupa pe profesorul Al. Mironescu încă de la ieșirea din închisoare (1963): „Unii sunt uniți și nu sunt nici catolici, nici deplin ortodocși. Această dezbinare a determinat în comunitatea românească o tensiune păgubitoare, cu consecințe văzute și nevăzute, nefericite. Pentru «rezolvarea» situației – cum iarăși știți – s-a procedat fără multe menajamente. Nici când s-a spart comunitatea românească, în secolul trecut, nu

Mitropolitul
Antonie Plămădeală

s-au încurcat oamenii în scrupule, nici acum, ceea ce bineînțeles nu e o justificare a procedurilor. Dar, în sfârșit, asta e, și nu e deloc cazul unor lamentații. Chestiunea aceasta ar trebui cândva reluată nu pentru jigniri și incriminări reciproce, ci pentru o înțelegere în termenii unei depline libertăți. Ar trebui să ne întrebăm atunci dacă dezbinarea aceasta, în felul acesta, în comunitatea românească, are realmente vreun sens, ca să știm eventual să ne folosim cu toții de ea. Și așa merge mai departe (nu era vorba atunci de Conciliul

familie de destoinici militari, tatăl deținând în 1939 gradul de colonel, fiind adjunct al Șefului Marelui Stat Major, Kazimierz Sosnowski, unul dintre demnitarii polonezi de seamă din perioada interbelică. Colonelul Demel l-a urmat pe generalul Sosnowski în Occident, tranzitând împreună cu el România, făcând parte în exil din suita viitorului șef al Guvernului polonez, generalul Władysław Sikorski, guvern constituit pe teritoriul României.

Pentru faptele tatălui, mare patriot, a trebuit să sufere ani buni fiul, mai ales în perioada tinereții. Absolvent al renumitului Liceu varșovian „Stefan Bathory”, adolescentul J. Demel a părăsit în 1939 capitala ocupată de germani, cu gândul de a-și urma tatăl, ajungând în mod clandestin în România. A fost reținut de grănicerii români, dar până la urmă aceștia i-au permis șederea în România. Demel a rămas toată viața recunoscător. El s-a putut înscrie la Facultatea de Istorie a Universității din București, avându-l ca mentor și profesor pe renumitul slavist și polonist P.P. Pănaiteanu, unul dintre cei mai mari medievști români, fost lector al Universității Jagiellone de la Cracovia în anii '20 ai secolului trecut, mare cunoscător al celor mai importante arhive poloneze, cu lucrări de referință neîntrecute până în prezent.

Referat negativ

În 1945 Juliusz Demel se reîntoarce în țară, la Cracovia,

Emil Biedrzycki

unde își va continua studiile în domeniul istoriei, simultan urmând cursuri și de filologie engleză, și la Facultatea de Științe Politice. Lucrarea de masterat a susținut-o în 1949, în domeniul istoriei, având ca temă *Începuturile economiei austriece în Cracovia după 1846*.

După absolvire a fost reparatizat să lucreze în funcția de custode la Muzeul de Istorie al orașului Cracovia, însă cu interdicția de a lucra cu studenții, având domiciliu forțat în localitatea Wieliczka.

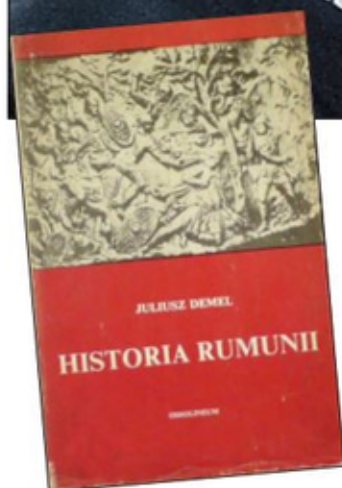
Urmare a „dezghețului” din 1956, s-a putut muta la Wrocław, ca șef al secției istorice a Muzeului Silezian.

Aici are șansa de a aplica pentru un post de docent la Universitatea din localitate, colaborând în anii 1960 – 1967 și cu Școala Superioară Pedagogică din Opole, unde a îndeplinit funcția de prodecan. La Universitatea din Wrocław a fost mulți ani membru al Senatului.

Printre contribuțiile științifice amintim titlurile unor lucrări de referință: *Începuturile drumului de fier la Cracovia, Raporturile sociale ale Cracoviei în anii 1853 – 1866, Activitatea urbanistică și arhitectonică a Senatului Orașului Liber Cracovia în anii 1815 – 1846* (împreună cu Maria Borowiejska-Birkenmajerowa), *Insurecția din ianuarie 1863, Bazele de dezvoltare ale Cracoviei moderne în anii 1846 – 1956, Viața economică și socială pe meleagurile cracoviene*. Titlul de profesor extraordinar

Generalul Kazimierz Sosnowski, în Marea Britanie, în vremea celui de Al Doilea Război Mondial

PROFESORUL JULIUSZ DEMEL ISTORIC AL ROMÂNILOR

NICOLAE MAREȘ

Centenarul cuceririi independenței de stat de către polonezi, la 11 noiembrie 1918, și al Marii Uniri pentru români, la 1 Decembrie, aproape simultan, ne dă prilejul să îi evocăm pe cei mai de seamă istorici din cele două țări, cărturari care au contribuit la o mai bună cunoaștere a trecutului românesc în Polonia și a celui polonez în România.

Recunoscător românilor

Profesorul J. Demel a fost primul istoric polonez care a elaborat o istorie amplă, corectă, la nivelul de cunoaștere al anilor '70 ai secolului trecut, lucrare pe care a tipărit-o în două ediții, de 5.000, respectiv 30.000 de exemplare, tiraj care a asigurat pentru polonezi, timp de decenii, nevoia de cunoaștere a trecutului românesc și a relațiilor bilaterale. În multe dintre bibliotecile poloneze din întreaga țară am constatat existența ei, deseori cu acces direct la raft. Recent am avut posibilitatea de a o consulta și într-o variantă electronică.

Lucrarea lui M. Jaworowski a fost retrasă de cenzură din librării, la trei săptămâni după publicare, tirajul rămas fiind dat la topit, deoarece „neinspiratul” autor a însoțit-o cu

un motto, versurile eminesciene din *Doina*: „De la Nistru pân' la Tisa, tot românul plânsu-mi-sa”.

În cazul apariției istoriei lui Juliusz Demel, autoritățile române – Academia Română, Ambasada României la Varșovia –, istorici și editori români au jucat un rol hotărâtor prin faptul că au sărit în ajutorul oropsitului istoric, subliniind corectitudinea datelor istorice din manuscrisul respins inițial de filomaghiarii polonezi, respectiv de W. Felczak, autor al unei istorii a Ungariei.

În cele ce urmează ne propunem să ne aplecăm asupra profesorului Juliusz Demel. Născut la 16 august 1921, la Poznań, el a decedat la 31 august 1991, la Wrocław, la foarte scurt timp după pensionare. A fost un istoric de o rară modestie și delicatețe. Târziu am aflat că se trăgea dintr-o

Astfel, în perioada interbelică, un loc de seamă îl ocupă Nicolae Iorga și P.P. Panaitescu, iar din partea poloneză Stanisław Łukasik și Emil Biedrzycki. Cel din urmă mai ales ca popularizator al literaturii, culturii și spiritualetății românești.

După Al Doilea Război Mondial, în abordarea strict monografică a istoriei României, de popularizare a ei, un loc de seamă îl ocupă Juliusz Demel și Mieczysław Jaworowski, autorii celor două lucrări de referință privind istoria poporului român, apărute cu 50 de ani în urmă.

vând eminamente caracterul unei mișcări de eliberare națională și de revoluție socială, a fost înfrântă, dar n-a fost zadarnică [...] răzvrătirea puternică și dârăz s-a soldat cel puțin cu căderea puterii fanariote, atât de urâte de populație, trecându-se la reorganizarea treptată a sistemului administrativ al Principatelor, iar în perspective mai îndepărtate a încurajat și activizat păturile mijlocii, parțial și pe cele de jos ale societății, trezind conștiința națională și ambițiile românilor“.

În amănunțime este prezentată Revoluția de la 1848 din Moldova, Țara Românească și Transilvania. „Aceasta a în-

semnat un important pas în direcția înlăturării definitive a feudalismului și saltul spre unirea țării. Ideile care n-au putut fi înlăptuite la 1848 – 1849 au intrat adânc în conștiința social-politică a întregului popor“.

Juliusz Demel, autor și al unei monografii despre Alexandru Ioan Cuza, înfățișează actul unirii Principatelor și constituirea statului național unitar român în 1918 ca pe un act progresist, prin care „s-a dat viață năzuințelor hotărâte de secole ale multor generații de români, pentru realizarea unirii depline, într-un stat propriu, ceea ce constituie un drept natural al fiecărui popor,

ajungându-se la eliberarea Ardealului românesc, fără de care nu poate fi vorba de o Românie, și la unirea lui cu Muntenia și Moldova, acesta constituind un element indispensabil și hotărâtor în opera înlăptuită“.

Lucrările istoricului Juliusz Demel au fost bine receptate la vremea respectivă de istoricii români și polonezi. După o jumătate de secol, s-ar impune o profundă revizuire și noi ediții ale cărții consacrate istoriei românilor sau scrisă una nouă. Asemenea volume n-au mai văzut lumina tiparului în Polonia din 1987, așadar de o jumătate de veac. ■

„TARAS BULBA“, AGENTUL CARE A FURNIZAT 12.000 DE PAGINI DE DOCUMENTE NATO

(Urmare din p. 45)

Epilogul afacerii de spionaj s-a consumat la Curtea Siguranței Statului. Completul de judecată era format din președintele François Romerio, asistat de un consilier și trei ofițeri superiori – judecătorii. Procuror a fost Pierre Aguiton. Miercuri, 20 ianuarie 1971, la ora 13.00, începea ultima ședință a procesului lui Francis André Élie Roussilhe. După numai câteva ore, lucrurile erau definitive: la 17.25, verdictul președintelui Romerio l-a condamnat pe Roussilhe la 20 de ani de închisoare.

Totuși, ulterior, la fel ca și în alte cazuri asemănătoare,

autoritățile au dat dovadă de clemență. La 5 septembrie 1978 în presa franceză se anunța eliberarea din închisoare a lui Francis Roussilhe. Condamnat în 20 ianuarie 1971 la 20 de ani de închisoare pentru spionaj, Roussilhe beneficia, după șapte ani de detenție, de o măsură de eliberare condiționată. În dimineața zilei de 4 septembrie el pășea pe poarta Centrului de detenție din Melun, Île-de-France, respirând din nou aerul libertății. Francis Roussilhe s-a stins din viață la începutul lunii iunie 2014 și a fost incinerat, joi, 5 iunie 2014, la crematoriul Capdenac-Gare, din Lot.

Cantitatea de documente furnizate de „rețeaua Caraman“ a fost impresionantă. Nici până astăzi nu este clar care a fost impactul acestei acțiuni de spionaj asupra Alianței Nord-Atlantice, cât de mult au fost afectate structurile organizatorice și mecanismele funcționale din cadrul acesteia.

Sigur este un lucru: Tratatul de la Varșovia și-a încetat existența, în vreme ce NATO funcționează și astăzi, iar mulți dintre adversarii de atunci sunt astăzi membri ai Alianței. Aceasta demonstrează, încă o dată, că nu obținerea de informații secrete despre adversar este esențială, ci modul în care factorul politic decide să le folosească! ■

i-a fost acordat în 1972, după apariția primei ediții a *Istoriei României*.

L-am cunoscut în anul 1968, exact în perioada în care aspira să obțină acest grad și hotărâse să elaboreze pentru prima dată în Polonia o lucrare de referință consacrată trecutului istoric românesc. Până atunci, în această direcție, de pe vremea cronicarilor nu se mai tipărise în Polonia decât o lucrare de popularizare, semnată de Danuta Bienkowska: *De la Traian la democrația populară*.

I-am facilitat posibilitatea de a se documenta solid, vizitându-ne țara și întâlnind istorici de renume bucureșteni, dar și din țară. Mai păstrez în corespondența mea o vedere de la Peleş, pe care mi-a trimis-o în timpul unei astfel de vizite. Am fost martorul dăruirii cu care a lucrat la redactarea lucrării, al cărei manuscris am avut prilejul să îl văd.

Planul mărturisit era să se tipărească la renumita Editură „Ossolineum”, unde mai publicase un volum. A semnat chiar un contract de editare a manuscrisului. Numai că unul dintre referenți, menționat mai sus, a sugerat respingerea publicării. Aducându-mi la cunoștință cele petrecute, am fost inspirat să fac apel la directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, academicianul Ștefan Ștefănescu, pentru studierea și aprecierea obiectivă a textului. Istoricii români au întocmit un referat de peste 90 de pagini, în care au subliniat valoarea științifică a lucrării, făcând și unele sugestii, pe care autorul și editura și

le-au însușit. Așa s-a ajuns la publicarea acestei cărți de referință extrem de importante pentru perioada respectivă.

Nevoia continuității

Încă din prefață, Juliusz Demel scria despre Transilvania, în replică la afirmațiile lui Felczak: „Meleagurile ardelenesti, locuite în marea lor

majoritate de români, fac parte din statul român din 1918, dar năzuințele lor de unire cu România, sprijinite și nu o dată întreprinse de populația românească de acolo, încep pe la jumătatea secolului al XIX-lea. Transilvania este considerată de români drept leagănul legitim al poporului lor și, într-o anumită măsură, ca începutul lor statal. Acolo a apărut pentru întâia oară limba română scrisă, de acolo provine mișcarea modernă națională românească. Se resimte, în epoca noastră, că fără Tran-

silvania n-ar exista o Românie adevărată, în toată plenitudinea ei.“

În interesanta secțiune intitulată *Pericolul otoman*, J. Demel includea subcapitolul *Transilvania în fruntea apărării împotriva turcilor – lăncu de Hunedoara*, în care prezintă figura luminoasă, „de mare comandant și bărbat de stat a lui lăncu, cel care timp de mai mulți ani, în mod energic și sigur, a apărut meleagurile românești și ungurești în fața năvălirii turcești“.

Tot în acest capitol ne este înfățișată și figura de brav oștean a lui Mircea cel Mare și faptele sale de vitejie. Autorul cărții îl consideră pe domnitorul Țării Românești „un conducător energic și viteaz, deosebit de talentat, bun comandant și om politic, care impune până și turcilor o părere plină de respect, cel mai viteaz și mai puternic principe creștin“.

După cronicarul Jan Długosz, care l-a considerat pe Ștefan cel Mare un erou al lumii creștine, profesorul J. Demel apreciază la domnitorul moldovean „largile orizonturi și marea capacitate organizatorică, politică și militară, agerimea, energia și voința lui puternică, menționând că el a reușit, ca nimeni altul înaintea lui, să folosească capacitățile materiale și umane ale Moldovei, să o organizeze pe plan intern pe baze mai moderne, să-i apere din greu neatrănarea, în ciuda unui raport de forțe defavorabil ce exista atunci pe arena internațională“.

Despre mișcarea din 1821 autorul menționează că „a-

Din acel moment a pus punct petrecerilor și vânzărilor pe care le organizase cu mare fast, începând să le ofere săracilor daruri, cu tot mai multă generozitate, dar și să se retragă în singurătate pentru rugăciune.

Pentru că adesea, după perioadele de solitudine, se întorcea în oraș îmbrăcat modest (în italiană, *saio*, zdreanță, acoperământul celor mai săraci, în fond, viitoarea tunică a ordinului franciscan), căci își dăruise veșmintele celor mai puțin favorizați de soartă, vechii prieteni au început să râdă de el, considerându-l de-a dreptul nebun.

Văzând starea de degradare a bisericuței San Damiano, a decis că trebuie să se implice („Francisc, mergi și repară casa mea“, i-ar fi spus, în vis, Dumnezeu). A luat o cantitate considerabilă de materiale din depozitul familiei, a mers în orașelul vecin Foligno și le-a vândut pe o sumă frumoasă, pe care, apoi, i-a dăruit-o preotului, pentru renovare. Incidentul nu avea cum să rămână fără urmări. Mânios, tatăl l-a amenințat cu dezmoștenirea. Așteptând timpuri mai liniștite și sperând că părintele își va schimba opinia, Francisc s-a ascuns într-o pivniță părăsită. Timpul petrecut acolo i-a slăbit și mai mult condiția fizică, și așa destul de precară. Considerând că fiul a mers prea departe, Pietro Bernardone a decis să-l închidă în cea mai întunecoasă cămăruță a casei, de unde însă a fost eliberat de mamă, donna Pica.

A urmat refugiul la episcop. Acolo, și în prezența părintelui, a făcut gestul profund care a marcat ruptura totală cu viața de dinainte. A renunțat la orice avere, s-a dezbrăcat de haine și, gol ca în ziua nașterii, s-a eliberat de orice autoritate pământească, inclusiv cea paternă. Episcopul l-a acoperit cu propria robă – gestul în sine, pe deplin acceptat de proaspătul dezmoștenit, a devenit simptomatic pentru tot ceea ce avea să fie infinita supunere a lui Francisc față de Biserică.

Casa în care a copilărit

În anii ce au urmat, pe lângă căutările launtrice, s-a dedicat întru totul ajutorării săracilor și reparării de biserici, uneori prin munca sa fizică. Astfel, după ce a contribuit la renovarea de la San Damiano și a unei capele închinată Sfântului Petru, pașii l-au purtat în fața unui lăcaș părăsit, dedicat Sfintei Fecioare, atât de mic, încât oamenii îl numeau *Porziuncuola* (Părticica). Acela avea să fie locul pe care Francisc l-a îndrăgit cel mai mult și în care și-a petrecut ultima fază a procesului de convertire.

Acolo se spune că a avut loc o scenă tulburătoare. La o slujbă, pe când preotul citea capitolul al X-lea din Evanghelia lui Matei, Francisc a avut o adevărată revelație, textul Scripturii producându-i o impresie cu totul deosebită: „Mergeți, spune Mântuitorul, către oile cele pierdute ale casei lui Israel. Și mergând, propovăduiți, zicând: «S-a apropiat împărăția cerurilor [...]». Să nu aveți nici aur, nici arginți, nici bani în cingătoarele voastre; nici traistă pe drum, nici două haine, nici încălțăminte, nici toiag; pentru că cine lucrează are dreptul la hrană. În orice cetate sau sat veți intra, cercetați cine este în el vrednic și acolo rămâneți până ce veți ieși. Și, intrând în casă, urați zicând: «Pace casei acesteia!»“. Francisc a exclamat, cuprins de bucurie: „Iată ce vreau, iată ce caut, ceea ce doresc eu din adâncul inimii să fac“.

Plin de bucurie, și-a scos încălțările, și-a aruncat toiagul, nerămânând decât cu o singură tunică, pe care și-a legat-o cu o simplă sfoară, în loc de curea. Veșmântul acesta și-l va face, de-acum, dintr-un material foarte aspru, greu de purtat, tocmai în ideea de a-și pune la încercare trupul, sursa atâtor păcate. Episodul s-a petrecut în cel de-al treilea an al convertirii, la 12 octombrie 1208 (sărbătoarea Sf. Luca), sau, după alte surse, la 24 februarie 1209 (sărbătoarea Sf. Matei).

Momentul lepădării de orice autoritate pământească, în viziunea pictorului Stefano di Giovanni (1392 – 1451)

SFÂNTUL FRANCISC DIN ASSISI

Basilica Sfântului Francisc din Assisi și cea mai veche reprezentare cunoscută a sfântului, frescă murală din grotă din Subiaco

ALEXANDRU NĂSTASE

Din păcate, data nașterii lui Giovanni Bernardone, pe numele său laic, nu ne este cunoscută cu exactitate. S-a întâmplat probabil în 1181 sau 1182, în localitatea Assisi din provincia Umbria. După cum arăta primul și unul dintre cei mai importanți biografi ai săi, Tommaso da Celano (aproximativ 1190 – 1260), provenea dintr-o familie înstărită, tatăl, Pietro, fiind un bogat negustor de țesături, obiecte de artă și bijuterii. Tatăl a fost cel care l-a rebotezat Francisc.

Primii ani din viață i-a petrecut ca orice copil din acele vremuri, zburdând și bucurându-se de orice rază de soare. Odată ce a mai crescut, pe la 14 ani, Pietro l-a luat asociat în prăvălie, dar băiatul nu s-a dovedit prea priceput la comerț. Fiind o fire generoasă, ambițioasă, dar și mănătat de idealuri înălțătoare, le-a câștigat rapid simpatia celorlalți tineri, devenind un model.

O tunică din material aspru

Inițial atras de cariera armelor, Francisc a participat la conflictul dintre orașul natal, Assisi, și vecina Perugia. În noiembrie 1202,

în lupta de la podul San Giovanni, a căzut prizonier, fiind înțemnițat timp de un an. Se pare că perioada de captivitate petrecută în Perugia nu a avut numai implicații negative – inducându-i o stare de slăbiciune fizică agravată, după unele surse chiar un început de tuberculoză –, ci i-a marcat întreaga gândire ulterioară.

După ce, în 1205, pentru scurtă vreme, l-au bătuit visurile de glorie militară, s-a petrecut ceea ce tradiția catolică a considerat un adevărat moment simbolic – cel în care și-a dăruit mantia unui tânăr în zdrențe. Poate fi considerat un prim act de negare a valorii materiale, pe care viitorul sfânt îl face, un prim sacrificiu de sine în numele carității creștine.

se spele, promițându-i o nouă întrevvedere.

Până la urmă, suveranul pontif a decis să îi acorde curajosului tânăr o șansă. „Fiule, mergi și-l roagă pe Domnul să-și manifeste dorința sa; atunci când o vom cunoaște îți vom putea răspunde așa cum se cuvine“. Semnul așteptat a venit într-un vis al Papei: văzând biserica din Lateran („Capul și Mama tuturor bisericilor“) înclinată într-o parte, gata să se dărâme, i-a apărut un călugăraș „mic și urât“, un „sărăcuț“ (*Il Poverello*), care a susținut-o cu propriul spate, împiedicând-o să se prăbușească. Iar bărbatul nu putea fi decât Francisc!

Drept urmare, Inocențiu i-a dat aprobarea, deocamdată doar verbală, și binecuvântarea pentru noul fel de viață călugărească, permițându-le membrilor noului ordin să predice întoarcerea la adevărata trăire a Sfintei Evanghelii. Întors la Assisi împreună cu tovarășii săi, o vreme s-a instalat într-o casă sărăcăcioasă, la Rivotorto. Dar cum numărul adeptilor era în continuă creștere, spațiul a devenit repede neîncăpător. Abatele mănăstirii benedictine de pe Muntele Subasio i-a cedat capela de la Porziuncuola, ca și o bucată de pământ alăturată.

Deși aceea a devenit reședința favorită a lui Francisc, în mai multe rânduri o va părăsi, pentru a predica departe, fie în Umbria, fie în Italia centrală, fie în cea nordică, fie chiar printre păgâni. Timpul fraților se împărțea de acum între rugăciune, muncă fizică, cerșetorie și propovăduire.

În 1212 o persoană cu totul și cu totul deosebită s-a alăturat ordinului. O tânără nobilă din Assisi, Clara Offreduccio di Favarone (1194 – 1253), entuziasmată de predicile sfântului, a fugit de acasă, împreună cu o

Benozzo Gozzoli (1421 – 1497), întâlnirea cu sultanul Al Kamel

prietenă, în noaptea Floriilor, refugiindu-se la Porziuncuola. Francisc le-a dat veste asemănătoare celorlalți frați, le-a tăiat părul, în semn de separare de lume, și le-a condus la mănăstirea benedictinelor de la San Paolo de Bastia (Umbria). Au urmat și alte femei. Astfel, s-au pus bazele ordinului măicuțelor sărace (ordin secundar), care, mai târziu, vor primi numele de *surorile clarise*, după cum minorii vor deveni *franciscani*. Câtva timp după, episcopul Guido de Assisi le-a dăruit maicilor capela San Damiano.

Medicii nu-i găsesc leacul

În septembrie 1219, Francisc a ajuns până în fața sultanului din Egipt, Al Kamel, Cel Perfect (aproximativ 1177 – 1238). Devenise un personaj extrem de cunoscut și respectat. Tradiția îi atribuie numeroase miracole, mai ales datorate puterii sale de a vorbi cu animalele. El a devenit ocrotitorul viețuitoarelor, ziua de 4 octombrie, când este celebrat, s-a transformat, începând cu anul 1931, în Ziua Internațională a Animalelor.

În 1215, Papa Inocențiu al III-lea a convocat al IV-lea Conciliu de la Lateran. Acolo s-a decis o nouă cruciadă, punându-se, totodată, bazele unei reforme a Bisericii ce a constat, printre altele, în obligația spovedaniei cel puțin o dată pe an. S-a pretins că Francisc ar fi participat personal la lucrări, dar nu există nicio dovadă în acest sens.

Un an mai târziu, Francisc a obținut de la noul Papă Honorius al III-lea (1216 – 1227) așa-numita indulgență de la Porziuncuola sau a iertării plenare. Se pare că, încă de acum, au apărut și primele tensiuni în cadrul

Papa aprobă statutele ordinului, tablou de Giotto

O tânără nobilă fuge de acasă

A predicat în biserica din Assisi, acolo unde primise, în copilărie, educația creștină și unde, de altfel, va fi și înmormântat. În anul 1209 este menționată prima persoană convertită de Francisc, un om simplu, despre care nu avem alte informații. Următorul a fost însă un personaj important al vremii, Bernardo din Quintavalle (aproximativ 1175 – aproximativ 1241). Se spune că, într-o seară, bogatul Bernardo l-ar fi găzduit pe Francisc, ocazie cu care i-a și mărturisit dorința de a i se alătura. Oaspetele i-a vorbit deschis despre dificultățile unei asemenea alegeri, spunându-i că i-ar plăcea un semn divin care să îi întărească hotărârea. Așa se face că, în ziua următoare, împreună cu un alt candidat la convertire, avocatul Pietro din Catania, cei trei se duc la Biserica Sfântul Nicolae. Acolo, spune tradiția, au deschis Evanghelia de trei ori, iar aceasta le-a întărit decizia. Căci, la prima deschidere, au remarcat următorul verset: „Dacă vrei să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta și banii dă-i săracilor“. Au urmat alte două fragmente grăitoare: „La drum, nu lua nimic cu tine [...]“. Dacă vreunul vrea să mă urmeze, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să mă urmeze“.

Francisc i-a mulțumit lui Dumnezeu că, astfel, i-a oferit o adevărată normă atât pentru el însuși, cât și pentru toți cei care vor dori să-i vină alături. Imediat, Bernardo și-a vândut întreaga avere, pentru a le oferi apoi banii săracilor. Chiar dacă mai puțin avut, Pietro a făcut același lucru cu propriile bunuri. Al patrulea sosit în familia franciscană a fost fratele Egidiu, un tânăr

Sfântul Francisc în deșert, tablou de Giovanni Bellini

de la Roma la Verona, dar, mai ales, Umbria. Mai târziu, când numărul le-a crescut la opt, Francisc, asemenea lui Hristos, și-a trimis doi misionari la Santiago de Compostela, pe frații Bernardo și Egidiu. Din una dintre peregrinările pe valea râului Rieti, Francisc și însoțitorul său s-au întors cu alți recruți. Printre ei s-a numărat și fratele Angelo, cel care, alături de Leone și de Rufinio, au format echipa „celor trei tovarăși“. Iată-i, așadar, ajungând la numărul apostolilor: 12! Acum, Francisc a început redactarea unei prime reguli, menită să fixeze, în linii mari, elementele constitutive ale noului ordin religios. Proiectul avea, nu peste mult timp, să fie prezentat însuși Papei.

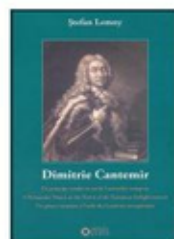
Francisc, însoțit de apostolii săi, a mers la Roma. Acolo au fost ajutați de episcopul Guido de Assisi, un mai vechi simpatizant al lui Francisc. Prima întâlnire cu sfântul părinte nu a fost însă de bun augur pentru Francisc.

Neluându-l în serios și judecându-l după hainele sale modeste, Papa i-a sugerat să își vadă de proprii porci! Perseverent, Francisc a alergat la primul coteț de rămători, s-a acoperit cu bălegar și s-a întors în fața Papei. „Sanctitatea Voastră, acum, că am făcut ce mi-ai cerut, binevoiește, la rândul tău, să-mi acorzi ce ți-am solicitat“. Impresionat, Inocențiu al III-lea (1198 – 1216) i-a cerut să

Primirea stigmatelor, în viziunea flamandului Jan van Eyck

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● Ștefan Lemny – **DIMITRIE CANTEMIR. UN PRINCE ROMÂN ÎN ZORILE LUMINILOR EUROPENE**

Institutul Cultural Român, București, 2019, 186 pp.

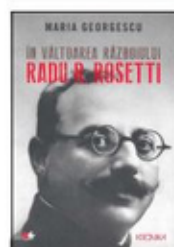
● Victor Cădere – **O EPOPEE ROMÂNEASCĂ ÎN SIBERIA** (editor Vadim Guzun; prefață de Ioana Ecaterina Asăvoaie și Emilia Cismaș)

Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2019, 218 pp.

● Marius Oprea – **MOȘTENITORII SECURITĂȚII**

Editura Polirom, Iași, 2018, 279 pp.

● Maria Georgescu – **ÎN VĂLTOAREA RĂZBOIULUI RADU R. ROSETTI**

Editura Litera, București, 2019, 271 pp.

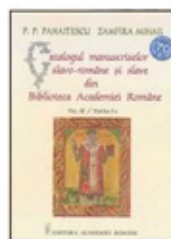
● **DEMOCRATIA SUB ASEDIU. ROMÂNIA ÎN CONTEXT REGIONAL** (volum coordonat de Armand Goșu, Alexandru Gussi)

Editura Corint, București, 2019, 378 pp.

● Dr. Laurențiu-Ștefan Szemkovic – **DOCUMENTE DE LA MĂNĂSTIREA BRÂNCOVEANU REFERITOARE LA MĂNĂSTIREA BRÂNCOVENI ȘI LA LOCALITĂȚI DIN JUDEȚELE OLT ȘI ROMANAȚI (1688 – 1713)**

Editura Episcopiei Slatinei și Romani, Slatina, 2018, 176 pp.

● P.P. Panaitescu, Zamfira Mihail – **CATALOGUL MANUSCRISURILOR SLAVO-ROMÂNE ȘI SLAVE DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, VOL. III/PARTEA I-A** (introducere de Șt. S. Gorovei; ilustrații de Gabriela Dumitrescu)

Editura Academiei Române, București, 2018, 503 pp.

● Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu – **PAGINI DIN TINERETEȚA LUI GHEORGHE I. BRĂȚIANU (1898 – 1953)**

Editura Editgraph, Buzău, 2018, 136 pp.

● Olivier Guez – **DISPARIȚIA LUI JOSEF MENGELE** (traducere din limba franceză de Daniel Voiccea)

Editura Meteor Press, București, 2019, 175 pp.

● **ARHIVELE TOTALITARISMULUI** (sub egida Academiei Române, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului)

Anul XXVI, nr. 98-99, 1, 2/ 2018, 287 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**

Anul XX, nr. 1(83)/2019, 100 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (Publicație oficială a Mitropoliei Ardealului)

Editura Andreiana, Sibiu, Serie Nouă, Anul XXVIII (100), aprilie – iunie 2018, 354 pp.

ordinului, legate de diferitele moduri de percepere a misiunii franciscane.

Pentru a încadra mulțimea de laici doritori să se alăture ordinului (inclusiv prozeliti din zone mai îndepărtate, precum tânăra ducesă de Turingia, Elizabeta a Ungariei, 1207 – 1231), în 1221 a înființat Ordinul Terțiar (astăzi „Fraternitatea seculară”). El reunea laici de diverse condiții, care, deși rămăneau în cadrul familiei, continuând să își exercite profesia, duceau o viață cât mai apropiată de cea a fraților întru credință. Ideea răspundea dorinței fondatorului de a păstra caracterul de comunitate mică de oameni care duceau o viață curată. Dar, în forma pe care o va stabili papalitatea, va deveni o miliție laico-religioasă.

Tot acum s-a redactat și prima Regulă a ordinului. A fost trimisă la Roma, unde a fost aprobată de Papă, la 29 noiembrie 1223, prin bula *Solet annuere*. Trebuie să menționăm că textul inițial al lui Francisc a suferit unele modificări în cancelaria pontificală, fiind eliminate pasaje lirice, cele care îndemneau la nesupunere față de superiorii imorali și sfaturile pentru un trai în sărăcie.

Perioada următoare a fost marcată de două evenimente deosebite. Primul a fost Crăciunul petrecut la Greccio (provincia Rieti), unde Francisc a cerut să fie construită o scenă a Nașterii mai puțin obișnuită în acele vremuri, în mijlocul naturii. A fost reconstituită, cât mai

Clara și surorile clarise,
frescă din biserica San Damiano din Assisi

aproape de realitate, noaptea Sfântă, în timp ce credincioșii din zonă, la Sfânta Liturghie de la miezul nopții, au coborât cu felinare aprinse. Al doilea moment semnificativ poate fi considerat cel al primirii stigmatelor, pe Muntele Verna, în Casentino, acele cinci semne, cicatrici sau dureri în zonele ce corespundeau rănilor crucificării lui Iisus Hristos.

Dar starea de sănătate i s-a înrăutățit pe zi ce trecea. Francisc a ajuns aproape orb; suferea și de cumplite dureri de cap. Deși a fost consultat de medici renumiți, niciunul nu a reușit să îl vindece, ci numai să îl supună la tratamente ce îi produceau dureri insuportabile.

La 3 octombrie 1226 s-a stins din viață la Porziuncuola, la doar 44 de ani, în adorația fraților – ce ajunseseră după unele estimări între 3.000 și 5.000 – și a poporului său. Legenda spune că s-a așezat, gol, pe pământ, și răsuflarea i s-a oprit. A fost canonizat doi ani mai târziu, la 16 iulie 1228, de Papa Grigore al IX-lea (1227 – 1241), prin bula *Mira circa nos*, emisă la Perugia. La festivitate se spune că ar fi participat chiar mama, donna Pica, dar și o uriașă mulțime. În 1230, trupul i-a fost strămutat în Catedrala ridicată pentru a sa proslăvire în Assisi.

Francisc din Assisi a rămas în conștiința occidentală ca sfântul idealist, care a dat un suflu nou Bisericii și credinței într-un moment esențial, fiind un model uman de care societatea profund creștină a vremii avea mare nevoie. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Încheiem povestea de viață depănată pe baza însemnărilor lăsate urmașilor și pe care am început-o în numărul din luna mai al revistei.

DESTINUL UNUI PREOT BASARABEAN FILE DINTR-UN CAIET DE AMINTIRI

ȘTEFAN PETRESCU

În ziua de 1 iulie, la ora 22 refugiații au ajuns la Prut, în dreptul localității Leova. Aici, ca și în alte puncte de-a lungul viitoarei frontiere, au fost ridicate poduri provizorii, pentru a înlesni trecerea populației refugiate. Căruța a trecut fără probleme. „Se mai așteptau ultimii eventuali refugiați, după care podul aruncat peste bărci și pontoane urma să fie rupt de geniștii români chiar în cursul nopții“. Ofițerul care supraveghea trecerea a dat ordin de rechiziționare a cailor și a căruței după coborârea pasagerilor pe malul drept, dar, la intervenția promptă a preotului, ordinul a fost anulat, iar căruțașul s-a întors fără probleme în sat.

Prima noapte în refugiu a fost una a reflecției pentru bunicul meu. „Unde eram sâmbăta trecută și unde mă găsesc după o săptămână? În ce atmosferă de exuberanță tinerească în care predomina voia bună am trăit ultima noapte înainte de a părăsi Chișinăul și ce zburcun sufletesc mi-e dat să suport în prima noapte de refugiu? Cine ar fi bănuț dintr-un zori de dimineață din duminica trecută, pe când dansam pe un colț de trotuar sub lumina unui felinar «cel din urmă tangou» – că exact peste o săptămână viața noastră a tuturor urma să ni se zdrobească în mii și mii de cioburi?“

Primiți cu căldură

Cedarea guvernului român în fața so-

vieticilor a șocat opinia publică. Armata nu era pregătită să țină piept unei ofensive sovietice, Hitler era partașul Moscovei, iar puterile inamice Axei nu erau în măsură să ajute în vreun fel România. Retragera administrației românești din Basarabia, după cum a fost numită această acțiune în documentele oficiale, a șocat opinia publică. Autoritățile și populația civilă s-au mobilizat pentru primirea miilor de refugiați. Astfel a

luat ființă Comisariatul General pentru Asistență, care acționa în subordinea Ministerului de Interne. În momentul retragerii, populația Basarabiei și a Bucovinei număra aproximativ 3.700.000 de locuitori. În decembrie 1940, guvernul român a înregistrat 220.501 de refugiați.

Intrarea unei mase uriașe de oameni într-un răstimp de câteva zile a impus luarea unor măsuri rapide pentru adăpostirea și hrana lor. Refugiații au fost repartizați în județele și orașele țării, în funcție de ținutul de unde veneau. Refugiații din județul Cahul au fost direcționați spre sudul țării, în Argeș, Muscel și Dâmbovița.

După două zile de stat în gara Fălciu, familia preotului s-a urcat într-un tren personal cu destinația

Tren cu refugiați din Basarabia

CAPTOR

6

1807. În preziua semnării tratatului de la Tilsit (azi Sovetsk), de țarul Alexandru I al Rusiei și Napoleon, tratat deosebit de umilitor pentru Prusia lui Friedrich Wilhelm, în urma victoriei armatelor franceze ale lui Napoleon asupra unora combinate, prusace și ruse, la Friedland (azi Praydinsk), în Rusia, 42 km de Königsberg (azi Kaliningrad), regina Louise a Prusiei își face apariția la Tilsit. Este ideea Curții prusace, convinsă că afabilitatea fascinantă a suveranei, „o pereche de ochi frumoși“, după expresia lui Talleyrand, îl vor îmblânzi pe acel „monstru vomitat de Iad“, pe Napoleon. Louise este primită de împărat, pe care îl roagă să excludă din teritoriile prusace planificate a fi confiscate cele de la vest de Elba, Magdeburg, cea mai mare parte a Poloniei prusace, fortărețele din Silezia. El îi complimentează rochia albă din „crêpe de Chine“ cu dantelă, făcută la Breslau, superbul colier din perlele ei preferate, îi ia un trandafir din buchetul cu care venise, numai unul, dar nu acceptă nicio concesie. Louise, care o ține numai într-un plâns după întrevedere, nu trăiește să vadă monstrul zdrobit. Moare la 34 de ani, în iulie 1810, din cauza unei embolii pulmonare.

10

1460. În cadrul Războiului celor două roze (luptele pentru tronul Angliei între casele Lancaster – trandafirul roșu, ca blazon – și York – trandafirul alb), conflict început deja de cinci ani, are loc lupta de la Northampton, unde partizanii casei de York înfrâng armata regală și îl iau prizonier pe regele Henric al VI-lea, venit la tron în 1429, la vârsta de opt ani, când tatăl lui, Henric al V-lea, a murit de dizenterie, în timpul unei campanii în Franța. Henric al VI-lea, nepotul lui Carol al VI-lea cel Nebun al Franței, nu este făcut pentru tron și pentru vremuri atât de aspre, cu nobili ambițioși și avizi. Din 1453 a început să dea și el semne de nebunie, pierzându-și treptat memoria, judecata și forța de a se ține în picioare. În anul următor Eduard de York, urcând pe tron, va întemeia dinastia de York.

24

1534. În apropiere de actualul Gaspé (sud-estul provinciei Quebec), în Canada, Jacques Cartier, originar din Saint-Malô (Bretania), port la Marea Măneei, înfrige în pământ o cruce mare ornată cu flori de crini și purtând deviza „Vive le Roy de France“. Apoi, împreună cu cei care îl însoțesc, îngenunchează și se roagă. Astfel, urmând un procedeu instituit de exploratorii portughezi, ia în posesia Franței, în numele regelui Francisc I, ținuturi pe care le-a străbătut deja de mai multe săptămâni. Bretonul de 43 de ani nu este primul care se aventurează pe aceste meleaguri. Cu 30 de ani în urmă Jean Cabot, pentru suveranul Angliei, a acostat în Peninsula Labrador, așa că mulți marinari din Saint-Malô sunt familiarizați deja cu zona, foarte bogată în pește, a Terra-Novei.

26

1953. Mirta Francisca de la Caridad Diaz-Balart, frumoasa soție blondă cu ochii verzi a lui Fidel Castro, și fiul lor Fidelito, de numai patru ani, află din ziarul de seară că Fidel și tovarășii lui, între care fratele lui, Raul, adversari declarați ai dictatorului Batista, conducătorul Cubei, au atacat unitatea militară de la Moncada, care păzește cel de-al doilea oraș al țării, Santiago. De la radio, Mirta știe că atacul a eșuat și că în rândul atacatorilor s-au înregistrat pierderi severe. Își face griji pentru soarta lui Fidel, care nu a mai trecut pe acasă de zile bune. Va fi condamnat la 15 ani închisoare, dar, doi ani mai târziu fiind amnistiat, va emigra în Mexic, de unde va continua lupta contra lui Batista, alungat la 1 ianuarie 1959, zi când revoluția cubaneză iese învingătoare. În tot acest timp Mirta, fostă colegă la Facultatea de Drept cu viitorul ei soț, nu are habar de soarta lui Fidel, care i-a promis că vor locui la Paris, dar într-o bună zi a anunțat-o că a renunțat la idee, se va consacra luptei de eliberare a țării lui. Își crește singură pruncul, cu ajutorul financiar și afectiv al socrilor ei, oameni înstăriți, care o iubesc și o respectă.

După o masă copioasă în restaurantul gării, familia preotului s-a urcat în trenul care urma să-i ducă la locul ce le fusese repartizat.

Sovieticii execută răniții din spital

În gara Găești familia preotului a fost întâmpinată cu aceeași căldură. „Spre marea noastră nedumerire, îndată ce-am coborât am fost întâmpinați de un subcomisar, care și el foarte amabil, aproape chiar bucuros că a dat cu ochii de noi, rosti plin de bunăvoință:

– Cucernice părinte, vă rog să mă urmați până la părintele protopop Mișu Ionescu, care ne-a informat că acordă toată găzduirea primului preot sosit în refugiu, cel puțin două săptămâni.

Și fără să mai aștepte să ne revenim din șocul surprizei ce dăduse peste noi, îl văd pe respectivul subcomisar făcând un semn discret la doi polițiști ce apăruă din mulțime. Aceștia, transformați la ordin în hamali veritabili, ne transportară grăbiți bagajele până în spatele gării și le depuseră într-o trăsură de piață, claic peste grămadă. Nouă, care n-aveam nici timp să punem întrebări lămuritoare, nu ne rămăsese decât să ne urcăm înghesuți lângă ele, avându-l agățat pe scara trăsurii pe amabilul ofițer de poliție, care ne conduse personal până la poarta noului nostru amfitrion, părintele protopop Mișu Iones-

cu. Acesta, împreună cu soția sa, ne-a primit cu o desăvârșită căldură în dragoste creștinească, oferindu-ne mai mult decât ne-am fi așteptat un trai perfect îmbelșugat, care rivaliza din plin cu cel obișnuit de noi în casa pe care tocmai o părăsisem. Ni s-a pus la dispoziție o cameră chiar foarte bine mobilată și zilnic eram de trei ori invitații lor la masă. Trei săptămâni încon-

Logodnica (pe atunci) bunicului în halta Baiuș (în apropiere de Beștemac); era ultimul Crăciun petrecut în Basarabia

jurați de multă compasiune și bunăvoință, oferindu-ni-se cu dragoste casă și masă în condiții optime, ce întreceau cu mult așteptările noastre, încet-încet, noi toți trei am început să ne refacem moralul“.

Peste două săptămâni preotul basarabean a primit parohie la Ludești, un sat aflat în apropiere de Găești.

În toamna anului 1940 alte teritorii au fost smulse din trupul țării pentru a fi date vecinilor. Dar pierderea Ba-

sarabiei a însemnat pentru mii de oameni sfârșitul României Mari. Ion Antonescu s-a folosit de această stare de spirit pentru a pregăti războiul contra Uniunii Sovietice. Armata română, aliată cu Germania lui Hitler, a reocupat Basarabia în vara anului 1941. În ultimele luni, zeci de mii de basarabeni fuseseră deportați de sovietici în Siberia.

În august 1941, preoții refugiați au fost chemați să se întoarcă la locurile lor. Părintele Alexei Mârza s-a instalat în casa parohială din Beștemac. În timpul ostilităților din vara acelui an, satul fusese martorul unor scene sângeroase. Românii au declanșat un măcel cumplit asupra populației evreiești. Evreii din Leova, în număr de 1.558 la momentul ocupării orașului, au fost ridicați și duși sub escortă spre lagărele din Chișinău și Cahul. În drum la Sărăteni, colonelul Munteanu ar fi ordonat împușcarea a 55 de oameni. Mulți evrei au fugit, căutând adăpost în satele din vecinătate, inclusiv în Beștemac. Câțiva s-au adăpostit și în casa parohială, transformată de sovietici în Primărie, dar au fost prinși și împușcați la marginea satului. Armata română a instalat spitalul de campanie în casa parohială. În timpul luptelor, românii s-au retras strategic, lăsându-i pe sovietici să reocupe satul pentru câteva ceasuri. Soldații sovietici i-au ucis pe cei 11 răniți grav care rămăseseră în spital. Victimele au fost îngropate în grabă în curtea

București. Trenul înțesat de oameni făcea nenumărate opriri, dând prioritate trenurilor militare.

Autoritățile române, depunând armele în fața sovieticilor, au tolerat actele de agresiune asupra evreilor, pentru că populația avea nevoie de un țap is-

pășitor. În acele zile mulți evrei au căzut pradă furiei oarbe, iar nu de puține ori în aceste crime au fost implicați și soldații români. Iată ce povestește bunicul, pe atunci adolescent de 19 ani. „În cursul drumului, la una din stații am asistat îndurerat la o scenă pur și simplu oribilă. Un biet evreu, Dumnezeu știe cum rățăcit pe acolo, a fost înhățat de un grup de bărbați, în fruntea cărora cel mai furios era un militar cu gradul de plutonier. Acesta, aruncând în față evreului toate acuzațiile legate de actele săvârșite de coreligionarii săi asupra armatei române în retragere prin Basarabia, i-a smuls ceasul din buzunar și l-a aruncat în mulțimea ce se adunase în jurul nenorocitului ce plătea nevinovat greșelile altora. Gestul acesta a hotărât soarta bietului om. Într-o clipă a fost complet dezbrăcat și cu toate protestele și urletele sale disperate a fost luat pe sus și urcat în capătul opus al vagonului [...] La ieși-

Fratele bunicului, Boris, cu soția, având satul Beștemac în fundal (1939)

rea din stație, în timp ce trenul trecea podul peste Siret, un răcnet înfiorător acoperi zgomotul ritmic al roților de fier. Nenorocitul nevinovat fusese aruncat pe fereastra vagonului în apa învolburată, marcând încă o dată ce înseamnă răutatea satanică a omului! Ferească Dumnezeu!“

Se acumulase oarecare experiență în organizarea unei campanii de primire a refugiaților. În 1939, România a oferit adăpost miilor de polonezi și cehoslovaci, refugiați după ce țările lor căzuseră pradă lui Hitler. Bunicul a fost emoționat de felul în care membrii comitetelor de ajutorare i-au primit pe peronul Gării de Nord din București. „Cu

glasul cald și plin de bunăvoință, respectiva doamnă ni s-a adresat amabilă:

– Sunt din partea Comitetului de ajutorare a refugiaților. De unde veniți și când ați plecat?

– Din județul Cahul și am pornit la drum abia sâmbătă seara, răspunse tatăl meu.

În cazul acesta e perfect. Cahulul este repartizat în Găești, la 70 de km de București... La linia 8 veți găsi trenul pentru Pitești, care pleacă la 07.30. Veți urca fără să procurați bilete.

– Dar...? interveni mama nedumerită.

– Da... fără... Calitatea dumneavoastră de refugiați vă dă acest drept. Până atunci să mergem la restaurantul gării, să serviți ceva cald, căci după atâtea zile de drum trebuie să consumați o masă mai consistentă.

Din nou biata mamă interveni și mai nedumerită, privind la doamna respectivă cu un zâmbet amar:

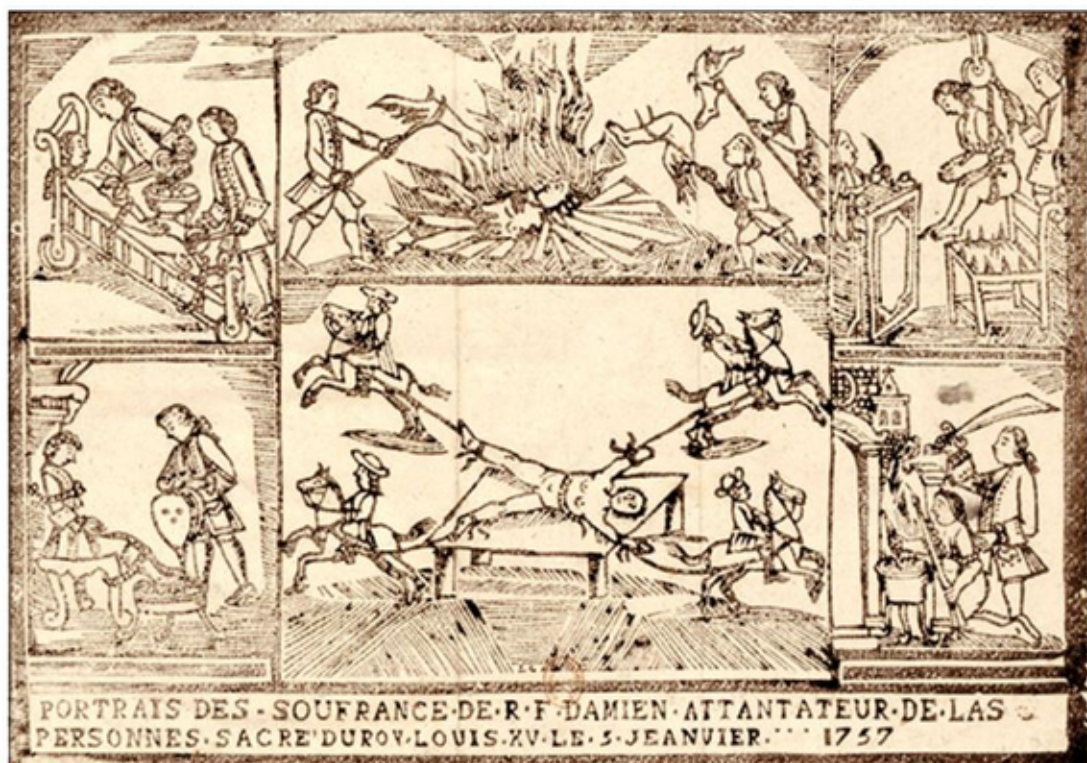
– Dar vedeți, doamnă, puținii bani pe care-i avem nu ne permit să începem să-i cheltuim.

Dar persoana ce ne vorbea continuă plină de bunăvoință:

– E greșeala mea că nu v-am lămurit. Cel care achită consumația este Comitetul de ajutorare a refugiaților, așa că fiți fără nicio grijă... Vă rog, să mergem“.

Moment de reculegere în fața Palatului Regal din București, după pierderea Basarabiei; foto de Willy Pragher (www.Basarabia - Bucovina.info)

Stampă ce înfățișează chinurile lui Damiens
(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b84093442?rk=472105;2>)

IMAGINI ALE DURERII

ȘTEFAN LEMNY

Există mai multe istorii ale durerii, până la aceea printre cele mai recente datorată lui Antoine de Baecque, cunoscut istoric francez de cinema, specialist al istoriei culturale. Într-un eseu de egoistorie inspirat de propriile trăiri dureroase – *En d'atroces souffrances. Pour une histoire de la douleur* (În suferințe atroce. Pentru o istorie a durerii; Paris, Alma, 2015) –, fecundul și talentatul autor face din „cumplitele suferințe” un pretext pentru o nouă lectură a trecutului. Deosebit de evocator, textul analizei nu este însoțit de ilustrații: cine ar avea nevoie de ele și știe să le caute le poate găsi din abundență în baza digitală a Bibliotecii Naționale a Franței, „Gallica”.

Cercetarea se confruntă în cazul de față cu dificultatea de a identifica o senzație subiectivă imposibil de reprezentat iconografic altfel decât prin personajele și scenele în care ea s-a manifestat. Execuțiile prin chinuri teribile oferă un exemplu bine sesizat de Michel Foucault care, încă din primele pagini ale cărții *A supraveghea și a pedepsi*, vede în supliciuul lui Damiens, condamnat la moarte pentru regicid în 1757, „detaliul amănunțit al unui rit al suferinței” expus privirii publice.

Un rit nu pentru a inspira compasiunea spectatorilor, ci pentru a servi ca lecție contra oricărei tentative de contestare a Puterii.

Revoluția franceză nu va schimba funcția acestui spectacol. Dar, înlocuind absolutismul monarhic cu Republica, ea va marca un salt în maniera de administrare a durerii: pusă în aplicare din primăvara anului 1792, ghilotina se voia un simbol al umanității noii ere revoluționare prin rapiditatea și caracterul mai puțin dureros al execuțiilor în raport cu supli-

bisericii. Preotul Alexei i-a deshumat și i-a îngropat, cu mare cinste, în cimitirul satului.

Mulți trăiesc doar în prezent

În primăvara anului 1944 ofensiva sovietică era de nestăvilit, apropiindu-se tot mai mult de Nistru. Guvernul român a organizat evacuarea tuturor funcționarilor. Preotul din Beștemac aștepta „ordinul de evacuare” de la autoritatea bisericească superioară, care ceruse slujitorilor altarului să rămână la posturile lor până în ultimul moment. Străbunicul părăsise casa parohială de la marginea satului, pentru a fi mai aproape de postul telefonic de la Primărie.

Prin Convenția de Armistițiu, guvernul sovietic cerea repatrierea refugiaților basarabeni și bucovineni. Autoritățile române au cooperat în acest scop cu sovieticii, iar cifrele arată că circa 56.450 de persoane s-au întors în ținuturile de proveniență până la sfârșitul anului 1946. Trebuie menționat însă faptul că cei mai mulți refugiați nu au vrut să părăsească teritoriul României.

Stabilit definitiv în Vechiul Regat, preotul Alexei a primit parohie la Costinești, pe litoralul Mării Negre. Până la război,

Interiorul Bisericii cu hramul Sf. Dumitru din Costinești...

în acest sat trăise o comunitate de germani, așa că aici nu exista nicio biserică ortodoxă. Până în 1966 străbunii au locuit în două cămăruțe modeste, lipite de clădirea bisericii ce fusese pe vremuri cârciumă. Străbunicul a sfințit bisericuța din chirpici, căreia i-a pus hramul Sfântul Dumitru, în amintirea locașului de la Beștemac. Biserica a fost demolată în 2008, iar pe locul ei a fost ridicată una nouă. Astăzi, în curtea vechii biserici se mai păstrează doar clopotnița. Clopotul era confecționat dintr-un obuz căzut în sat în timpul războiului.

Am reconstituit prin ochii bunicului parcursul biografic al unei familii de preoți din

Basarabia interbelică și destinul acesteia în anii refugului. Documentându-mă pentru acest articol, am căutat mai multe informații despre satele Ialpușeni și Beștemac, dar fără vreun succes notabil. Iată cât de puțin interes există față de istoria locală! Multe comunități trăiesc

doar în prezent, fără a fi preocupate de conservarea memoriei istorice.

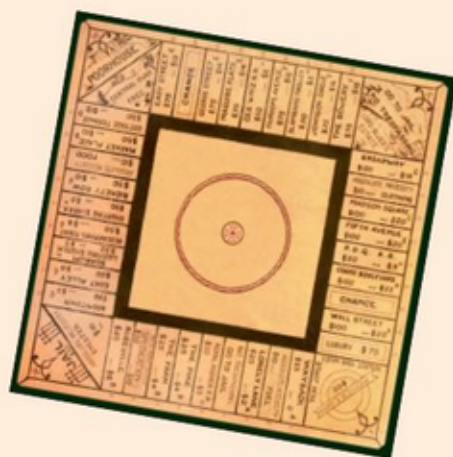
Caietul de amintiri al bunicului învie locuri și oameni de altădată. Și iată-ne pe urmele unui preot basarabean care a slujit atât în ținutul de peste Prut, în Ialpușeni și Beștemac, cât și în România postbelică, în Ludești și Costinești.

Refugiul, războiul și venirea comuniștilor la putere nu au vindecat rănilor acestei familii. Închei cu frazele grăitoare ale bunicului: „Trecerea Prutului a însemnat pentru mine încheierea primei părți a vieții mele – fericită, curată și senină, plină de belșugul pe care nu mai aveam să-l mai întâlnesc niciodată, subliniat de voia bună pe care de atunci

am pierdut-o pentru totdeauna. Cu rare excepții de fericire, viața și-a urmat cursul, plină toată numai de greutate, nesiguranță, precum și de lipsuri destul de accentuate, care din păcate n-aveau să sfârșească nici la bătrânețile mele”. ■

... și casa parohială (1982)

DORINA MIHALCEA

● Viziunea unei stenografe ● Păcălită cu 500 de dolari ● În plină criză financiară, americanii preferau să stea în case și să îl joace ● În 1941, Serviciul Secret Britanic a comandat câteva serii speciale destinate celor căzuți prizonieri ● În topul celor cinci cele mai populare jocuri din lume

MONOPOLY, O ISTORIE DE PESTE 100 DE ANI

Tabla de joc imaginată de Lizzie și o tablă modernă

Cu o tablă de joc, opt pioni, 60 de cartonașe reprezentând titluri de proprietate (28), așa-numitele „Șanse” (16) și, respectiv, „Cufărul comunității” (16), un pachet de cărți, 32 de case verzi, 12 hoteluri roșii și trei zaruri (dintre care unul rapid), de mai bine de 100 de ani, jucătorii de *Monopoly* reușesc să pătrundă, măcar și pentru scurt timp, în lumea fascinantă a celor avuți.

Pentru Mary Pilon, autoarea unei lucrări dedicate istoriei unuia dintre cele mai cunoscute jocuri de societate din lume – *The Monopolists: Obsession, Fury, and the Scandal Behind the World's Favorite Board Game* (Jucătorii de Monopoly: Obsesia, furia și scandalul din spatele celui mai popular joc, 2015) –, explicația este simplă. „Familiiile de genul Carnegie, Rockefeller, Vanderbilt sau Morgan reprezentau o mână de oameni care au concentrat, la un moment dat, o mare parte din bogăția lumii. Noul joc creat de Elizabeth Magie devenea, astfel, atât o excelentă unealtă de educație, cât și o porțiță de evadare”.

Dar cine a fost această doamnă Magie? Și ce legătură a avut cu jocul de Monopoly? Căci, astăzi, oricine deschide paginile unuia dintre cele mai accesate dicționare *on-line* (pentru varianta în limba română) sau intră pe multe dintre siteurile autohtone destinate jocurilor de societate descoperă că el a fost creat în jurul anilor 1930 de americanul Charles Darrow...

Istoria este cu totul și cu totul alta! Și a început mult mai devreme!

La mai puțin de un an după asasinarea lui Abraham Lincoln (15 aprilie 1865), în familia scoțianului James Magie, unul dintre cei mai apropiați susținători din Illinois ai președintelui abolitionist, se reaprindea speranța. La 9 mai 1866, venea pe lume Elizabeth, Lizzie pentru toți cei care aveau să-i fie în preajmă și să o îndrăgească. A crescut printre cărți și dezbateri politice. „Mi s-a spus adesea că sunt leită tatăl meu – își amintea Elizabeth –, fapt pe care l-am considerat un compliment, deoarece am fost mereu mândră de el și de lupta pe care a dus-o întreaga viață”.

ciile de până atunci. Cert, procedeul avea să fie contestat peste câțiva ani și ulterior, până la abolirea pedepsei cu moartea în Franța, în 1981. Încă din 1795, reputatul medic german Soemmering considera durerea provocată de tăierea capului drept „cea mai violentă, cea mai sfâșietoare ce se poate cunoaște”, întrebându-se dacă rapiditatea execuției poate compensa „intensitatea cumplită a suferinței”.

Istoria durerii apare astfel intim legată de lupta susținută pentru dominarea ei. Faptul nu e vizibil doar în panoplia fenomenelor senzaționale, de excepție. Pentru a identifica în trecut încarnarea durerii la nivelul existenței ordinare, sugestiv este exemplul acelora obligați să recurgă la serviciile dentistului improvizat sau de meserie. Numai o suferință fără margini putea să-i îndemne să accepte singurul remediu posibil: smulgerea dintelui aflat la originea durerii prin trăirea unui nou chin! Este tabloul ce a evoluat cel mai puțin de-a lungul timpului, bine surprins de câteva imagini din „Gallica”: una transpare în cartea lui Petrarca, ediție din 1532; alta, într-o stampă din 1797 și, în fine, o alta, într-o stampă din 1904! Până la data din urmă, medicina făcuse însă un pas important în tratarea durerii. În anul 1844, chirurgul-den-

Gravură din ediția Petrarca, 1532
(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b22000574/f225.item.r=dentiste>)

Das ander buch von Artzney
die euch sagen die ding nicht haben die ein ein zahn der hauptman wach
beefürer geben hat Die menschen hab die ding nicht se bechete alle bis so
folche ding haben Und das sey fürlich zum teyl Philofophisch und zum teyl
Christlich davon geret Aber die fruchtbarkeit des gemits das die Philofophen
nennen es also zu verstehen vnt die stille vnt der gedanckensamkeit beruht si
bungen vnt gar vnt nun sein si vnt was der Cicero von dem ersten im
fryen Tufculam am letzten tag geret hat Von dem andern / waader So
neca davon schreyt in dem buch vnt der gedanckensamkeit des gemits / Das
weyllich eyle auff andere maynung / vnt nach dem syl tradet demnach hab ich
nicht müe es allen samptlich anzuzeigen Darumb ist so vil eo die seyt eteign
hat die vnt gedunden / vnt seind die lichte der gemits geuofft vnt gepen
wunder / der bu buch so bu an dem mainung in gedanck / gebunden magel
Zwe die drey ding so bu zum ersten gelagt hat / das ich auch nicht zuerem
wotten weylig gradt weylid die schepffe oder begehrt der gluck eben das
ist dason der merce eyle dits vntes andern gedanckes geuofft ist / vnt seyn
wert Die schepffe soll die lichte mitem vnt mindern / Das die nature hat dem
leben ein vntgeuand vnt verordnet vnt gefert / vnt mit man es beuot haiten fol
eo weile alle seyt gegenwertig oder gang haben.

Von dem wechumb der seel/
Das XCIII. Capitel.

Schmerz

Aceeași durere, la dentist, gravură din 1797
(<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b69536022?rk=21459;2>;
sus: Horace Wells și aparatul cu care
potolea durerile pacienților

tist american Horace Wells a pus pentru prima dată în aplicare o metodă de anestezie ce avea să fie mult îmbogățită de cercetările ulterioare. Ridicând o statuie în onoarea sa, în 1910, Academia de științe din Paris, saluta în el „un binefăcător al umanității” pentru că a fost „învingătorul durerii”.

Experiențele pentru a calma sau a alunga durerea nu constituie singurul sens al istoriei ei. Paradoxal, ele au coexistat cu tentativele acelora care doreau să trăiască suferințele corporale, unii în numele devoțiunii mistice – ca în cazul credincioșilor supuși autoflagelării –, alții lăsându-se pradă plăcerii sexuale, alimentată de senzațiile durerii: scrierile lui Leopold von Sacher-Masoch pe această temă au condamnat autorul, născut la Lemberg în 1836, să dea numele acestei perversiuni, umbrind astfel renumele său de scriitor. Dar chinurile masochismului sunt o altă istorie! ■

mentele atât ale succesului, cât și ale falimentului din lumea reală și are ca scop, așa cum îl are și întreaga specie umană, acumularea de avere“.

Pe cartonul cu pătrățele, oricine putea să își cumpere proprietăți, să câștige, dar și să piardă sume considerabile, să se împrumute, să plătească mult mai lejer taxele, dar și să ajungă la închisoare! Putea să aibă totul! Putea să piardă totul! Ca în viață... dar nu numai că pe repede înainte, ci, mai ales, cu posibilitatea reluării oricând de la zero.

Cum s-au deschis birourile Oficiului național de patente, la 23 martie 1903, Elizabeth Magie s-a prezentat să-și înscrie invenția. Muncise din greu și voia să i se recunoască meritele. De altfel, nu era pentru prima dată când Lizzie inventase ceva. Cu aproape un deceniu în urmă, colegii de birou și nu numai ei se bucuraseră de un mic mecanism ce facilita trecerea colii de hârtie printre rolele mașinii de scris.

Mulți ani după ce obținuse brevetul, Lizzie Magie s-a luptat din greu cu viața de zi cu zi. Cei 10 dolari câștigați pe săptămână de abia îi ajungeau. Dar nu s-a dat bătută.

Apus la cale o strategie ingenioasă pentru a-și face auzită vocea. A cumpărat spațiu la mică publicitate în diverse publicații bine vândute și s-a scos... la vânzare. Prezentându-se drept „o tânără femeie americană“, „nu frumoasă, dar cu foarte mult vino-ncoa“, „cu adevărat feminină, în ciuda tăriei de caracter și a forței de care dă dovadă“. Peste

Așa arăta jocul lansat de Parker Brothers

noapte a devenit unul dintre cele mai dezbătute subiecte în coloanele știrilor mondene la nivel național, iar reporterii au căutat-o pentru a afla mai multe detalii. Venise momentul să pună capăt ciudatei campanii: era pe val, iar discursul său a făcut înconjurul Americii: „Nu suntem mașini [...] Fetele au și ele

minte, dorințe, speranțe și ambiții“.

In tot acest timp, *Jocul proprietarului* devenise unul popular. În 1909, Lizzie a făcut primul pas pentru a găsi o companie care să-l producă în serie. S-a adresat celei mai cunoscute din acea vreme – Parker Brothers –, dar aceasta a refuzat-o, considerându-l prea complicat.

Peste ani, situația avea să se schimbe grație unui... bărbat.

Era prin 1932... Pentru a petrece o seară tipic americană, Charles Todd și-a invitat un bun prieten din Philadelphia să ia masa împreună. Familia Darrow (Charles și Ester) traversase timpuri grele, căci afacerea cu mașini

de încălzit în care era implicat Charles dăduse faliment. Olive și Charles Todd s-au gândit că soluția ideală pentru a-i mai înveseli era să îi învețe tainele unuia dintre cele mai populare jocuri de societate din zonă, ce nu se găsea de vânzare, ci se împrumuta din familie în familie. I se spunea *Jocul monopoly*. O partidă, și încă una, și încă una... mintea lui Charles se pusese pe treabă: dacă l-ar fi scos el pe piață?!

În 1935, s-a prezentat, la rândul-i, la birourile Parker Brothers. De astă dată nu a mai fost vorba de niciun inconvenient

Charles Darrow

Cum părintele deținea o parte substanțială din acțiunile unui periodic local, jurnalismul a devenit pentru Lizzie o lume extrem de familiară. Încă din primii ani de viață, a învățat ce însemnau independența, libertatea de alegere, puterea cuvântului...

Într-o perioadă în care puține femei reușeau să se descurce de unele singure, cele mai multe bazându-și existența pe cariera soțului, Lizzie a răzbătut. Departe de a fi fost o frumusețe răpitoare, cu chipul palid și parcă tăiat în linii prea ferme, fiica lui James Magic și-a croit, încetul cu încetul, o viață independentă. Iat-o, în jur de 15 – 16 ani (încă adolescență după normele actuale!), câștigându-și traiul ca stenografă, o meserie ce luase un neașteptat avânt în acele vremuri.

Suflet rebel, nemulțumindu-se cu o existență scarbădă și monotonă, Lizzie a încercat mereu să evadeze. Pasionată de teatru și de poezie, multe dintre seri și le petrecea pe scene de amatori sau la cene literare. Nu-și găsisese încă sufletul pereche și nu i se părea deloc nepotrivit să își întemeieze singură un cămin.

Din economii, a reușit să își cumpere o căsuță în preajma Washingtonului și câțiva metri de pământ. Trăia într-o lume semirurală, alături de familiile unui lăptar, a unui vânzător ambulant, a unui marinar, a unui tâmplar – mici meseriași printre care se mai afluase și un muzician în căutarea succesului. Pentru a mai câștiga câțiva bănuți în plus pe lună, Lizzie și-a închiriat o parte din casă, împărțind-o cu un actor mereu în căutare de slujbe și o servitoare de culoare.

Nu-și uitase nici fermele convingeri politice, formate încă din adolescență într-un mediu născut în jurul ideilor economistului progresist Henry George (1839 – 1897), pentru care individul ar fi trebuit să dețină sută la sută din proprietatea lucrurilor pe care le-a creat sau le-a făcut

cu propriile mâini. În schimb, ceea ce se găsea în natură, în special pământul, trebuia să aparțină tuturor și, de aici, George a devenit promotorul teoriei așa-numitei „singure taxe” sau „taxă asupra pământului”, menită a lovi în marii moșieri.

Orele petrecute la birou, pe scenă, cu o carte în mână sau la întâlnirile politice nu i se păreau însă de ajuns. Avea o singură viață și dorea să și-o trăiască la maximum; mai mult, numele-i nu trebuia să cadă vreodată în uitare.

Și mintea sa, atât de creativă și inovatoare, a întrezărit o ocazie. Societatea se schimba pe zi ce trecea, reprezentanții clasei de mijloc devenind din ce în ce mai importanți, atât numeric, cât și social și politic. Iar omul obișnuit, cu resurse financiare destul de limitate, era nevoit să petreacă cea mai mare parte a timpului său liber în interiorul căminului. Pentru a lupta cu plictiseala, jocurile de societate au reprezentat soluția perfectă.

Noapte după noapte, un vis începea să prindă contur: un vis care să îmbine progresismul politic atât de drag cu viața de zi cu zi. Conștientă de puterea cuvântului, a început să-și prezinte peste tot noul concept de distracție de societate, pe care l-a denumit „Jocul proprietarului de pământuri”. „Reprezintă, în fond, o demonstrație practică a sistemului din prezent, cu toate consecințele sale” – scria ea pentru o publicație politică locală. „Foarte bine l-aș fi putut boteza și *Jocul vieții*, deoarece el conține toate ele-

Cutia Jocul proprietarului și Lizzie cu jocul creat de ea

Christopher Hutton și versiuni „de război” ale jocului

Și *Monopoly* nu a salvat doar viața de familie a americanilor simpli din primele de-

cenii interbelice. A servit și unor cauze mult mai nobile. În plin război mondial, Serviciul Secret Britanic se afla în căutarea disperată de soluții care să permită salvarea celor căzuți în mâinile naziștilor. Uneia dintre cele mai deschise și, totodată, rebele minți de la M19 (departament din Ministerul britanic de Război, însărcinat cu sprijinirea Rezistenței în Europa ocupată de naziști și recuperarea aviatorilor aliați doborâți), Christopher Hutton (1893 – 1965), i-a venit ideea de a folosi și altfel jocul pe care îl îndrăgise atâta lume. În

1941, conducerea Agenției i-a adresat companiei care îl producea în Marea Britanie – John Waddington Ltd – o cerere mai puțin obișnuită. Era nevoie să se fabrice câteva seturi mai... speciale de *Monopoly*, care urma să fie distribuite, prin intermediul Crucii Roșii, prizonierilor din Europa ocupată de trupele lui Hitler. Spre deosebire de cutiile obișnuite, ele conțineau hărți, compasuri magnetice, mici unelte metalice și bani adevărați – resurse excelente pentru evadare. Aproximativ 35.000 de prizonieri au reușit să evadeze din lagărele naziste din Europa ocupată. Dintre ei, după unele surse, circa 20.000 s-au folosit de seturile speciale de *Monopoly*!

Succesul a continuat și după război. În primul lor turneu prin America, membrii formației „Beatles” și-au petrecut mare parte a timpului jucând *Monopoly*. Prinților din familia regală britanică le este interzis să îl joace. Astăzi a devenit un adevărat sport, organizându-se campionate, atât la nivel național, cât și internațional. Să mai adăugăm că setul cel mai scump, realizat în 2010, a costat două milioane de dolari, incluzând o tablă din aur de 24 de carate și zaruri din diamant.

O poveste de succes care continuă și astăzi, *Monopoly* fiind decretat și la începutul secolului al XXI-lea (mai ales datorită variantei online) printre primele cinci distracții de societate din întreaga lume. ■

ÎN FRUNTE CU TARAS BULBA

(Criptografie: II, 6, 5, 2, 4)

S D M M M A Z A A i P z N

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integramei **DIN ISTORIA SPORTULUI ROMÂNESC**, din nr. 6/2019

N – U – L – C – I – PATZAICHIN – DR – TALENT – LIAMANOLIU – ACI – TP – MI – VC – HAI – AA – ORAR – AS – I – ZMEI – SZABO – AN – AHO – LL – CN – NI – TH – A – ENUNT – ACN – ACUM – RIGID – ILIE – LIPA.

Soluția jocului **ÎN ARMATĂ**, din nr. 6/2019

ÎNROLAT CA SERGENT

(IN – R – O – LA – T / CA – SE / R – GEN – T)

legat de complexitate și afacerea s-a încheiat pe dată. Dar cineva și-a adus aminte că putea să apară o piedică. Cu ani în urmă, o anume Elizabeth Magic prezentase un joc asemănător. Problema trebuia rezolvată pe dată!

Lis și făcut – reprezentanții Parker Brothers au căutat-o și au anunțat-o că sunt interesați să îi cumpere invenția. A primit o remunerație de 500 de dolari. Când i s-a adus la ușă, printr-un curier, pachetul conținând jocul pentru care muncise atâta, Lizzie s-a trezit într-al nouălea cer. „Era de parcă ini-mi dansa” – i-a scris trezorierului companiei, Foster Parker, în semn de mulțumire. „Într-o zi, poate, visez să mi se producă și alte jocuri pe care le-am imaginat, dar niciunul nu se va mai ridica la nivelul acestuia”. Era prea fericită pentru a se gândi că ceva putea să fie în neregulă.

Câteva luni mai târziu, în ianuarie 1936, a aflat însă adevărul. Iar mânia lui Elizabeth Magic nu a mai cunoscut margini. S-a adresat presei – publicații importante, precum *Washington Post* și *Washington Evening Star* –, susținându-și plângerea de furt cu imagini și schițe ale jocului inițial. Dar nu a găsit vreo susținere. Mai mult chiar, reporterul de la *Evening Star* a învățat cuțitul în rană: „Jocul inventat de doamna Magic nu putea să devină atât de popular cât este *Monopoly* acum. A fost nevoie ca Charles Darrow, un inginer din Philadelphia, să îl prezinte Biroului de patente, să îl îmbunătățească și să-l transforme în succesul de astăzi. În august trecut, o mare companie l-a scos pe piață ținând cont de propunerile lui Darrow. În noiembrie, doamna Phillips [numele după căsătoria lui Lizzie cu Albert Wallace Phillips, celebrată în 1910] i-a vândut acestei companii drepturile”. Și, astfel, marea lovitură avea să o dea Charles Darrow – devenit, în timp, primul milionar cu avere strânsă plecând de la un joc de societate, și nu rebela Lizzie.

În cele din urmă, avea să vină recunoașterea și

pentru Elizabeth. Dar, postum... În 1948, văduvă, fără copii, se stingea din viață cu oful de a nu fi câștigat dreptatea!

Abia în 1973, grație profesorului de economie Ralph Anspach, care se documenta pentru a se prezenta într-un proces intentat companiei Parker Brothers, numele lui Lizzie a ieșit din nou la iveală! Confruntarea în justiție avea să dureze mai bine de un deceniu și s-a încheiat la Curtea Supremă, confirmându-se cu acel prilej pentru întâia oară în mod legal și drepturile lui Elizabeth Phillips asupra jocului de *Monopoly*.

În 2015, cartea lui Mary Pilon avea să readucă subiectul în discuție. Într-un sfârșit, lui Lizzie Magic i s-a făcut dreptate. Numele i-a intrat în galeria selectă a femeilor inventator.

Succesul neașteptat al jocului patentat în 1903 se leagă, pentru mulți dintre istorici, de complicata epocă de după Marele Crah financiar din 1929. Jocurile de societate deveniseră atunci una dintre cele mai ieftine modalități de petrecere a timpului liber, strângând laolaltă întreaga familie în interiorul căminului. Unul dintre nepoții întemeietorului companiei Parker, Edward, a exprimat-o perfect în cuvinte: „În timpul Marii Crize, oamenii nu aveau destui bani pentru a mai ieși în societate... Așa că au ales să stea acasă și să joace... *Monopoly*!” Mai mult, noul joc le servea multora ca un adevărat elixir psihologic, conferindu-le o „senzație de prosperitate, de bine”. „Jucătorul își putea spune: «Iată că mă pot descurca mai bine decât ceilalți, pot învinge», eliberându-se în mare parte de tensiunile existenței cotidiene.”

Un joc de familie

în număr mare să îl salute pe generalul Averescu, care-și anunțase vizita în localitate, prefectul a scos trupele din garnizoană pe străzi. Când l-au văzut pe general, soldații au izbucnit și ei în urale. Take Ionescu, om politic aflat în opoziție și într-un conflict puternic cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, comentează guvernarea prin decrete-legi: „Sunt consecința fatală a lipsei de reprezentare națională, adică a guvernării fără Parlament. Las la o parte că s-a făcut un mare abuz cu decretele-legi, care trebuia în orice caz rezervate numai pentru chestiile urgente și indispensabile.” Întrebat care este atitudinea opoziției față de cererea guvernului de a spune ce este de făcut în problema Tratatului de Pace – delegația română întâmpina probleme în a obține satisfacție pentru revendicările noastre –, un membru al opoziției a răspuns că guvernul „n-a consultat opoziția nici când s-a constituit, nici când și-a ales delegații pentru pace, nici în tratativele cari se urmează de luni de zile la Paris.

Guvernul și-a luat singur răspunderea politică a României, el singur cunoaște situația, el singur are dreptul și datoria să dea o soluție. Când guvernul își va spune oficial – nu prin informațiuni de ziare – care e hotărârea pe care a luat-o, atunci abia începe rolul constituțional al opoziției, de a aproba sau

de a critica această hotărâre [...] Iar dacă guvernul nu e în stare să ia hotărâri, atunci, după practica constituțională, guvernul să se retragă. Din punct de vedere moral însă, aceasta ar fi o deserțiune. Guvernul care a luat singur asupra sa totul e dator să ducă lucrurile până la sfârșit.”

„Hoții la pușcărie!” sună titlul unui articol din *Adevărul*. La Corabia se desfășoară o anchetă legată de furturile comise după retragerea nemților. Printre cei anchetați este și un fost polițist, Vasile Rusu, despre care se spune că a dat semnalul transportării cu carele a proviziilor de pe șlepurile nemțești. Azi individul are o avere de 100.000 lei. Un țaran sosit mai târziu și care nu a mai avut ce să ia, a luat coșul unuia dintre șlepurile germane, spunând că o să-și facă o sobă din el. Țăranul a demontat și șuruburile din cală, iar nava s-a scufundat apoi în fața portului. La fostul prefect al județului Romanați s-au găsit zece vagoane de geamuri. Doar cei bolnavi sau care nu

se găseau în localitate n-au participat la furt. Anchete similare se desfășoară la Caracal, Ploiești și Piatra Olt. În cea din urmă localitate s-au luat peste 50 vagoane de grâu de către funcționarii locali, împreună cu șeful secției de jandarmi, care a fost anchetat și îndepărtat din Jandarmerie.

Toată lumea se plânge de scumpete. O vreme s-a crezut că remediul ar fi mărirea salariilor și a sporurilor de scumpete. Consiliul de Miniștri a decis ca de la 1 iulie să li se acorde și pensionarilor de stat o primă lunară de scumpete, asemenea funcționarilor. Cota este de 100% pentru cei cu pensii între 100 și 200 lei, respectiv 40%, 30% și 10% celor cu pensii mai mari. Dar astfel de măsuri au ca efect doar creșterea prețurilor. Stelian Popescu, patronul ziarului *Universul*, se întreabă de ce în Belgia, țară mai mică ca a noastră, fără o producție agricolă și care avusese mai mult de suferit în război, cu

20 de franci se puteau cumpăra: 1 kg untură, 2 kg slănină, 2 kg fasole, 1 kg mazăre, 3 kg orez, 2 kg carne sărată, 3 kg maioneză, 3 kg marmeladă, 10 scrumbii, 10 peștișori afumați; în Franța suma necesară era de 60 franci, în vreme ce la noi fără 500 lei nu puteai lua produsele respective.

Semnarea păcii cu Germania (*Magazin*

Regele Ferdinand
decorează militari care au participat
la campania pentru înfrângerea bolșevicilor
din Ungaria

iulie - august 1919

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

„Oficiul vamal a fost strămutat de la Predeal la Arad“. O știre scurtă, publicată de ziarul *Universul*, din 26 august 1919, dar care consfințește marea transformare. Din motive pe care ziarul nu le explică, o vreme s-a mai făcut vama tot la Predeal, unde fusese granița României până la 1 Decembrie 1918. De acum, și vama se mută pe noua graniță.

Într-un interviu acordat ziarului *Adevărul*, Octavian Goga – socotit omul momentului în Ardeal – afirmă că transilvănenii „nu pot concepe în aceste clipe grele ale neamului ca țara toată să nu fie întrunită laolaltă. Ei nu-și pot închipui ca la cea mai mare răspântie a istoriei lumii, grupările politice de la noi să nu se ridice deasupra pre-

ocupărilor mărunte de partid, pentru ca tot ce e sănătos în stat, mergând mână în mână, să reprezinte țara“. Frumoase cuvinte, pe care nu le urmează nimeni.

Constantin Mille, fost socialist și acum patron al *Adevărului*, critică Partidul Socialist pentru că a decis să nu facă alianță cu

partidele burgheze. Obiectivul principal fiind înlăturarea liberalilor de la putere, Mille consideră că socialiștii au greșit. „În programul partidului, ce-i dreptul, e timpul să se adopte ca mijloc de luptă dictatura proletariatului. Dar de această dictatură socialismul român este prea departe.“ La Brașov, speriat că populația se pregătea să iasă

Ziarele își aduc aminte cum a fost eliberată Oradea. Într-o dimineață, pancarte mari anunțau condamnarea la moarte a 300 de magnați unguri. Execuția trebuia să aibă loc a doua zi de dimineață. Atunci, s-a trimis o delegație la Ciucea, unde ajunseseră trupele române comandate de generalul Moșoiu, pentru a cere ajutor contra gărziilor roșii din Oradea. Generalul le-a explicat că soldații sunt ruși de oboseală, din cauza marșurilor anterioare, și că nu dispune de mijloace de transport. Delegații s-au întors în miez de noapte la Oradea și au trimis la Ciucea toate mijloacele de transport pe care le-au găsit. Dimineața, soldații români intrau în Oradea, care în camioane, care în automobile, care în trăsură, și eliberau orașul de bolșevici.

Lumea se mai și distrează. Noul și frumosul teatru „Cărăbuș” a început cu o reușită revistă. „Lume multă pe scenă, costume noi și elegante, un balet luxos cu câteva balerine de multă agilitate. Orchestra mai bogată de cum se obișnuiește la reprezentații de genul acesta. Multă mișcare și variație. Multe glume și multă vervă.”

In iulie, au trecut al treilea examen de licență, fiind proclamați licențiați ai Facultății de Drept din București, printre alții: Ion Cristu, G. Fotino, Mihai Ghelmegeanu, Alex. Hiottu, Savel Rădulescu.

La jumătatea lunii iulie, pe străzile Capitalei și-au făcut apariția trei tancuri. O mulțime

de curioși s-a adunat în jurul blindatelor franceze, de tip Renault. Exact atunci a sosit la Galați „un mare tanc, din acelea cari au îngrozit pe germani și grație căruia războiul a luat sfârșit.” A fost trimis de probă de o firmă din Philadelphia. Tancul va fi condus de generalul Thomson, din Artileria americană. Demonstrația se va face la Cotroceni, duminică 13 iulie, apoi va defila pe Calea Victoriei, de la capul podului până la Palatul Poștelor.

În noaptea de 18 spre 19 iulie s-a stins din viață generalul Eremia Grigorescu, în urma unor complicații de gripă infecțioasă. La începutul lunii august moare și V.G. Morțun, despre care Constantin Mille scrie: „Era ultimul meu prieten, în înțelesul adevărat al cuvântului și pe care românul îl numește frate de cruce. Coleg de bancă, ne-am regăsit apoi, tineri încă, cot la cot pentru lupta socialistă [...] Împreună am purtat zeci de bătălii, am suferit decepții, dar

și beția izbândeii. Apoi drumurile noastre s-au despărțit și ne-am despărțit și de partidul socialist. El a mers la partidul liberal pentru a forma stânga acestui partid. Eu m-am retras din partidul socialist, pentru că conducătorii de pe vremuri ai acestui partid nu înțelegeau ca eu să devin proprietarul *Adevărului* fără autorizația lor [...] Am rămas însă prieten cu Morțun.”

Doamna Ana Aman, văduva pictorului, cedase statului casa și opera artistului în schimbul unei pensii viagere de 800 lei lunar. Acum, a făcut o cerere să i se mărească pensia, ca să poată supraviețui scumpirilor, dar a fost refuzată. O cifră estimativă a valorii casei și operelor intrate în posesia statului ar fi în jur de 1 milion de lei.

„Progresele modernismului sunt într-adevăr surprinzătoare. Vom avea un duel între femei” informează *Universul*. Doamna Ecaterina Zănescu, profesoară din București, s-a considerat insultată de domnișoara Păpurică, la o întâlnire a Societății „Drepturile femeii”. Și-a ales martorele; acum se așteaptă ca și domnișoara să și le aleagă. Întrebarea este: se vor duela cu săbiile sau cu pistoale? Redacția publică răspunsul domnișoarei Maria Păpurică, precizând „că nu ne place să ne amestecăm în certurile dintre cucoane”. Domnișoara spune că nu a învățat să mănuiască nici spada, nici pistolul. „Cu aceasta declarăm incidentul închis, cel puțin pentru noi” precizează redacția. ■

Reclama la spectacolul
Pisica pe orez,
cu care s-a deschis
Teatrul „Cărăbuș”

istoric, nr. 6/2019) este adusă la cunoștința publicului din România prin placarde lipite pe zidurile edificiilor din Capitală. Seara, Capitala a fost iluminată, s-au arborat drapele, iar în centru s-au ridicat arcuri de triumf.

Pe măsură ce autoritățile române se instalează în noi zone eliberate de armată, se extind măsurile menite să asigure unificarea legislativă și administrativă. Dar apar și reglementări stranie, pe care nu le poate explica nimeni. Ziarul *Românul* din Arad publică următoarea decizie a secretarului general al resortului de Interne: „Fiind în curs lucrările pentru regularea reciprocității în materie de căsătorie între cetățenii din vechiul regat și de la noi, până la noi dispozițiuni interzicem contractarea oricărei căsătorii a cetățenilor din Vechiul Regat pe teritoriul de sub administrația noastră.”

Academia a luat inițiativa deschiderii unei subscripții publice pentru realizarea în Capitală, eventual în parcul de la Șosea, pe axa Căii Victoriei, a unui monument al Unirii. Proiectele pot fi înaintate Academiei până la 30 aprilie 1920. Se vor acorda trei premii, de 25.000 lei, 10.000, respectiv 5.000 lei. Un asemenea monument nu s-a ridicat nici până astăzi în București.

Înainte de război aveam 1.062 locomotive, la o rețea de 3.700 km, azi sunt 1653, la o rețea de 5.400 km. Dintre cele 1653, 381 sunt în serviciu

și 1.272 în reparație. Plecat din Gara de Nord spre Olănești cu două ore întârziere și ajuns acolo fără bagaje, pierdute pe drum de C.F.R., jurnalistul C.G. Costa-Foru scrie: „S-a vorbit că americanii să ne ia sub administrația lor drumurile noastre de fier. Mărturisesc că în loc să se zbârlească în mine simțul suveranității naționale, eu, în sinea mea, am exclamat: Unde e fericirea asta! [...] Dar în vremea asta, în loc să lăsăm străinilor drum liber de a face în țara românească cele ce admirăm la ei, în loc să ne folosim de înlesnirile și plăcerile vieții cum e la dâșii și cum vor să facă și la noi, în loc să primim să ne înzecească veniturile statului și să ne însutească avuția națională [...] noi, la chemarea celor cu naționalism și suveranitatea națională, ne ridicăm ca un singur om, alături de Brătieni, strigând străinilor: lipsă de toate câte le propuneți.

V.G. Morțun
văzut de N. Petrescu-Găină

Trăiască Suveranitatea națională!”.

La 4 august, primele patrulare românești au intrat pe străzile Budapestei. A doua zi, câteva mii de bucureșteni s-au adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul de la Universitate, pentru a sărbători. La ora 20.00 au sosit societățile cu drapele și muzici în frunte, invalizii de război. Bulevardul era o mare de capete. S-a jucat hora, s-au recitat poezii patriotice. Apoi, cu muzicile în frunte, au pornit pe Calea Victoriei, spre Palatul Regal, cântând cântece patriotice. Cortegiul a intrat pe prima poartă a palatului, a străbătut curtea și a ieșit pe cealaltă poartă, cântând Imnul regal. La ora 21.00 s-a făcut retragere cu torțe. Muzicile militare au continuat să cânte în Piața Teatrului Național și în Piața Sărindar. După un sfert de oră, suveranii au făcut o plimbare pe Calea Victoriei, fiind primiți cu urale. La ora 22.00 au mers la Cotroceni. Bucureștenii au rămas pe Calea Victoriei până la miezul nopții.

La intrarea primelor unități militare române în Budapesta, locuitorii s-au temut și s-au ascuns. Apoi au ieșit din case, sărbătorind zgomotos căderea regimului bolșevic de teroare. Au cerut îngăduința să arboreze drapelul unguresc alături de tricolorul românesc. În ziua de 7 august s-au produs la Budapesta pogromuri contra populației evreiești. Trupele române au intervenit pentru restabilirea ordinii.

Mănăstirea „Sf. Pantelimon”...

Această monastire mare, după cât suntem informați în mod pozitiv că au bani depuși la Banca Franciei, de unde le vine procente anual un milion de ruble, așa că monastirile ruse sunt bogat dotate. Iar cele 17 monastiri grecești se întrețin cu moșiile ce au în Turcia încă din vechime, unele date de împărații bizantini și altele cumpărate de domnii României, când rezideau aceste monastiri ruinate de turci. De la Ștefan cel Mare, Neagoe voievod, Mircea al II-lea, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, domni fanarioți până la Scarlat Callimachi (1820) se vede din inscripțiile monastirilor fondate de domnii României pentru greci.

A 19-a monastire mare este bulgărească, ce se cheamă Zugravul [Zografu], are 300 de monahi bulgari. Această monastire este refondată de Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, pe la 1480, unde se păstrează hrsoavele

... și Hilandar

lui și un steag cu Sfântul Gheorghe și o icoană pe care numitul domn le purta în războaiele ce le avea cu turcii. Venituri are de la moșiile ce are în Turcia și de la moșia din Basarabia dată de Ștefan cel Mare, care să chieamă Chipricana [Căpriană; *Magazin istoric*, nr. 1/1999]. Are venit anual de la acea moșie 8.000 lire turcești date de guvernul rus, ca a cincea parte din venitul moșiei, plus și alte venituri anuale locale, după vânzarea de chiristea [cherestea] și altele. A 20-a monastire este sârbească, ce se cheamă Hilindaru. Are 200 de monahi sârbi. Este fondată de regele Serbiei, Simioan, pe la an de la Christos 1000. Are venituri de la moșiile ce posedă în Turcia și o subvențiune de la guvernul sârb.

Din cele trei monastiri de a doua mână, cea de-a treia este monastirea românească numită Schitul Chinoviu Românesc Prodrom. Are

100 monahi români, din toate provinciile românești. Piatra fundamentală i s-au pus la 1857 prin stăruința domnitorului Moldovei Grigore Ghica (*Magazin istoric*, nr. 2 – 3/2019).

Venit avem 14.000 franci subvenție de la guvernul român și puțin venit din cerșetorie. Avem și un mitoch [metoh] în insula Tassos, cu livele de măslini, cumpărat de schit la

1864, care ne produce untul de lemn și olivele sărate anual pentru schit.

Mai este un schituleț românesc de a treia mână numit Lacu, în formă de [cuvânt indescifrabil], câte două și trei în fiecare chilie. Au subvenție de la guvernul român 1.200 franci anual. Se întrețin din manufactură de linguri, cruci și lucrează cu ziua pe la greci și ruși. Aceștia ar fi vrednici de miluit, cel puțin să li se dea 6.000 franci anual.

Aceasta este situația actuală a monastirilor după Muntele Athos.

S-au extras de subsemnatul, superiorul Chinoviuului Român Prodrom din Sântul Munte Athos, din acte și condici aflate în arhivele monastirilor din Muntele Athos.

În București, 1897, martie 21. ■

Schitul românesc Prodromu

1897. CĂLUGĂRI ROMÂNI LA ATHOS

Între documentele rămase de la I.C. Petrescu, secretar general al Consiliului de Miniștri și, apoi, secretar personal al regelui Carol I, însărcinat cu rezolvarea corespondențelor și petițiilor diferiților cetățeni adresate suveranului, și păstrate de familia Mircea și Cornelia Maieru, din București, se află și o informare privind mănăstirile de la Muntele Athos. Documentul, intitulat Informațiuni în privința stărcii monastirilor din Sântul Munte Athos, a fost alcătuit de arhimandritul Ghedeon, superiorul schitului Prodromul, și poartă dedicația: „D-lui I. Petrescu, secretarul intim al Majestății Sale regelui României Carol I-*iu*“.

Îl reproducem, cu mici lămuriri în paranteze drepte, păstrând unele particularități stilistice ale originalului.

I. LĂCUSTĂ

Muntele Athos este o peninsulă care face parte din Macedonia. În vechime se zicea peninsula Halcedică [Calcedică]. Această peninsulă este în formă de o limbă de munte, care intră în marea Arhipelagului în lungime de 40 kilometri și lățimea aproximativ 10 kilometri. Pe această peninsulă sunt situate 20 de monastiri mari și trei de mână a doua, afară de alte schituri și chilii în care locuiesc în fiecare chilie câte trei – patru și în altele câte zece călugări și fiecare are bisericuța ei. Aceste chilii sunt situate pe teritoriul acelor 20 monastiri mari, ca embaticari [în arendă], nu și proprietari.

Din menționatele 20 monastiri, 17 sunt grecești, compuse din călugări greci. În toate aceste 17 monastiri și chiliile după [de pe] teritoriul lor este [sunt] până la 4.500 monahi greci.

A 18-a monastire [Rusikon, cu hramul „Sf. Pantelimon“] mare, rusească, și cu două din cele de-a doua mână, tot rusești, și [numărul de] călugări după teritoriul lor este până la 4.000 monahi, toți ruși. Monastirea rusă cea mare, împreună cu cele două, au venit de la guvernul rus, pentru întreținerea lor, plus alte milostenii indirecte.

CANTEMIREȘTI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												

ORIZONTAL: 1)

Ilustru neam moldovean, din care au făcut parte domnitorii Antioh și Dimitrie – Vechi instrument muzical otoman. 2) Fratele lui Dimitrie, care a domnit în Moldova de două ori, (1695 – 1700; 1705 – 1707) – Luna în care tatăl lui Dimitrie, Constantin, a urcat pe tronul Moldovei (1685). 3) Nei! – Lucrările științifice și culturale ale lui Dimitrie (pl.). 4) Charter Party (abr.) – Râu în Germania – Scut! 5) În data de 8 a acestei luni s-a sfârșit prima domnie a lui Dimitrie, începută la 19 martie 1693 – Mijloc de luptă. 6) ...

Trubețkoi, prințesa rusă, soția lui Dimitrie din 1720, în timpul exilului din Rusia. 7) Titan (mit.) – Carne! – Pârlit (fig.). 8) Moluște gasteropode – Perfect – Antioh Cantemir. 9) Iubita lui Apollo – Cu gradul de mare căpitan, Constantin Cantemir a participat alături de otomani la asediul acestui mare oraș din Europa Centrală (1683). 10) Prieten și hatman al lui Dimitrie – ... cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș. 11) Localitate în Corsica – Procopie ..., mare căpitan în oastea lui Dimitrie

VERTICAL: 1) Dumitrașcu ... (1684 – 1685), cu care Constantin Cantemir a intrat în conflict. 2) 365 de zile (pl.) – Mare boier moldovean care l-a influențat negativ pe Antioh. 3) Net! – Împărătească. 4) Localitate peste Prut, unde a fost mazilit Antioh (iulie 1707) – Aur. 5) Dif-tong – Subdiviziunea unui județ în vechime – Calc! 6) Siemens (sinonim pentru unitatea de măsură) – Iași la mașină – Domn moldovean, pe care l-a slujit Constantin Cantemir înainte de a deveni domn. 7) Roci – Erbiu. 8) Revoluționar canadian și fondatorul provinciei Manitoba – Localitate în India. 9) Descendent – Fluviu în Italia. 10) Nomă din Egiptul de Sus – Comună în Franța – Elliniko Apeleftherotiko Metopo (sigl. Pentru Frontul Național de Eliberare din Grecia). 11) Usturoi – Fiica lui Dimitrie, din prima căsătorie. 12) Locul unei mari bătălii pierdute de otomani în fața Austriei, la care a participat și Dimitrie în tabăra otomană (1697) – Tronul domnitorilor

Dicționar: SAZ, ILM, ZUA, ISSA, OTA, MHO, RIEL

Laurian BUTURE

FUNDATIA REGALĂ UNIVERSITARĂ „CAROL I”. 1952

Continuăm prezentarea începută în numărul trecut a unui document care face parte din fondul Constantin Vișoianu, de la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, mulțumirile noastre merg către doamnele ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Ajutoare de intelectuali. Continuând opera de ajutorare a celor mai merițiși dintre intelectualii care se arată activi în domeniul cultural și artistic, Fundația a acordat în cele trei luni scurse ajutoare în valoare de 166.000 frs. [franci], după cum urmează:

Biblioteca Română din Freiburg, care urma să se închidă din lipsa fondurilor pentru plata chiriei localului, a primit 40.000 frs. spre a-și putea continua frumoasa activitate românească desfășurată în Germania.

Dlui Mihai Niculescu, critic literar, i s-a acordat un ajutor de 60.000 frs., repartizat pe patru luni, începând din luna februarie, pentru a alcătui antologia *Omul și pământul românesc*, care va apare în colecția literară a Fundației.

Dlui Nicolae Deneș i s-a acordat un ajutor de 20.000 frs. pentru a verifica contabilitatea Fundației pe exercițiul trecut.

Pictorului Eugen Drăguțescu din Assisi (Italia) i s-a acordat un ajutor de 15.000 frs. spre a-i veni în ajutor pentru organizarea unei expoziții de pictură la Florența.

Pictorului Horia Damian din Paris, un ajutor de 10.000 frs. spre a organiza în cursul lunii februarie a.c. o expoziție de pictură la Galeria Arnaud.

Pictorului Ionescu-Șoimu, un ajutor în valoare de 10.000 frs. spre a-și achiziționa materialul necesar în vederea lucrărilor ce le pregătește.

Domnului Ionel Orelt din Bonn i s-a acordat un ajutor de frs. 15.000 spre a-și putea susține teza de doctorat în medicină umană.

D. Dumitriu Silvestru a primit, de asemenea, un ajutor de frs. 15.000 în vederea susținerii tezei de doctor-inginer.

D. Henri Stolojan a primit un ajutor de 6.000 frs. spre a participa, în cursul lunii

februarie, la conferințele și discuțiunile de la Göttingen, în cadrul Asociației „Vereinigung für Kulturalle Hilfe” asupra Europei de Răsărit și problemei Europei Unite.

D. Rene Theo a primit un ajutor de 5.000 frs. pentru eforturile pe care le face pentru a fi util cauzei românești peste hotare, prin publicațiile sale.

Cursurile universitare române. Aceste cursuri au continuat și în acest an cu regularitate, în fiecare luni seara, la Institutul Catolic din Paris, după următorul program:

14 ianuarie: prof. Sever Pop – Limba literară și graiurile populare

24 ianuarie: prof. Ion Dragu – Evocarea Unirii Principatelor

28 ianuarie: prof. Sever Pop – Limba vorbită de românii de pretutindeni

4 februarie: prof. P. Sergescu – Relațiuni franco-române în domeniul matematicilor

11 februarie: G. Ciorănescu – Agricultura română și problemele agriculturii moderne

18 februarie: păr.[intele] C. Capros – Un misionar român din Transilvania în sec. XVII, Gh. Buitul

25 februarie: M. Fontaine – La situation alimentaire en Roumanie

3 martie: Marya Kastarska – Visages de Bucarest

10 martie: V. Buescu – Un Bacovia brazilian, R. Couto

17 martie: dr. I. Claudian – Problemele de nutriție ale poporului român. Bazele lor economice și sociale

24 martie: N.N. Beldiceanu – Continuitatea politicii rusești față de români

31 martie: prof. Gr. Nandriș – Emigrația lui Dimitrie Cantemir.

(Va urma)

SIMPOZIONUL ANUAL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE BANCARĂ „CRISTIAN POPIȘTEANU“ TEZAUROUL B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA UN BILANȚ ISTORIOGRAFIC ȘI UN STUDIU DE CAZ

Ediția din acest an a Simpozionului organizat anual de Banca Națională a României și Fundația Culturală Magazin Istoric s-a desfășurat în două zile: 23 și 24 mai.

În prima zi, a fost prezentat Dosarul „Moscova 2“, primit de Banca Națională a României anul trecut. Comentată mult atunci în presă, această descoperire a fost plasată de guvernatorul B.N.R., domnul academician Mugur Isărescu, în contextul corect al documentelor deja existente care vorbesc despre Tezaurul evacuat în 1916 – 1917 la Moscova.

În continuare, s-a conturat un bilanț al cercetărilor istorice consacrate până acum acestui subiect, cât și al lucrărilor Comisiei comune care studiază problemele în suspensie din relațiile româno-ruse, inclusiv problema Tezaurului. Lucrările primei zile s-au încheiat cu un recital susținut de Eva Garet, elevă la Colegiul Național de Muzică „George Enescu“, și vizionarea expoziției „Documente, carte și aur la Banca Națională a României“, în cadrul căreia au fost expuse originalele celor două dosare, copii ale lor, ce au putut fi răsfoite de cei prezenți, monete similare cu cele care au alcătuit Tezaurul B.N.R. trimis la Moscova și cărți publicate de Banca Națională.

În ziua a doua, oaspeți veniți de la Colegiul Reformat din Sárospatak (Ungaria) au prezentat particularitățile recuperării unei părți a bunurilor culturale luate de Armata Roșie la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, discutându-se apoi despre similitudinile și diferențele dintre cele două cazuri. În continuare, s-au acordat premiile Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cărți de istorie apărute în anul 2018. Manifestarea s-a încheiat cu un recital susținut de studenți de la Universitatea Națională de Muzică din București.

DIALOG CU CITITORII

MARTIRI ARDELENI

Domnul ALEXANDRU VANCU ne scrie: O soartă similară cu cea a martirului Ioan Ciordaș din Beiuș (*Magazin istoric*, aprilie 2019) a avut și notarul Gheorghe Ionescu din comuna Vârfurile, din județul Arad. Soarta acestuia este evocată de fiica sa, Lucreția Barbul, în jurnalul ei publicat de *Magazin istoric*, în anul 2004, ianuarie – august, sub titlul *Amințiri despre România Mare*. În numărul din aprilie putem citi: „[August 1919]... cu și Eugen am plecat să-l căutăm pe tata. La Arad ni s-a spus că a fost împușcat în orașul Mezötur de pe Câmpia ungară [...] La primăria din Mezötur am aflat că tata a fost prins în gara Chitihaza de armata comunistă [ungară] în retragere și târât de ei până la Mezötur, unde tribunalul militar [...] l-a condamnat la moarte prin glonț, ca spion al armatei române, obligându-l să-și sape singur groapa. [...] La două săptămâni am făcut exhumarea și orașul Arad, cu cinstea cuvenită unui «mucenic al neamului», cum scriau gazetele

locale, i-au făcut funeralii naționale dându-i loc de onoare în cimitir și numind o stradă după numele lui: strada Gheorghe Ionescu, martir al neamului.

În vizitele mele la mormântul părinților mei, în cimitirul Pomenirea din Arad, trec întotdeauna pe lângă mormântul acestui Gheorghe Ionescu, pe care se află un frumos epitaf:

Gheorghe Ionescu/ Notar în comuna Ciucu (Vârfurile)/ 1852 – 1919/ Martir al întregirii

neamului condamnat/ La moarte de Curtea Marțială ungurească/ Împușcat la 24.04.1919 / în orașul Mezötur, pe marginea/ mormântului săpat de el însuși./ Mucenic al românismului/ jertfa răz-bunării maghiare/ posteritatea te va proslăvi/ ca pe un crou al biruinței noastre./ Toate marile biruințe au sânge la/ temelia lor. De aceea martirii sunt/ adevărații întemeietori de țară./ Octavian Goga“

În epoca comunistă înscrip-ția a fost acoperită cu vopsea neagră. Acum este spartă, vandalizată.

SPERANȚĂ ÎN ZADAR

Doamna BRÂNDUȘA CEPUC, din Rădăuți, județul Suceava, ne-a trimis următoarele rânduri: Vreau să atrag atenția cu privire la promisiunea neonorată (venită de la mai multe guverne) de a restaura casa memorială „Aron Pumnul“, din Cernăuți. Au tot sperat românii de acolo la un gest în sensul acesta, mai ales în anul Centenarului. Dar în zadar! Oare câți ani mai trebuie să mai treacă până să se reușească să se facă ceva?

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

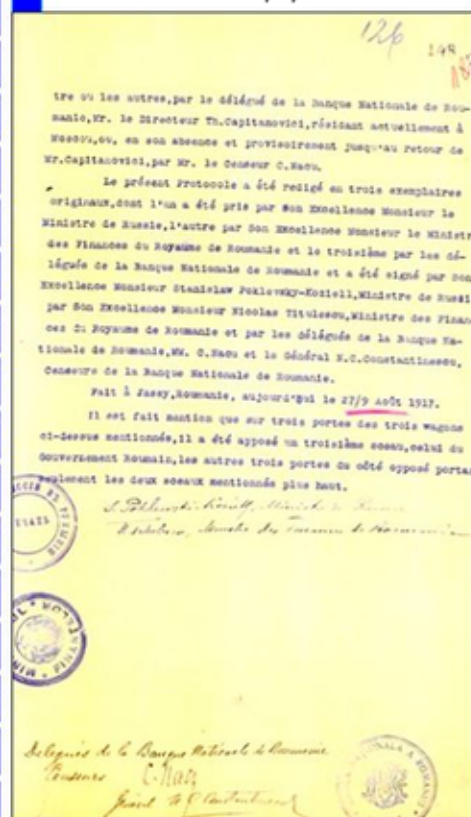
Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

la Paris, cu privire la acordarea garanției colective tezaurului nostru de la Moscova de către Marile Puteri; *Istoricul strămutării la Moscova a Tezaurului Băncii Naționale și valorilor celorlalte instituții financiare*, întocmit de Constantin Conțescu, ministru plenipotențiar și directorul cabinetului ministrului Afacerilor Străine, în august 1918.

Aceste documente au fost cunoscute de mai multă vreme specialiștilor în problematica Tezaurului României de la Moscova din Dosarul „Moscova 1” și au fost invocate în cadrul celor patru întâlniri ale Comisiei comune româno-ruse pentru studierea problemelor izvorâte din istoria

Ultima pagină a protocolului încheiat la Iași, la 27 iulie/9 august 1917, la trimiterea celui de al doilea transport către Moscova, cu semnăturile lui Nicolae Titulescu, ministrul de Finanțe, Stanislaw Poklewski Koziell, ministrul Rusiei în România, cenzorilor B.N.R. Constantin Nacu și general N.C. Constantinescu și ștampilele Legației Rusiei, Ministerului de Finanțe și B.N.R.

relațiilor bilaterale, inclusiv problema Tezaurului României depus la Moscova în timpul Primului Război Mondial.

Mai mult decât atât, publicul interesat a avut

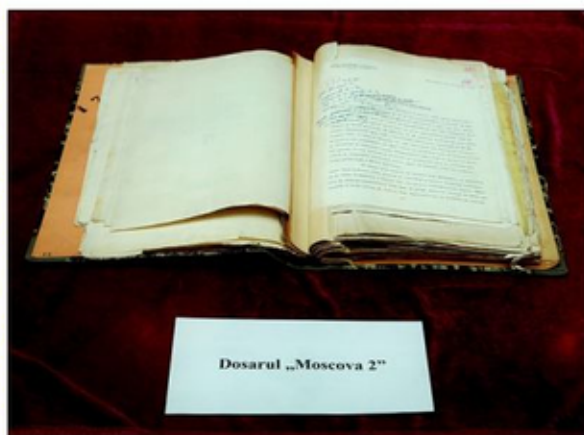
Gheorghe Dobrovici

acces la conținutul acestor documente, deoarece au fost publicate: în 1934 de Mihail Gr. Romașcanu, în 1993 de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu și Constantin Botoran, în 1999, 2011 și 2019 de Cristian Păunescu și Marian Ștefan.

2. Tot în categoria documentelor din perioada 1916 – 1931, am inclus documente originale, unele inedite, aflate în Dosarul „Moscova 2”, dar nu total necunoscute specialiștilor, precum corespondența dintre Banca Națională a României și Ministerul Afacerilor Externe în legătură cu misiunea ministrului Conțescu la Kiev și Moscova sau *Raport de cele făcute de mine în Moscova în ultimul voiaj – august 1918*, document întocmit de inginerul Gheorghe Dobrovici, șeful Serviciului fabricarea biletelor din B.N.R., la 1 octombrie 1918, după ce revenise la Iași de la Moscova. În misiunile sale la Moscova, Gheorghe Dobrovici a fost însoțit de controlorul Mina G. Vidrașcu. Rămăs acolo și după plecarea lui Gheorghe Dobrovici, controlorul Mina Vidrașcu a trimis în țară patru scrisori rămase necunoscute, deși la una dintre ele se face referire în procesul-verbal al ședinței Consiliului general al B.N.R. din 7 decembrie 1918 și, la rândul meu, în intervenția de anul trecut din cadrul Simpozionului „Cristian Popișteanu”, am folosit aceste informații cu privire la faptul că Tezaurul B.N.R. era încă intact în acel moment. Aceste patru scrisori originale se dovedesc a fi, într-adevăr, importante, dar numai din perspectiva informațiilor cu privire la situația de la Moscova din anul 1917

ISTORIA CELUI DE-AL DOILEA DOSAR AL TEZAURULUI ROMÂNIEI EVACUAT LA MOSCOVA

Subiectul Tezaurului României transportat la Moscova în timpul Primului Război Mondial rămâne mereu în actualitate. La ediția de anul trecut a Simpozionului „Cristian Popișteanu”, vorbind despre Banca Națională a României în anul Marii Uniri, spuneam că, după anunțul de confiscare a Tezaurului de către Puterea Sovietelor, „problema Tezaurului a fost una dintre marile griji ale Băncii Naționale de-a lungul întregului an 1918 și, după cum știți, un secol de-atunci încoace”.

Banca Națională a României a anunțat, la 8 martie 2019, că, având în vedere interesul opiniei publice față de ceea ce s-a numit Dosarul „Moscova 2”, finalizarea cercetării acestuia de către specialiștii noștri va fi urmată de informarea publicului cu privire la datele importante oferite de cele 242 de file ale acestei unități arhivistice.

Pentru o analiză sistematică a Dosarului „Moscova 2”, am procedat la gruparea documentelor în trei categorii, după criteriul cronologic. În prima categorie am inclus documentele din perioada 1916 – 1931, în cea de-a doua, documente din anii 1933 și 1935 și în cea de-a treia, documentele din anii 1941 – 1942.

I. Documentele din perioada 1916 – 1931 se referă la transportul Tezaurului B.N.R. la

Moscova și la discuțiile diplomatice cu privire la această problemă din cadrul Conferinței de Pace de la Paris și ulterior. Având în vedere numărul mare al acestora, am subîmpărțit această categorie astfel:

1. Documente care se află atât în Dosarul „Moscova 1”, cât și în Dosarul „Moscova 2”, respectiv: protocoalele de predare – primire, întocmite la Iași, în decembrie 1916 și în iulie 1917; inventarul Tezaurului

B.N.R. și protocolul de predare a valorilor din cel de-al doilea transport, semnate de ambele părți la Moscova în februarie și, respectiv, august 1917; telegrama din 11 ianuarie 1918, transmisă de Nicolae Titulescu lui Victor Antonescu,

Prima pagină a protocolului încheiat la Iași, cu ocazia expedierii primului transport din Tezaurul B.N.R. la Moscova, decembrie 1916

personajele menționate în ambele dosare. Mai mult, și în cazul misiunilor sale în Rusia, am constatat complementaritatea documentelor din dosarele „Moscova 1” și „Moscova 2” cu documentele aflate în Arhiva B.N.R.

Astfel, din copia procesului-verbal de predare a acestor bilete și dintr-un raport ulterior anului 1917, aflăm că, în decembrie același an, C. Vasilescu a adus de la Moscova la Iași o parte dintre biletele B.N.R. (bancnote de 1 leu, 2 și 100 lei), imprimate la tipografia Băncii de acolo, acesta fiind evenimentul în care, de fapt, a fost implicat George Hill. Potrivit acestui raport, „în decembrie 1917, domnul Căpitanovici a cunoscut din întâmplare pe dl col. Boyle, care trecea prin Moscova spre țara românească într-un vagon imperial (pe care pusese placarda Crucii Roșii Americane). Dl col. Boyle s-a oferit a lua în acest vagon un transport de bilete, oferind în acest scop două comparti-

mente de la mijloc. Dl col. Boyle avea ca adjutant pe dl căpitan George Hill”.

III. Cea de-a treia categorie identificată de noi în Dosarul „Moscova 2”

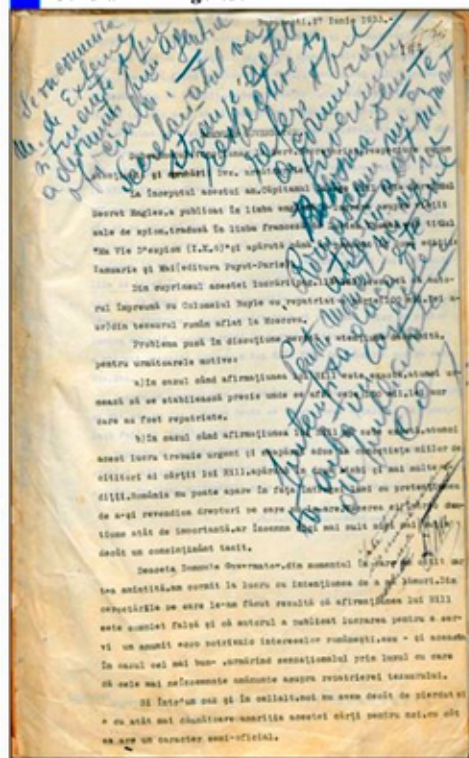
este alcătuită din documente create în anii 1941 – 1942, care reprezintă, pe de o parte, corespondența dintre Consiliul de Miniștri și Banca Națională a României și, pe de altă parte, corespondența dintre Banca Națională a României și instituțiile publice și private care au trimis valori la Moscova în vara anului 1917.

Cronologic, primul document datează din 16 octombrie 1941 și este intitulat *Referat privitor la Tezaurul român de la Moscova*, fiind întocmit în cadrul Serviciului studii din Banca Națională a României și semnat de Mihail Gr. Romașcanu, șeful acestui serviciu. Referatul este adnotat de guvernatorul Alexandru Ottulescu. Conținutul acestui referat a fost completat de mână de Mihail Romașcanu, care l-a semnat pe fiecare pagină, după care a fost trimis Consiliului de Miniștri, unde a fost înregistrat la 30 octombrie 1941, așa cum reiese din originalul păstrat în Fondul *Ministerul Economiei Naționale. Direcția acorduri și convenții comerciale*, la Arhivele Naționale ale României.

Intre timp, la 24 octombrie 1941, Președinția Consiliului de Miniștri transmisese Băncii Naționale a României, cu mențiunea „foarte urgent”, o adresă, păstrată în Dosarul „Moscova 2”, prin care solicita „a ne comunica evaluarea tezaurului trimis la Moscova cu ocazia războiului din 1916 – 1918, cuprinzând, pe categorii, obiectele evacuate și mențiunea care au fost proprietatea statului și care proprietate particulară”.

Răspunsul B.N.R. la această solicitare pare să nu fi avut aspectul formal al corespondenței

Solicitarea din iunie 1933, adresată de Mihail Gr. Romașcanu (foto dreapta sus), și rezoluția guvernatorului Constantin Angelescu

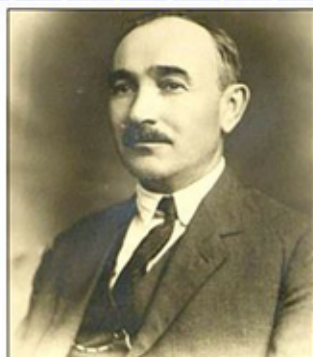
și 1918; ele nu aduc nimic în plus din punct de vedere juridic la ceea ce se știa până acum.

Un alt document original din Dosarul „Moscova 2” este cererea, din august 1918, a sergentului Mihai Geogea, care solicita Băncii Naționale a României un sprijin financiar, din cauza pierderilor pe care le suferise în timpul celor doi ani petrecuți la Moscova, unde îi fuseseră furate „revolverul și cizmele statului”. Dincolo de conținutul acestei solicitări și de cei 600 de lei, pe care sergentul i-a primit, pentru analiza de față se dovedește foarte importantă notița „Dosarul «Moscova»” de pe această cerere, care ne arată că, în august 1918, fusese deja creat un dosar „Moscova”.

3. Cea mai consistentă parte a documentelor din perioada 1916 – 1931 este reprezentată de copii ale documentelor circumscrise dimensiunii diplomatice a Tezaurului României de la Moscova, respectiv de documente care ilustrează cum a fost tratată această problemă în cadrul Conferinței de Pace de la Paris și ulterior.

II. În cea de-a doua categorie am inclus documente din anii 1933 și 1935, între care se

află și solicitarea din iunie 1933, adresată de Mihail Gr. Romașcanu, în acel moment funcționar la Serviciul secretariat din B.N.R., guvernatorului Constantin Angelescu, prin care

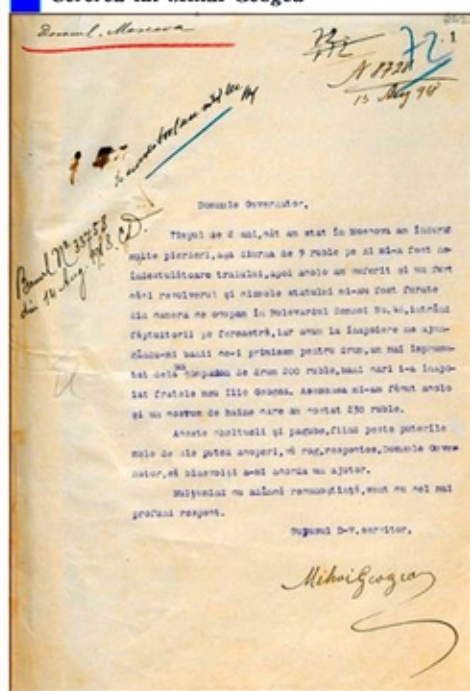

Constantin Vasilescu

propunea elaborarea și tipărirea unei lucrări dedicate tezaurului B.N.R. evacuat la Moscova, ca urmare a publicării memoriilor căpitanului George Hill, din cadrul serviciilor secrete engleze. Traduse în franceză, sub titlul *Ma vie d'espion*, memoriile făceau cunoscut opiniei publice europene că George Hill și colonelul Boyle au repatriat în România aproximativ o treime din Tezaurul de la Moscova. Rezoluția scrisă cu un creion albastru de guvernatorul Constantin Angelescu a fost următoarea: „Se va comunica M.(inisterului) de Externe situația spre a desminți prin agentura oficială. Secretariatul va strânge actele respective și referi spre a comunica guvernului. Broșura domnului Romașcanu nu este utilă în acest moment. Pentru moment, nici nu putem fixa dacă este bine să aibă un caracter de publicitate.” Așadar, guvernatorul Angelescu n-a aprobat proiectul lui Romașcanu, dar ne-a lăsat o precizare foarte importantă, anume că „Secretariatul va strânge actele respective”, ceea ce ne sugerează că acesta este contextul în care a început constituirea Dosarului „Moscova 2”.

Documentelor din anii 1933 și 1935 le aparține și corespondența B.N.R. cu Ministerul Afacerilor Străine, prin care se anunța sosirea în Gara Obor a trenului cu valorile românești restituite de U.R.S.S. în anul 1935 și se solicita desemnarea unui reprezentant al Băncii Naționale. Cel nominalizat să reprezinte B.N.R. a fost Constantin Vasilescu, deoarece fusese la Moscova și în 1916 – 1917. De altfel, el este unul dintre

Cererea lui Mihai Geogea

2“, precum și din compararea acestuia cu Dosarul „Moscova 1“, putem formula următoarele concluzii:

1. Dosarele „Moscova 1“ și „Moscova 2“ au mai multe caracteristici comune, respectiv: același tip de copertă; aceeași mențiune „Tezaur Moscova“, scrisă de aceeași mână, pe ambele coperte; certificarea amândurora a fost făcută de George Rossignon, șeful Serviciului secretariat, numerele de înregistrare în sistemul de evidență fiind consecutive, respectiv 17.415 – Dosarul „Moscova 1“ – și 17.416 – Dosarul „Moscova 2“. Faptul că aceste dosare s-au aflat mai multă vreme împreună în Arhiva B.N.R. este dovedit de trei documente inedite din Fondul secretariat al Arhivei B.N.R. Astfel, în august 1941, ministrul plenipotențiar Vasile Stoica și directorul Octavian Beu, de la Ministerul Regal al Afacerilor Străine, s-au adresat, confidențial, guvernatorului B.N.R. solicitându-i ca Emil Lăzărescu să poată consulta dosarele aflate în Arhiva Băncii Naționale privitoare la tezaur. Adresa conține aprobarea consultării „dosarelor în bancă“, dar și însemnarea unui funcționar de la Serviciul secretariat: „Dl Emil Lăzărescu a consultat dosarele nr. 17.415 și 17.416 privitoare la Tezaurul nostru evacuat la Moscova“, ceea ce indică foarte clar că era vorba de dosarele pe care astăzi le numim „Moscova 1“ și „Moscova 2“. Alte două documente ne arată că cele două dosare au fost cercetate de administratorii Costin Stoicescu și C.T. Teodorescu (membri ai Consiliului de Administrație al B.N.R.), după care, în noiembrie 1941, au fost predate lui Mihail Romașcanu.

2. Dosarul „Moscova 2“ a fost creat în Banca Națională a României în două etape. Prima etapă a avut loc în anii 1933 – 1935, când, în cadrul Serviciului secretariat, ca urmare a deciziei guvernatorului Constantin Angelescu, au fost adunate documente, cele mai multe în copii, din perioada 1916 – 1931, referitoare la Tezaurul Băncii Naționale a României de la Moscova, la care au fost adăugate documente legate de restituirea care a avut loc în anul 1935. Toate aceste

documente din perioada 1916 – 1935 au fost numerotate cu o ștampilă de culoare neagră, rezultând 179 de file. Acest număr de file a fost certificat de George Rossignon. A doua etapă a avut loc în anii 1941 – 1942, când Aneta Coca, la cererea lui Mihail Romașcanu, a adunat corespondența din acei ani cu privire la Tezaurul de la Moscova și a adăugat-o în dosarul cu documente din perioada 1916 – 1935, care ajunsese la Serviciul studii în noiembrie 1941.

3. În ceea ce privește dispariția Dosarului „Moscova 2“ din Bancă, știm că atunci când a început, în anii '50, reorganizarea fondului arhivistic al B.N.R., sub coordonarea Arhivelor Statului, acesta nu mai era, deoarece eticheta cu noul nume al instituției „Banca R.P.R. – Bancă de Stat“ apare numai pe coperta Dosarului „Moscova 1“. Ceea ce putem documenta este faptul că, în februarie 1948, Serviciul studii a fost transformat în Serviciul planificarea circulației monetare, al cărui șef a devenit, în 1949, Nicolae Roșca. Devenit celebru în presa ultimelor luni, Nicolae Roșca a fost funcționar al B.N.R. din 1938 până în 1952, când i s-a desfășurat contractul de muncă, în contextul generat de arestarea lui Aurel Vijoli, președintele Băncii de Stat. În intervalul 1949 – 1952, Nicolae Roșca a putut intra în contact cu cele două dosare cu documente despre Tezaurul de la Moscova și, probabil, el este cel care a luat Dosarul „Moscova 2“, din motive pe care nu le știm, dar pe care le putem asocia contextului represiv și nesigur al epocii.

Deși crearea Dosarului „Moscova 2“ în Banca Națională a României este în afara oricărei îndoieli, dispariția și reapariția lui au făcut ca apartenența acestuia la fondul arhivistic al instituției noastre să fie pusă sub semnul întrebării, situație în care, conformându-ne legilor în vigoare, suntem deschiși dialogului instituțional în vederea stabilirii statutului său juridic.

Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul B.N.R.

oficiale, deoarece în dosarul analizat aici există un material, în copie, din 12 noiembrie 1941, adresat mareșalului Ion Antonescu. Pe prima pagină a documentului se află următoarea însemnare, datorată lui M. Romașcanu: „Adresă predată personal d-lui Ion Antonescu de către d-l Guvernator Alex. Ottulescu, în ziua de 12 nov. 1941, ora 13“. Originalul acestei adrese a fost trimis Consiliului de Miniștri și se găsește în același dosar din Fondul *Ministerul Economiei Naționale* (A.N.R.). Acesta a fost înregistrat la 13 noiembrie 1941, deci a doua zi după ce a fost înmănat mareșalului Antonescu, care l-a citit, scriind și o rezoluție. Adresa este un raport dactilografiat de cinci pagini și jumătate, însoțit de două anexe, în care se arăta ce s-a restituit în 1935 și se actualiza, la nivelul anului 1941, valoarea a ceea ce rămăsese nerestituit.

Ca urmare a adresei din 24 octombrie 1941, B.N.R. s-a adresat instituțiilor care au trimis valori la Moscova în 1916 – 1917, cerându-le să precizeze ce au trimis, ce s-a restituit și la cât se evaluează ceea ce nu s-a întors. Cele 16 adrese originale

din „Dosa-
rul Moscova
2“ repre-
zintă tocmai
răspunsu-
rile acestor
instituții
(cinci mi-
nistere, cinci
bănci, Di-
recția Ge-
nerală a Poș-
telor, Casa
Centrală a
Băncilor

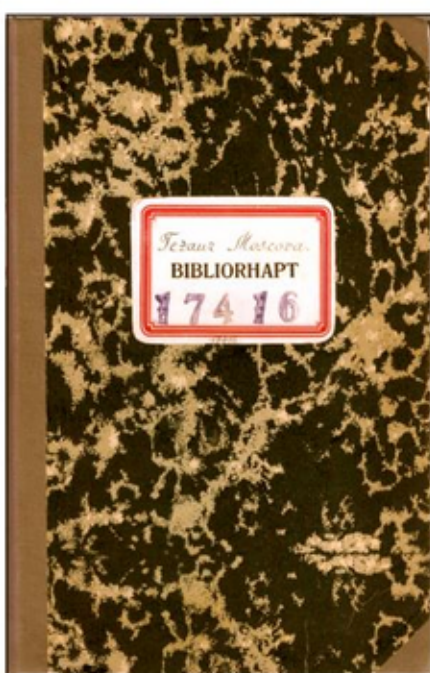
Nicolae Roșca

Populare, Institutul Național al Cooperăției, Arhivele Statului, Casa Generală de Pensii și Biblioteca Academiei Române), care au ajuns la Serviciul studii din Banca Națională a României. Nu întâmplător, cele mai multe răspunsuri au rezoluția lui Mihail Romașcanu, șeful acestui serviciu, care, la 10 decembrie 1941, scria pe adresa sosită de la Banca de Scont a României următoarele: „Doamna Coca va înființa o mapă pentru toate scrisorile privitoare la Tezaurul de la Moscova“. Doamna Coca era, de fapt, Aneta Coca, funcționară la

Serviciul studii din B.N.R., începând cu anul 1929, cunoscutoare a trei limbi străine, care avea printre sarcinile ei și pe aceea de a se ocupa de „arhiva administrativă a Serviciului studii“. Astfel, de numele lui Romașcanu și al Anetei Coca este legată cea de-a doua etapă a constituirii Dosarului „Moscova 2“.

Din analiza Dosarului „Moscova

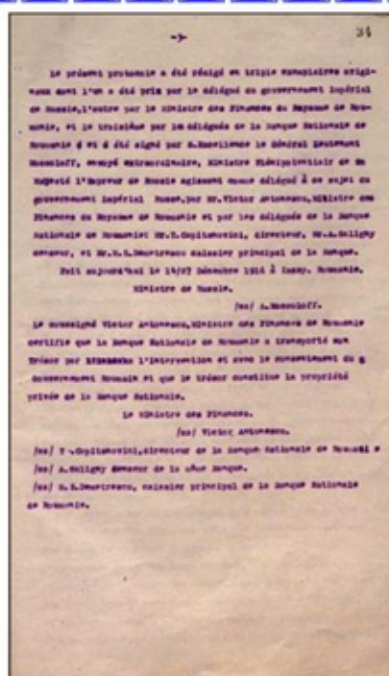
Copertele Dosarelor „Moscova 1“ și „Moscova 2“

și să prezinte argumentele în baza cărora România își putea dovedi drepturile asupra Tezaurului B.N.R. și asupra bunurilor culturale evacuate la Moscova, în 1916 – 1917, cu acte în regulă și cu garanțiile guvernului rus de atunci că România le va putea recupera când va dori. Ceea ce nu s-a întâmplat.

Experiența a fost, din păcate, una dezamăgitoare. Am discutat cu domnul profesor Ioan Scurtu de câteva ori și mi-a vorbit despre amărăciunea și dezamăgirea domniei sale în calitatea pe care a avut-o. Această dezamăgire și amărăciune am simțit-o și din vocea domnului guvernator Mugur Isărescu, și din conversațiile cu alți colegi, care mi-au fost alături la lucrările respectivei comisii.

După părerea mea, la ora actuală, documentele românești care privesc tezaurul și toate avaturile lui sunt, în linii mari, cunoscute. Evident, partea rusă insistă de fiecare dată că nu are texte originale, că nu posedă mijloace de autentificare a documentelor deținute de partea română etc. Desigur, pot apărea detalii noi, dar acestea nu cred că pot schimba imaginea pe care o avem astăzi ca istorici despre tezaur. Pe de altă parte, lucrările care au apărut și în epoca interbelică, dar mai ales după căderea regimului comunist sunt și ele substanțiale. Instituțiile interesate – Banca Națională, C.E.C.-ul, Biserica Ortodoxă, Arhivele Naționale, Muzeul Național de Istorie, Casa Regală a României – au propriile echipe de specialiști care au lucrat în acești ani și au verificat inventarele pe care le aveau. Mai sunt multe curențe încă, datorate, în parte, lipsei de cercetări sistematice, impreciziei unor documente care au însoțit anumite lăzi și în care nu există inventariat întreg conținutul acelora, neverificării depline a ceea ce s-a înapoiat în 1935 și, mai ales, în 1956 în raport cu listele care au însoțit cele două convoaie din 1916 și 1917 etc. Nici autoritățile române de după 1989 nu au depus

Ultima pagină a Protocolului încheiat la Iași, la 14/27 decembrie 1916

toate eforturile necesare recuperării bunurilor noastre de la Moscova și nu au manifestat un interes constant în această chestiune.

Dar eu nu cred că asemenea curențe sunt motivul principal pentru care Tezaurul României nu se poate întoarce acasă. Nici cele mai exacte și mai corecte evidențe și inventare din lume nu ar putea convinge (în acest moment, ca și în ultima sută de ani) Rusia să îndeplinească obligațiile asumate solemn de către Imperiul Rus față de România! Aici este vorba despre politica unei mari puteri care, de la 1700 încoace, indiferent de regimul politic intern, a dictat în privința raporturilor cu vecinii mai mici și mai slabi. Numai schimbarea radicală a cadrului politic internațional

ar putea modifica această atitudine, ceea ce este, în clipa de față, puțin probabil.

Lucrările Comisiei au parcurs mai multe etape și, de fiecare dată, s-au ridicat obiecții dinspre partea rusă. Mai întâi, au fost voci care au spus că Tezaurul nici nu a ajuns la Moscova, că cele două transporturi consecutive s-ar fi răstăcit pe drum, că ar fi fost primejduite etc. Am fost invitați să prezentăm toate dovezile că trenurile au ajuns la Moscova! I-am convins pe partenerii noștri că avem aceste mărturii. După aceea, o altă obiecție a fost că Federația Rusă nu răspunde de ceea ce s-a petrecut în vremea țarilor, că nu putem cere socoteală statului rus actual pentru ceea ce s-a petrecut în urmă cu circa 100 de ani! Le-am explicat cum stau lucrurile cu statele succesoare, le-am explicat ce înseamnă dreptul internațional, că un stat de azi își asumă și activele și pasivele unui stat pe care l-a moștenit, le-am dat exemple din istorie. Cu greu au acceptat și acest lucru: că Federația Rusă răspunde și pentru angajamentele luate de Imperiul Rus și neîndeplinite cu privire la Tezaurul României.

O altă obiecție a fost aceea că Tezaurul nu mai există și că, prin urmare, chiar dacă ar exista voința politică pentru ca acesta să fie înapoiat,

ROSTURILE COMISIEI TEZAURULUI

Vreau să felicit deopotrivă conducerile celor două instituții, Banca Națională a României și Fundația și revista Magazin istoric, pentru aceste regaluri istorice pe care le oferă an de an și care demonstrează o maturitate intelectuală a unui mediu care nu este format neapărat ca specialist în istorie savantă, dar care prețuiește istoria ca viață și experiență de viață.

Am fost surprins atunci când am fost rugat să preiau președinția acestei comisii, care are un nume baroc și căreia noi îi spunem pe scurt Comisia pentru Tezaur. Am fost mirat, în primul rând, că domnul profesor Ioan Scurtu – dezamăgit probabil de atâtea vorbe de clacă – a cerut să nu mai fie copreședinte din partea română. Am fost mirat și în legătură cu alegerea persoanei mele. Când am fost invitat la Ministerul Afacerilor Externe, am explicat că nu văd motivele pentru care aș putea să fiu copreședinte din partea română al unei asemenea Comisii pentru că, pe de-o parte, eu nu eram slavist și nu făcusem studii speciale nici în istoria popoarelor slave, nici în istoria Imperiului Rus, nici în istoria perioadei sovietice. Apoi, nu locuiam în București, ci la Cluj, iar lucrările Comisiei, după cum bănuiam, presupuneau o prezență continuă în Capitală sau, oricum, mai substanțială decât aș fi putut eu să asigur.

Oficialul care mă invitase la M.A.E. mi-a replicat că dacă studiez Apusul catolic și protestant și dacă le predau studenților latina medievală, cu siguranță mă voi pricepe și la istoria celeilalte părți a continentului. La a doua obiecție a mea, mi-a spus că Transilvania a pierdut de-a lungul vremii multe tezaure, a căror valoare însumată era mult mai mare decât cea a Tezaurului Băncii Naționale; că noi, ardelenii, am fost secole la rând victime ale istoriei și că avem, astfel, capacitatea de a înțelege mai bine durerea și rana nevindecată ale acestui popor, care-și înstrăinase, la sfârșitul Primului Război Mondial, bruma sa de agonisală istorică. Doar că risipirea aceasta nu era chiar „brumă”.

Am înțeles repede, după primele întâlniri, că noi nu eram acolo ca să negociem recuperarea Tezaurului. Noi eram o echipă tehnică, a cărei misiune este să adune

întâlneau la reuniuni internaționale etc. Mi-a spus că nu-l înțelesesem bine sau că nu se exprimase el bine: era vorba nu despre orice fel de relații bune, ci despre relații politice excelente la nivelul cel mai înalt. Apoi a schimbat vorba.

Mi-am amintit, în acel moment, că mai fusese o astfel de obiecție în lunga istorie a Tezaurului României trimis la Moscova. Sovieticii îi reamintiseră lui Nicolae Titulescu, pe vremea când negocia cu Maxim Litvinov, cuvintele lui Lenin: „aurul românesc” se va întoarce atunci când puterea din România avea să aparțină muncitorilor și țăranilor. Cu ajutorul tancurilor sovietice, puterea în România ajunsese, după 1944, în mâinile partidului comunist, adică exact „în mâinile muncitorilor și țăranilor” – cum se spunea atunci textual –, și averea noastră tot

nu se întorsese. Au revenit atunci, în 1956, multe obiecte de artă, piese de arhivă etc., dar aurul Băncii Naționale, adică al românilor, nu. Așa că motivația oficialului rus, deși ademenitoare, nu oferea nicio garanție.

Noi știam de la început, în ciuda așteptărilor opiniei publice, că suntem doar o comisie tehnică și că munca noastră putea da roade numai în anumite condiții. Nu avem cum să luăm decizii și, prin urmare, nici cum „să aducem Tezaurul României acasă”, ca să folosesc expresia unor ziariști dornici de senzațional. Totuși, cred că este important să nu tăcem și să continuăm dialogul, vorba lui Dimitrie Cantemir: „Tăcerea nici pune, nici rădăcă lucrul, iară zisa îl și pune și-l și rădăcă”.

**Academician Ioan-Aurel POP,
Președintele Academiei Române**

MAI CURÂND TOLERATI DECÂT ACCEPTATI

Înainte de a mă referi la negocierile din cadrul comisiei mixte, o precizare legată de Dosarul „Moscova 2”, prezentat de domnul guvernator Mugur Isărescu. Când eram director general al Arhivelor Naționale, mergând în inspecție la unitățile teritoriale, am descoperit dosare care priveau Moldova la Slobozia, la Drobeta Turnu Severin, la Hunedoara sau în alte zone unde, în mod normal, nu aveau ce căuta. Mi-a atras atenția faptul că nu erau inventariate. Cerând explicații, am aflat că în momentul când a devenit o certitudine că România urma să fie ocupată de sovietici, directorul general de atunci al Arhivelor, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, a dat dispoziție verbală ca arhivele privind Basarabia și Bucovina să fie împrăștiate în filialele din toată țara, în așa fel, încât să nu poată fi luate de sovietici. Este credibil deci ca și acest Dosar „Moscova 2” să fi fost pus la adăpost, ca să nu cadă în mâna sovieticilor.

Sovieticii și apoi rușii, după dispariția U.R.S.S., nu au recunoscut multă vreme existența unei probleme a Tezaurului evacuat la Moscova. Când partea română ridica această problemă, spuneau că nu știu despre ce este vorba, se vor interesa. Apoi aduceau în discuție problema materialelor și a armamentului lăsate pe teritoriul României de soldații ruși care s-au retras de pe front în 1917 și continuau cu jafurile și crimele comise de armata română pe teritoriul U.R.S.S. în Al Doilea Război Mondial.

Cu ocazia semnării tratatului de bază dintre România și Federația Rusă s-a reușit ofi-

cializarea acestei probleme, într-o formulă destul de alambicată, printr-o declarație comună semnată de cei doi miniștri de Externe, Mircea Geoană și Igor Ivanov, prin care se constituia o comisie comună care să studieze problemele în suspensie din relațiile româno-ruse, inclusiv problema Tezaurului.

Nu aveam altă legătură cu acest subiect, în afară de faptul că m-am interesat de el ca istoric care studiază istoria contemporană a României. Am primit deci cu oarecare surprindere vestea că trebuie să îndeplinesc funcția de copreședinte, din partea României,

ar fi dispărut în timpul Războiului Civil, că Lenin și Stalin l-ar fi folosit în totalitate, că ar fi fost mutat în vremea celui de Al Doilea Război Mondial la est de Urali etc. Le-am dovedit că Tezaurul exista la sfârșitul Războiului Civil, ca și ulterior, pentru că altfel nu s-ar fi putut face restituirile din 1935 și 1956. Aici, motivația colegilor din partea rusă a fost că s-au gândit, în primul rând, la aur.

Am fost întrebați și de ce am trimis Tezaurul în Rusia și, mai ales, de ce am mai trimis al doilea transport, în vara lui 1917, când începuse revoluția și când era o mare instabilitate politică și socială. Și aici am avut și avem răspunsuri firești. Unele sunt mulțumitoare, altele mai puțin mulțumitoare. Eu, ca istoric, i-am înțeles pe decidenții vremii, care, pe de o parte, nu aveau cum să trimită bunurile noastre la Londra, iar, pe de alta, primiseră garanțiile cele mai puternice din partea Casei imperiale ruse și a unor puteri occidentale. Nu cred că în spatele acestor decizii se ascunde vreo trădare națională, cum zic unii. Oamenii mai fac și greșeli, iar atunci când sunt șefi de instituții greșelile lor au conotații publice și apasă mai greu decât acelea care au doar implicații personale.

Apoi a venit obiecția că România ar fi, de fapt, datoare Rusiei, că noi ar trebui să le plătim rușilor mari despăgubiri pentru răul pe care l-am pricinuit țării lor la finele Primului Război Mondial, pentru confiscările de armament și alte materiale de război pe care le-am fi făcut atunci. A fost invocat și „răul” pe care l-am fi pricinuit între 1941 și 1944, când armata „fascistă” română a luptat contra U.R.S.S., „rău” care nu se poate măsura în aur. Au mai fost unii care au susținut că tehnologiile avansate venite la noi din „marea Uniune Sovietică”, în perioada 1944 – 1964, ne-au ridicat de la stadiul de țară agrară la stadiul de țară avansată și că ar trebui să le

mulțumim pentru aceste tehnologii, pentru experiența SOVROM-urilor, pentru colhozuri și pentru toată înalta învățătură ce ne-a venit de la Răsărit.

Discuții de acest gen au fost mereu. Am învățat de la predecesori, de la experții noștri cu mai multă experiență, de la domnul guvernator Mugar Isărescu că trebuie să avem multă răbdare. Domnia sa, la întâlnirea Comisiei care a avut loc la Sinaia, a avut înțelepciunea să primească delegația rusă cu o degajare și cu o eleganță care i-a impresionat și pe ei. Noi rămânem însă cu eleganța și cu căldura sufletească și ei rămân cu această calitate de stăpâni, de dominatori ai zonei și ai lumii.

Cu acea ocazie, unul dintre membrii delegației ruse, în timpul unei plimbări pe aleile de sub munte, când l-am întrebat ce crede în legătură cu această comisie și cu discuția tehnică pe care o purtăm noi, mi-a dat un răspuns revelator: nu credea că Imperiul Rus de până la finele Primului Război Mondial, că Rusia Sovietică și U.R.S.S. de până la Al Doilea Răz-

boi Mondial, că U.R.S.S. de după Al Doilea Război Mondial și că Federația Rusă de azi nu ar fi avut capacitatea să restituie 100 de tone de aur României. Ar fi putut să o facă oricând. Și că s-ar putea chiar s-o facă la un moment dat, dar numai atunci – citez din memorie – „când relațiile între cele două țări vor fi foarte bune”. Și a adăugat că atunci munca acestei comisii a noastre – cu rol tehnic, și nu politic-diplomatic – va fi recunoscută și apreciată. Nu am putut să nu-mi reamintesc atunci că, într-adevăr, dialogul politic dintre cele două părți (rusă și română) era aproape inexistent, chiar dacă, pe alte planuri (științifice, culturale, parțial economice etc.), acesta continua, deși era destul de firav. Am încercat să replic că exista, totuși, dialog între noi, că lucrările comisiei fuseseră reluate, că urma să ne revedem curând la Moscova, că ne

Printre bunurile culturale înapoiate de la Moscova în 1956 s-a numărat și Cloșca cu puii de aur

participat și președintele de atunci Traian Băsescu. La un moment dat, discuta cu ambasadorul Federației Ruse. Trebuia să mergem, cu membrii comisiei, la Moscova pentru o nouă rundă de negocieri și am socotit de datoria mea să îl informez pe președintele României despre această activitate. Ambasadorul Federației Ruse a spus că suntem așteptați, profesorul Ciubarian a făcut toate pregătirile, vă dorim să obțineți succese. Președintele României însă m-a bătut pe umăr și a spus: „Discutați istorie!”. Eu nu sunt diplomat și nu vreau să fac alte comentarii, dar mă întreb ce o fi transmis ambasadorul Federației Ruse acasă despre interesul șefului statului român pentru recuperarea Tezaurului.

În toată perioada cât am fost copreședinte al comisiei apăreau mereu probleme de ordin logistic. La un moment dat, trebuia să plecăm cu avionul la ora trei noaptea, să zburăm la Budapesta și de acolo, peste câteva ore, să zburăm la Moscova. Am întrebat atunci de ce statul român nu poate să asigure o deplasare în condiții civilizate a delegației și am declarat că în condițiile acestea nu fac deplasarea. S-a schimbat ora de plecare, dar tot cu escală la Budapesta a trebuit să zburăm. Apoi legat de asigurarea cheltuielilor de deplasare: parcă

eram simpli particulari și mergeam în interes personal, nu pentru a rezolva o problemă a statului român. Aveam impresia că eram mai curând tolerați decât acceptați. Când am fost ultima oară la Moscova, ambasadorul ne-a vorbit despre orice altceva, nimic despre problema Tezaurului. Am aflat apoi că s-au dat instrucțiuni din Ministerul de Externe ca Ambasada să nu se implice în niciun fel în problema Tezaurului. Nu am convins-gerea că situația s-a schimbat. Comisia nu s-a mai întrunit de atunci de prea multe ori. În lipsa unor discuții, este greu să se ajungă la rezultate.

In calitate de director general al Arhivelor Statului, am făcut o vizită la Arhivele din Turcia. Președintele instituției mi-a spus că ei au inventariat doar 15% din totalul documentelor din vremea Imperiului Otoman. L-am întrebat atunci de ce nu angajează mai mulți oameni, ca să accelereze ritmul de inventariere. El mi-a răspuns: „Și generațiile viitoare ce vor face?!”. Oare și noi va trebui să lăsăm generațiilor viitoare rezolvarea problemei Tezaurului?

Prof. univ. dr. Ioan SCURTU

SUNT OPTIMIST!

Am să încep printr-o mărturisire. Apropierea mea de această temă nu a pornit dintr-un impuls intern, ci pur și simplu a fost o sarcină de serviciu. Să explic. Am terminat Facultatea de Istorie în 1964, apoi am urmat doi ani un curs postuniversitar de relații internaționale și, în 1966, am fost angajat ca atașat diplomatic în Ministerul Afacerilor Externe. În M.A.E. se formase o Direcție științifică, să îi spunem, de informare a aparatului diplomatic despre problemele nelămurite și care trebuia văzute într-o altă optică. Să nu uităm că anul 1964 a însemnat o schimbare de care noi, probabil, în viața de toate zilele, nu ne-am dat seama. Deși, poate că am simțit-o în folosul nostru.

In această Direcție de cercetare științifică pe care o conducea Dinu Giurescu – el, de fapt, a și insistat să mă duc acolo –, unde erau tineri diplomați, veneau de la diverse direcții din M.A.E. teme care trebuia lămurite. Desigur, veneau și teme vechi pe arena internațională, dar modul nostru de abordare în 1964 era altul și atunci trebuia

făcut ceva în spiritul adevărului. Subliniez asta, în spiritul adevărului! În aceste condiții am primit ca sarcină de serviciu o temă foarte grea și anume relațiile româno-sovietice după 1918, până la Conferința de Pace de la Paris. Un an de zile am lucrat la această temă. Probabil a fost cel mai mare câștig din viața mea de cercetător să văd atunci dosarele Ministerului

al acestei comisii, cu motivația că Federația Rusă a numit copreședinte pe academicianul Aleksandr Ciubarian, care era directorul Institutului de Istorie Universală din cadrul Academiei de Științe a Federației Ruse. Eu eram atunci directorul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române.

S-a constituit o comisie de specialiști, care au lucrat cu mult profesionalism și abnegație. Ce a reușit această comisie în perioada cât am fost copreședintele ei?

In primul rând, am reușit să aducem în prim-plan problema Tezaurului. Obiectivul fixat comisiei era unul foarte larg: problemele în suspensie din relațiile româno-ruse erau multe. La prima întâlnire a comisiei, i-am spus domnului Ciubarian că vrem să discutăm în primul rând problema Tezaurului. Răspunsul a fost: „desigur”. Am convenit ca din multitudinea de probleme rămase în suspensie, să clarificăm în primul rând problema Tezaurului și apoi să le abordăm pe celelalte. Am și consemnat acest lucru în Regulamentul comisiei. Desigur că pe parcurs au apărut intervenții legate de bunurile părăsite de armata rusă în România, de actele comise de militarii români pe teritoriul U.R.S.S., dar de fiecare dată reciteam articolul din Regulament care fixa problema Tezaurului pe primul loc, iar domnul Ciubarian era de acord.

O altă problemă a constituit-o recunoașterea valorii documentelor semnate la expedierea celor două transporturi către Moscova, în 1916 și 1917, privind predarea, respectiv primirea Tezaurului. Doamna Gavrilă, directoarea Direcției Juridice din Ministerul de Externe, a avut o pledoarie extraordinară și a reușit să obțină consemnarea în actele comisiei a faptului că Tezaurul a fost trimis la Moscova pe baza unor documente cu

valoare de tratat și care angajează cele două state. Inițial, un membru al comisiei încerca să acrediteze ideea că Banca Națională a României probabil a trimis Tezaurul unei bănci din Rusia țaristă, despre care astăzi nu mai știm nimic. Stabilin-

du-se că actele invocate de partea română au valoare de tratat, nu au mai avut ce să spună.

A mai existat o problemă legată de modul în care ne raportăm la existența Tezaurului. Nu știu dacă a fost o scăpare a părții ruse sau a fost ceva intenționat, dar la una dintre întâlnirile de la Moscova a fost prezentat un rezumat al raportului privind reinventarierea Tezaurului românesc în 1923 – 1924, pe baza unei hotărâri a Biroului Politic al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică. Din acel raport rezulta că

Tezaurul era intact, deci nu se confirmau informațiile că s-ar fi pierdut în timpul războiului civil, și s-a procedat la reasezarea lui, pe categorii numismatice, iar bunurile culturale au fost clasificate și ele (de exemplu, tablourile în funcție de țara de proveniență etc.). Din punctul meu de vedere, Tezaurul s-a păstrat. Dar chiar și dacă s-ar fi consumat din el, rămâne faptul juridic că statul rus s-a angajat să îl păstreze și să îl restituie „poporului muncitor”, cum spunea Lenin în ianuarie 1918.

Legat de posibilitatea noastră de a obține acest Tezaur înapoi, lucrurile sunt foarte complicate. La o recepție oferită de Ambasada Federației Ruse la București, a

Ioan Scurtu

TEZAURUL ROMÂNIEI DE LA MOSCOVA

editura enciclopedică

se gândesc – cum rezolvă România această problemă și, în funcție de asta, putem și noi să accedem la o astfel de metodă, ca să câștigăm în raporturile cu Rusia.

Este greu de crezut că rușilor li se poate impune o soluție fără ca ei să fie de acord cu acea soluție. Or, până acum tot ce s-a încercat de noi a arătat că Rusia nu acceptă decât ceea ce vrea ea.

La un moment dat, în 1921, apare o soluție mixtă – haideți să îi spunem așa – în sensul ca Rusia/U.R.S.S. să recunoască Unirea Basarabiei cu România, iar România să renunțe la Tezaur. Deci, pentru Tezaur, pentru Unire, mor oameni și acum guvernul român este pus să spună: „Au murit degeaba! Că, uite, noi am câștigat Basarabia altfel“. Dar nu era posibil „altfel“. În ceea ce privește valoarea Tezaurului românesc de la Moscova, o valoare care să aibă pentru această perioadă, 1917 – 2019, aceeași valoare, aceeași cifră, este greu de realizat. Și vă dau un singur exemplu. Tezaurul românesc de la Moscova – mă refer în primul rând la Tezaurul Băncii Naționale – este în primul rând un tezaur în bani de aur. Față de

1917 – 1918, astăzi de exemplu valoarea aurului, a monetelor de aur – după unele aprecieri – a crescut până de 20 – 25 de ori. Ce calcule luăm în considerare atunci când vrem să primim Tezaurul înapoi? Aur brut? Și valoarea aurului brut a crescut.

Este evident că Rusia, fie ea sovietică, fie Rusia de astăzi, nu are niciun interes în perpetuarea acestor lucrări, acestor comisii de întâlniri bilaterale anuale, ei nu-i aduc niciun beneficiu. Personal, nu am fost surprins când după întâlnirea de la Sinaia, apare dintr-o dată ideea că rușii nu mai vor astfel de comisii. Nu știu ce i-a îndemnat să facă așa de târziu această comunicare, când era evident că ei niciodată nu vor ajunge în cadrul acestor comisii la o înțelegere care să rezolve problema. Nu mă întrebați ce va fi în viitor. Însă am convingerea – pe care istoria mi-o întărește – că toate aceste neînțelegeri existente la un moment dat, odată și odată trebuie soluționate. Sunt optimist!

Prof. univ. dr. Ion CALAFETEANU

TEZAURUL ROMÂNIEI LA MOSCOVA CÂTEVA ÎNTREBĂRI OPORTUNE

Se spune că istoria este prea importantă pentru a o lăsa exclusiv în seama istoricilor. Investigația jurnalistului și cea a istoricului operează, până la un punct, cu aceleași instrumente: întrebările. Iată câteva dintre întrebările pe care le-am considerat oportune în investigația privind Tezaurul României de la Moscova, atât pentru filmul documentar difuzat la TVR în 2013, cât și pentru volumul publicat la Editura Humanitas în 2016.

Mai este problema Tezaurului de actualitate cu adevărat pentru instituțiile statului român sau acestea doar mimează interesul? Care este formatul instituțional care poate creiona o strategie de soluționare?

Este o problemă istorică, etică, politică sau de drept internațional?

Ce am trimis la Moscova și ce am primit? Dacă această problemă este atât de importantă, cum se face că încă mai găsim documente inedite? Pe de altă parte, cum se face că încă mai există documente clasificate?

Dacă este o problemă istorică, de ce nu există, nici după un secol, un registru general al documentelor aflate în arhivele românești?

ca să vă dați seama cât de puternice erau interesele naționale ale fiecărui stat – ca și interesele României – în acel moment, unii dintre cei care recunoscuseră unirea Basarabiei cu România nu vor semna Tratatul referitor la Basarabia. Și atunci îmi pun întrebarea, acum: de la astfel de aliați puteai să speri că vor spri-

Afacerilor Externe, să caut să înțeleg ce s-a întâmplat în epocă, să găsesc explicații ale eșecului acestei politici duse de guvernul român în problema Tezaurului, de exemplu. Exceptând acele documente în care un român spune: „Am predat!” și face o listă de tot ce a predat, iar un reprezentant al Rusiei semnează că a primit tot ce scrie pe acea listă, altceva, repet, altceva mai consistent decât asta, decât acest adevăr nu există.

Si Conferința de Pace de la Paris a demonstrat acest lucru. Suntem la Paris, în 1919, recunoscuți ca aliați, după o adevărată bătălie diplomatică. Ni se recunosc drepturile teritoriale în condițiile în care România era deja formată, România cu Basarabia, cu Bucovina, cu Ardealul, cu Banatul. Dar încercările noastre în raporturile cu sovieticii de a-i face să creadă că Occidentul ne susține și că sprijină acțiunea noastră au fost un eșec total. Nici nu trebuia, probabil, să mergem pe această linie, fiindcă așa cum la Conferința de Pace ne-am bătut pentru fiecare drept al nostru scris în Tratat și semnat, cu atât mai mult puteam să le impunem occidentalilor să ia asupra lor garantarea Tezaurului românesc de la Moscova, ceea ce partea română a căutat și nu a reușit. Tot ce a reușit au fost pur și simplu niște declarații transmise telegrafic că Franța sau Anglia sprijină poziția României cu privire la Tratat. Nu a fost însă chiar așa! Și

jini România împotriva Rusiei? Nu!

Din discuțiile pe care diplomația românească le-a avut cu cea sovietică un lucru este clar. Până în 1920 toate declarațiile făcute de diplomații sovietici, de diverse grade, spun că Tezaurul este intact. Din toamna lui 1920, dar în special din 1921, ideea pe care o susțin toți diplomații sovietici este că Tezaurul nu mai este intact, că au fost războaie, că s-au pierdut obiecte, a fost Revoluție etc., etc. În aceste condiții, cred că guvernul român ar fi trebuit să renunțe la vechea tactică și să înțeleagă că trebuie făcut altceva. Un altceva care nu era ușor. Într-o situație asemănătoare cu România a fost un alt stat, Spania. Tabăra republicană primește în timpul războiului civil ajutoare militare sovietice. Când războiul se sfârșește cu victoria drepte, dintr-o dată toți oamenii de stânga din Spania pleacă în Uniunea Sovietică, dar nu pleacă cu mâinile goale. Guvernul sovietic are inspirația să ia și aurul spaniol. Urmarea, din acest aur spaniol, și nu numai din acesta, inclusiv din aurul românesc, se susține mișcarea comunistă internațională, inclusiv mișcarea comunistă împotriva regimului din România.

Problema Tezaurului, aurului românesc de la Moscova, s-a bucurat și se bucură încă de interes. În spatele acestui interes se află un interes național al fiecărui stat care are probleme de acest fel cu Rusia. Să vedem –

Ce am primit? Nu știm exact nici azi. Nu există un inventar general al arhivelor restituite în 1935. Cât despre inventarul valorilor restituite în 1956, volumul în exemplar unic aflat la Muzeul Național de Artă al României este

încă necunoscut pentru marele public (*Magazin istoric*, nr. 4/2017).

Următoarea întrebare: Cum de mai găsim documente inedite?

In volumul pe care l-am publicat în 2016 la Editura Humanitas (*Tezaurul României de la Moscova: Inventarul unei istorii de o sută de ani*) sunt publicate documente inedite: inventare, evaluări ale obiectelor de artă evacuate, corespondența diplomatică privind semnalarea aurului românesc în Europa, Asia și S.U.A., în anii 1920 și 1930 ș.a. O investigație jurnalistică a produs informație inedită, după 100 de ani. Am putea spera deci că o investigație calificată, a istoricilor profesioniști, ar putea aduce noi informații, mult mai valoroase.

Ceea ce naște următoarea întrebare: De ce mai sunt unele documente clasificate, după un secol?

Unele sunt clasificate fie în baza unor legi din anii '50, fie dintr-un exces de discreție de neînțeles pentru un litigiu vechi de 100 de ani. Ne referim, de exemplu, la un documentar redactat de Dinu C. Giurescu în a doua parte a anilor '60 sau la inventarul privind valorile restituite în 1956, care într-o primă fază a cercetării subsemnatului era de negăsit la Muzeul Național de Artă al României. După ce s-a risipit confuzia privind legalitatea accesului la acest document, volumul a fost prezentat în premieră, la Muzeul Național de Istorie a României, în sala Tezaur.

Dacă este o problemă istorică, de ce nu există încă un registru-inventar al documentelor aflate în arhivele românești?

Statul român a gestionat cu infinită discreție acest subiect, de multe ori însă doar pentru a-și acoperi neputința. Documentele privind evacuarea valorilor în Rusia – cu excepția celor ale B.N.R., extrem de riguroase, până la ultimul gram de aur – sunt risipite prin arhive, niciodată centralizate. Istoricii invocă graba extraordinară cu care au fost evacuate bunurile. Cu toate acestea, există inventare, unele întocmite în 1916 – 1917, altele în deceniile următoare, pentru colecțiile numismatice, cele ale Muzeului Kalinderu, Pinacotecii, Muzeului Național de Antichități, Academiei Române, pentru odoarele mănăstirești, arhive ș.a.m.d. Unele sumare, altele complete. Niciodată însă în 100 de ani nu s-a realizat o verificare a ceea ce s-a trimis, folosind aceste inventare, și a ceea ce s-a primit, folosind inventarele din 1935 și 1956, pentru a se vedea dacă mai sunt bunuri care trebuie să fie restituite. Inventarul din 1935 privind restituirea arhivelor este, de asemenea, de negăsit. Lipsa acestor documente esențiale face dificilă activitatea istoricilor din Comisia comună. „Ce ne cereți, de fapt?” – întreabă, mai mult sau mai puțin ironic, rușii. Întrebarea este ipocrită, pentru că românii știu că rușii au inventare generale, făcute mai întâi la ordinul lui Lenin și apoi al lui Stalin. Iar rușii știu că noi știm că le au, dar pretind că nu au acces la aceste inventare. Și cu toate acestea, Comisia continuă un ritual complicat al investigării trecutului.

Următoarea întrebare esențială: Este un litigiu politic? În caz afirmativ, care este contenciosul româno-rus care împiedică rezolvarea acestuia?

Pentru români, rezolvarea problemei Tezaurului ar duce la îmbunătățirea relației bilaterale. Pentru ruși, îmbunătățirea relației bilaterale ar duce la rezolvarea problemei Tezaurului. Iată o situație fără ieșire.

Oficialii ruși consideră că relațiile bilaterale sunt înghețate la „un punct zero”. La Moscova se crede că rezolvarea problemei Tezaurului nu va duce la rezolvarea celorlalte neînțelegeri dintre cele două țări, deci repetarea gesturilor de „bunăvoință” din 1935 și 1956 ar fi inutilă. Mai mult, pentru Kremlin,

De ce nu s-a făcut o verificare a ceea ce s-a trimis și ce s-a primit, pentru a vedea ce nu s-a restituit încă?

Dacă este o problemă politică, atunci care este contenciosul româno-rus?

Care este rolul Comisiei comune de istorici? Care este termenul până la care această comisie trebuie să își îndeplinească mandatul?

Dacă este o chestiune de drept internațional, de ce rușii nu recunosc valoarea documentelor B.N.R. și nu acceptă medierea unei instanțe internaționale?

Pe cine reprezintă personajele care pretind că pot descărca și mâine Tezaurul în fața Băncii Naționale?

Și acum, dați-mi voie să motivez oportunitatea acestor întrebări.

Mai întâi: Este problema Tezaurului României de la Moscova de natură etică?

Pentru noi, chestiunea Tezaurului este simplă: le-am dat rușilor toată avuția noastră, spre păstrare, cu acte în regulă. De 102 ani le cerem rușilor înapoi această avuție.

Dar și pentru ruși problema este simplă: dacă voi chiar vreți să dezgropăm trecutul – ne vor spune ei –, s-ar putea să constatăm că, de fapt, voi ne sunteți datori pentru bunurile lăsate în România în timpul Primului Război Mondial, pentru distrugerile provocate de armata română în Uniunea Sovietică în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, pentru neplata reparațiilor de război, pentru ocuparea Basarabiei, ba chiar și pentru intervenția armatei române în Ungaria, în 1919, împotriva bolșevicilor maghiari.

Ce facem mai departe? Simplu, au spus rușii: înființăm o comisie. În 2003, odată cu semnarea Tratatului politic de bază, s-a semnat și Declarația comună a miniștrilor

de Externe prin care se înființează o comisie de istorici care să facă lumină în contenciosul labirintic din ultimul secol.

Dar de ce ar fi nevoie de o comisie de istorici dacă românii au protocoale cu valoare de tratat interguvernamental, procese-verbale,

chitanțe ș.a.m.d? Ce relevanță are investigarea trecutului istoric când chestiunea este una banală, de drept și de etică?

A doua întrebare: Ce am trimis, de fapt, la Moscova?

Pentru cei mai mulți dintre români, Tezaurul înseamnă aurul Băncii Naționale a României. Și totuși, acesta reprezenta mai puțin de 1/10 din valoarea bunurilor evacuate în Rusia în 1916 și 1917. Românii au expediat atunci tezaurele Băncii Naționale și Casei de Depozite și Consemnațiuni, ale băncilor private și instituțiilor publice, bijuteriile Coroanei, cele mai importante obiecte de artă din marile muzee, odoare mănăstirești, colecții numismatice, arhivele statului, arhivele diplomatice, manuscrisele, cărțile rare, în fine, tot ce reprezenta, ca patrimoniu, identitatea națiunii române, începând cu secolul al XIV-lea.

Cu excepția Tezaurului B.N.R., nu prea știm ce am trimis la Moscova. Avem inventare sumare, incomplete sau nu avem deloc. Mai mult decât atât, nu avem nici măcar un registru al tuturor acestor inventare, un opis general.

A treia întrebare: Ce am primit, de fapt? În 1935 și 1956, părți din Tezaur au fost restituite, cu binecuvântarea lui Stalin și Hrușciiov, provocând la București discursuri despre „bunăvoința” Moscovei. Autoritățile române nu au pomenit despre dreptul legitim al României de a i se restitui ceea ce îi aparținea de drept.

acestui demers. Este o dezinformare? Este *maskirovka*?

Este cel mai vechi litigiu al României. Au trecut 102 ani, două războaie mondiale, revoluții, lovituri de stat, valuri de foamete și deportări. Lumea a trecut prin uriașe transformări, dar chestiunea Tezaurului a rămas axul pe care pivotează în continuare girueta româno-rusă. Lenin, Stalin, Hrușciov, Brejnev, Andropov, Cernenko, Gorbaciov, Elțin, Putin au fost cu toții la curent cu problema Tezaurului românesc. Niciunul nu a vrut să închidă definitiv acest litigiu. Surprinzător este că nici liderii români nu și-au permis să dea uitării această problemă, o încăpățănare care

nu ne caracterizează și care, probabil, a produs iritare la Moscova.

Întrebările corecte pot produce răspunsuri corecte. De multe ori însă, răspunsurile au precedat întrebările, într-un joc uriaș al iluziilor.

Este oare posibil ca problema Tezaurului, alături de cea a Basarabiei, să fie temelia pe care s-a construit neprietenia amară dintre români și ruși, în ultimul secol?

În iazul minciunilor înnoată doar pești morți, spune un proverb rus.

Marian VOICU

CU VIKTOR CERNOMÎRDIN DESPRE TEZAUR

Demersurile autorităților române pentru recuperarea Tezaurului de la Moscova au început din timpul Conferinței de Pace de la Paris.

Atunci când a devenit prim-ministru, Alexandru Vaida Voevod, în toate instrucțiunile pentru reprezentanții noștri diplomați de la Varșovia și Copenhaga care negociau cu reprezentanții Rusiei, a inclus problema Tezaurului între principalele trei subiecte de abordat. Niciodată comisarul poporului pentru Afaceri Străine, Cicerin, nu a negat, în discuțiile avute cu reprezentanții români, că Tezaurul exista în Rusia. Mai târziu, când Vaida Voevod ajunge din nou prim-ministru, îi cere lui Titulescu ca în negocierile cu Litvinov, noul comisar al poporului pentru Afaceri Străine, să pună problema Tezaurului. A fost așadar o constantă a discuțiilor cu partea rusă în perioada interbelică.

In septembrie 1993 am făcut parte din delegația guvernului României condusă de domnul prim-ministru Nicolae Văcăroiu care a mers la Moscova. Pe agenda discuțiilor propusă de partea română figura și problema Tezaurului. Situația la Moscova era atunci extrem de tensionată. Președintele Elțin se pregătea de confruntarea cu Duma de Stat. Prim-ministru al Federației Ruse era Viktor Cernomîrdin, un tehnocrat, un tip foarte riguros ca gândire, un om pragmatic. Din partea Ministerului de Externe participa un ministru adjunct, Vitali Ciurkin, un diplomat de excepție. Pe agenda noastră inițială problema Tezaurului ocupa primul loc. L-am rugat pe

domnul prim-ministru să nu deschidă discuția cu problema Tezaurului, pentru că se compromitea întregul dialog. Mutarea noastră i-a surprins puțin pe ruși, care se așteptau să începem cu această problemă. Când am ajuns și la acest punct, prima reacție a lui Cernomîrdin a fost: Despre ce tezaur este vorba? I s-au oferit explicațiile de rigoare. El a continuat să spună că nu știe despre ce este vorba. A subliniat că noi nu discutăm acum ce a făcut Uniunea Sovietică. I-am explicat că nu exista încă Uniunea Sovietică atunci când a fost adus la Moscova Tezaurul nostru. Ultima lui reacție, destul de nervoasă, a fost: Tezaurul dumneavoastră a fost topit în timpul celui de

problema Tezaurului face parte dintr-un „ghem de probleme”. Odată ce tragi de fir, se desfac toate celelalte dispute, neînțelegeri, litigii.

Dar care sunt neînțelegerile dintre cele două state? În Declarația comună a miniștrilor de Externe din 2003, care a însoțit Tratatul politic, se vorbește limpede de închiderea „capitolelor dureroase din istoria relațiilor bilaterale”.

Ce conține, așadar, contenciosul românesc?

Dar care este rostul Comisiei comune? Care este termenul până la care aceasta trebuie să își îndeplinească mandatul: 10, 20, 50, 100 de ani? Sunt eventualele sale rezoluții obligatorii pentru cele două părți?

Partea română îi suspectează pe colegii ruși că nu fac altceva decât să negocieze trecutul. Și asta este ceea ce rușii știu să facă cel mai bine, căci pentru ruși trecutul este mai imprevizibil decât viitorul.

Statul român poate face mai mult. Avem exemplul ungarilor, care au străbătut Rusia câțiva ani, descoperind cărțile din colecția Sárospatak la Nijni Novgorod, în 1993, acestea fiind restituite în 2006. Dar tezaurul maghiar fusese confiscat de sovietici ca trofeu de război, nu trimis pentru păstrare.

Nu există o dispută similară în lume. Litigiile privind trofee de război nu pot fi invocate aici pentru că sunt spețe diferite. Aurul, obiectele de artă sau arhivele românești nu au fost confiscate, ci au fost predate guvernului rus, cu acte în regulă, spre păstrare.

Următoarea întrebare, pasionantă nu numai pentru istorici, ci și pentru diplomați: A ratat cumva România, până acum, șansa recuperării Tezaurului?

Povestea dramatică a Tezaurului a fost legată de la început de cea la fel de dramatică a Basarabiei. După război, bolșevicii au propus un târg: mai întâi, ofereau recunoașterea unirii Basarabiei și Tezaurul, în schimbul neutralității României. Apoi s-au oferit să recunoască unirea, în schimbul Tezaurului. A fost o ofertă onestă sau o cacealma? Subiectul este încă disputat.

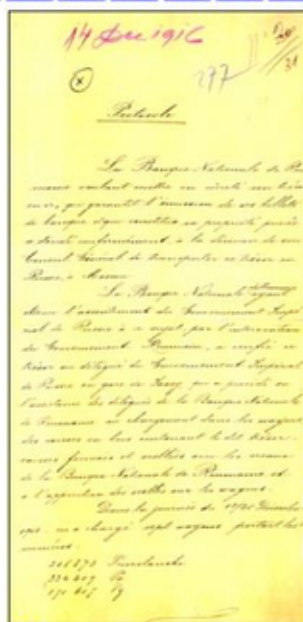
De ce rușii nu recunosc valoarea documentelor B.N.R.? Deși documentele Băncii

Naționale sunt inatacabile, partea rusă pretinde fie că nu găsește în arhive propriul exemplar, fie că aurul a fost furat de albgardiști, fie că a fost cheltuit pentru mișcările comuniste, inclusiv cea românească, fie că, mai degrabă, românii le sunt datori rușilor.

Depozitul de aur constituit la Banca Imperială de Stat trebuie restituit ca orice depozit bancar constituit cu voința părților și garanția statului. Deși dosarul B.N.R., transmis din 1922 de la un guvernator la altul, este inatacabil, iar partea rusă se află în posesia documentelor, rușii preferă să vorbească nu de *aurul românesc*, ci de *istoria aurului românesc*.

Următoarea întrebare esențială: Dacă problema Tezaurului este una de drept internațional, atunci de ce nu chemăm în instanță guvernul rus? De ce nu acceptă rușii medierea internațională? Ne-a spus-o Litvinov, încă din 1934: „Pentru sovietici e o chestiune de principiu de a nu primi arbitrajul internațional obligatoriu, aceasta este doctrina sovietică”. Deși Uniunea Sovietică a dispărut, „doctrina Litvinov” a rămas în vigoare. Iar într-o astfel de speță trebuie ca ambele părți să accepte medierea instanței.

În fine, pentru că povestea Tezaurului seamănă tot mai mult cu un film cu spioni, ne întrebăm pe cine reprezintă personajele care pretind că pot descărca Tezaurul în fața Băncii Naționale și mâine? Ele au avut acces la personaje de rang înalt ale statului român, unii asociindu-se chiar

Prima pagină a Protocolului încheiat la Iași, la 14/27 decembrie 1916, versiunea olografă

EXISTĂ CAZURI SIMILARE CU CEL AL TEZAUROLUI B.N.R. EVACUAT LA MOSCOVA?

Se pot face comparații între soarta rezervelor de aur ale altor țări, în timpul Primului și al celui de Al Doilea Război Mondial, și istoria aurului B.N.R., trimis la Moscova în Primul Război Mondial? Voi prezenta faptele și o să încerc o concluzie, dar fiecare caz este particular, așa că nu-mi permit să forțez prea mult comparația. Dar mi s-a părut interesantă această evaluare a altor cazuri, prezentate cât se poate de obiectiv, pentru a trage câteva concluzii.

Problema rezervei noastre de aur trimisă la Moscova a fost reluată, s-au forțat comparații și legat de faptul că, în mod normal, ca orice Bancă Centrală, avem depozitată o parte din aurul din rezerva internațională a României, deci a B.N.R., la Londra. Aceasta este o garanție, o formă prin care fructificăm această rezervă de aur, de fapt, un ajutor dat țării. S-au făcut multe comparații, chiar de nume mari din această țară, între această rezervă și aurul trimis la Moscova. În realitate, nu se poate face o comparație între aurul depozitat la Londra și cel trimis la Moscova în urmă cu 100 de ani. Pe site-ul B.N.R. sunt foarte multe articole și comentarii de calitate, nu speculative, privind rezervele de aur, ca parte a războaielor internaționale, strategii, în cazul unor țări, precum și principiile de fructificare a rezervei de aur. O rezervă de aur care este ținută în străinătate nu este ținută pentru a da dobândă. Dobânda la aur, de regulă, este mică sau zero. Reprezintă cam o șesime, dacă încercăm o medie istorică, din dobânda pe care ți-o dă un depozit valutar, în euro sau în dolari. Când noi am obținut dobândă la aur, 1 – 2 procente, prin anii 2003, 2004, 2005, la dolari se obținea 5 – 6 %. Cam aceasta era rata dobânzii la dolar, iar la euro era ceva mai puțin. În condițiile în care la valută s-a ajuns la zero sau chiar dobânzi negative, cum poate cineva, care are cunoștințe, să viseze că noi puteam, după 2006 – 2007, să mai obținem dobândă pozitivă la aur.

Pentru noi, cei de la B.N.R., în cunoștință de cauză fiind, aceste, să le zicem, informații erau niște prostii. Dar ele au prins și a intrat în

mentalul colectiv că B.N.R. ține rezerva de aur la Londra, fără să obțină nimic – ca și cum ar fi trebuit să obținem ceva – și mai plătește și chirie. Sumele pentru chirie sunt extrem de mici, dar apar în presă cu multe zerouri, eventual și după virgulă, și se creează o impresie falsă. Marele avantaj în a păstra o rezervă internațională este că îți oferă credibilitate și îți reduce costurile de finanțare. În loc de o dobândă, de exemplu, de 6% când te împrumuți pe plan extern, dobânda este de numai 4%, cam cât este acum. Acesta este câștigul mare, mai ales că avem o datorie externă substanțială. Un câștig pe care l-am putea pierde dacă am ține aurul aici, la București. Probabil că se va lua o decizie în viitor, pentru că toată această avalanșă de știri negative privind plasamentul nostru la Londra a făcut mult rău țării, ne-a știrbit din credibilitatea noastră și din credibilitatea rezervei.

Este bine că aurul a fost cel puțin văzut și lumea știe că avem 100 t de aur. Altfel, s-ar putea să apară și semnul acesta de întrebare: dacă aurul există. Și ce ne-am face în această situație? Fiecare investitor străin ar fi chemat la B.N.R. și, în programul de vizită, îl trecem prin Tezaur să atingă aurul, să-l vadă. Dar, și așa, nu te crede nimeni. La Londra, aurul este certificat din punct de vedere al purității, al greutatei, al autenticității. Se și numește *Good Delivery Bars*. Este ținut sub formă de lingouri, care oricând pot să fie valorificate, pentru că ele sunt certificate ca având o anumită greutate, o anumită puritate. Pot să

Capitularea de la Șiria

Al Doilea Război Mondial pentru a fi folosit la distrugerea fascismului. Aveți ceva împotrivă? Cu asta s-a încheiat discuția.

Peste ani l-am reîntâlnit pe Vitali Ciurkin, la Ottawa. Atunci el mi-a spus: Știi, la noi există și opinia că, de fapt, lăzile aduse la Moscova nu conțineau în totalitate aur. Așadar, apăruse un alt argument pentru a respinge pretențiile noastre justificate de a ne fi restituit Tezaurul, conform angajamentelor asumate de Moscova, în momentul când l-a primit.

În relația cu rușii, ungurii s-au descurcat întotdeauna mai bine decât noi. Eu am fost bun prieten cu Bela Kiraly. El venea în România să își întâlnească familia, pentru că în Ungaria nu se putea duce înainte de 1989. În 1951 fusese arestat de regimul Mátyás Rákosi și condamnat la moarte. A fost pus într-o celulă în care nimeni nu avea voie să intre

și s-a raportat că a fost executat. Avea să fie apoi eliberat în septembrie 1956. A condus garda militară care s-a opus sovieticilor în timpul revoluției, apoi a fugit în Occident. Mi-a povestit că în 1948, cu ocazia marcării a 100 de ani de la Revoluția din 1848, el era comandantul Academiei militare din Ungaria. S-a organizat la Academia militară o ceremonie, în cadrul căreia trupele sovietice din Budapesta restituiau drapelele militare ale unităților ungare ce participaseră la lupta de la Șiria, din 1849, și fuseseră capturate de ruși. La un moment dat, Kiraly a observat că numărul de drapele restituite depășea numărul de unități maghiare care luptaseră la Șiria. Ce se întâmplase? La Șiria rușii au capturat și drapelele luate de unguri de la austrieci în lupte anterioare. Acum sovieticii le restituiau ungurilor și drapelele unităților austriece.

Prof. univ. dr. Liviu MAIOR

Diplomații ruși, care au format Consiliul Foștilor Ambasadori ai Rusiei țariste de la Paris, s-au ocupat de administrarea a ceea ce rămăsese din „aurul lui Kolceak”. Resursele s-au diminuat treptat, dar au ajuns până în anii '50. Oleg Budnitskii le-a putut trasa urmele până la moartea ultimului membru al Consiliului, Maklakov, în 1957. Cartea sa „demonstează” în bună măsură speculațiile privind furtul aurului rusesc de către japonezi sau cehoslovaci, la finele Primului Război Mondial și în vremea războiului civil ce i-a urmat.

În cel de-al Doilea Război Mondial, un caz interesant este cel al aurului belgian. Belgia, o țară colonială, având o colonie cu mari resurse și mari dimensiuni, Congo belgian, această Belgie colonială era, înainte de izbucnirea războiului, o țară mică, dar cu o rezervă de aur impresionantă, de aproximativ 600 t. În perioada cea mai bună a României, în 1944, după ce am vândut cereale și petrol numai pe aur, noi am ajuns la vârful istoric al rezervei noastre de aur, la 240 t. Deci, Belgia avea atunci 600 t de aur. Chiar înainte de declanșarea luptelor, o treime a fost depozitată la Londra, altă treime trimisă în Statele Unite și Canada. La începutul anului 1940, 198 t de aur au fost trimise în sudul Franței. În momentul invadării Belgiei, doar o mică parte din aur se mai găsea în subsolul Băncii Belgiei. Înaintarea rapidă a trupelor germane pe teritoriul Franței a impus o nouă evacuare. Aurul trimis în Franța a fost evacuat împreună cu cel polonez, în același loc, fortul Kayes, din Senegal.

După capitularea Franței, germanii au impus noului guvern francez, de la Vichy, să le predea aurul belgian. Operațiunea a durat până în mai 1942, când au ajuns la

Marsilia ultimele lăzi, pe care guvernul Pétain le-a predat, ca pradă de război. De acolo a fost mutat la Banca Reichului. Din dispoziția lui Göring, a fost topit și marcat cu anii 1936 și 1937, pentru a i se pierde urma. După război, Banca Franței și Banca Belgiei au ajuns la un acord și francezii au plătit o compensație integrală pentru ce a făcut guvernul Pétain.

Ulterior, s-a constituit o rezervă atât din aurul descoperit de trupele americane în 1945, într-o mină de sare din Germania (inclusiv documente din care rezulta ce s-a întâmplat cu aurul belgian), cât și din aurul furat de naziști și ajuns în bănci elvețiene. Comisia Tripartită a Aurului – constituită la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial pentru returnarea aurului monetar și alcătuită din reprezentanți ai S.U.A., Marii Britanii și Franței – urma să gestioneze repartizarea acestui aur celor care emiteau pretenții. Banca Belgiei a înaintat o cerere în numele Băncii Franței și, în final, aceasta a recuperat 130 t de aur, adică două treimi din compensația plătită Băncii Belgiei de către Franța.

Avem o altă istorie interesantă cu rezerva de aur a Norvegiei, care în 1940 era

de 50 t. Autoritățile au luat din vreme măsuri pentru a putea evacua aurul cât mai repede. L-au ambalat în lăzi și butoaie, ca să fie ușor de mânuit. Nu uitați că aurul este foarte greu. Ca o paranteză: în anii '90, am fost chemat la o comisie parlamentară și întrebat ce știu despre aurul pe care l-ar fi dus Ceaușescu în Iran, în decembrie 1989. Mi s-a spus că ar fi plecat cu un avion, în care niște soldați ar fi urcat lăzile cu aur. Nu poți să duci aurul așa! O bucătică de aur (un lingou) aproape că nu poți să o ridici. Cântărește aproape 12,5 kg. Dacă sunt 10 lingouri într-o lădiță, înseamnă 120 kg. Trebuie să fii halterofil ca să ridici o

Sabia de încoronare a regilor Poloniei a făcut parte dintre comorile evacuate prin România în 1939

fie fructificate pe baza unui telefon și în câteva minute. Deci lucrurile sunt ceva mai complicate decât s-au prezentat în public. Va trebui să facem un efort în continuare, să explicăm. Povestea altor rezerve de aur ne poate ajuta să înțelegem mai bine.

Încep cu ceea ce s-a întâmplat cu aurul Imperiului Rus. Rușii, sovieticii ulterior, au motive să aibă o anumită atitudine față de aur, inclusiv față de rezerva noastră, pentru că și ei au pățit-o. În 1915, rezerva de aur a Rusiei a fost evacuată de la Petrograd la Kazan, de teamă că orașul ar fi putut fi ocupat de trupele Puterilor Centrale. Acolo a ajuns și aurul păstrat în sucursalele Băncii Centrale a Rusiei din Moscova, Samara și Tambov.

In vara lui 1918, în subsolurile Băncii de Stat din Kazan era depozitată mai mult de jumătate din rezerva de aur a Rusiei. Înainte de cucerirea orașului de către „albi“, bolșevicii au reușit să mute în zonele controlate de ei mai puțin de 2% din această rezervă. La începutul lunii august 1918, orașul Kazan a fost ocupat de unități ale Legiunii Cehoslovace, constituită din foștii prizonieri de origine cehă din armata austro-ungară, și de unități ale „albilor“. Aurul a fost dus de către „albi“ la Omsk și apoi a ajuns să fie cunoscut drept „aurul lui Kolceak“, unul dintre generalii care luptau contra puterii bolșevice. Valoarea lui a fost evaluată la circa 630 milioane ruble.

După înfrângerea lui Kolceak, cea mai mare parte a rezervei de aur, în valoare de circa 400 milioane de ruble, a ajuns în mâinile bolșevicilor, fiind dus înapoi la Kazan. Soarta restului rezervei, în valoare de peste 230 milioane ruble, a rămas neclară. S-a afirmat că l-au furat fie cehoslovacii, fie japonezii care luptau contra trupelor bolșevice în Extremul Orient.

Sediul Bank Polski din Varșovia

Pe acest subiect s-au scris romane și s-au turnat filme. Unele informații indică faptul că aurul ar fi fost folosit pentru a garanta împrumuturi făcute de emigranții albgardiști. Dar atunci când sovieticii au ocupat Praga, în 1945, și au avut acces la documente ale emi-

grației ruse, nu au descoperit nimic concret.

Avem apoi o lucrare extrem de interesantă a unui cercetător rus, Oleg Budnitskii, care a publicat în 2008, la Moscova, rezultatele cercetărilor sale în arhive occidentale. El a precizat în cartea sa că soarta acestui aur este greu de reconstituit și pentru că cei care au operat cu el nu au fost foarte dornici să lase evidențe clare asupra operațiunilor efectuate. Potrivit lui Budnitskii, emigrația albă ar fi scos din Rusia o cantitate echivalentă cu 195 milioane, din aurul în valoare de peste 230 milioane de ruble. Cea mai mare parte a aurului scos din Rusia de către emigrația albă ar fi fost depusă în bănci japoneze, britanice și americane. Restul se pare că a fost folosit ca garanție pentru împrumuturi. Tot din acest aur, s-ar fi garantat un credit pentru cumpărarea de armament din S.U.A. În final, o parte a aurului ar fi fost vândută pentru a acoperi împrumuturile.

Ultima tranzacție cunoscută datează din primăvara anului 1921, când se pare că ceea ce mai rămăsese din aurul luat de emigrația albă a fost vândut către o bancă japoneză, pentru 500.000 dolari, la valoarea dolarului din 1921. Bani erau destinați unui guvern care ar fi putut să vină la putere în Rusia după căderea bolșevicilor. Deci aurul a fost folosit în exclusivitate pentru scopuri politice. Ca să ferească acești bani de creditorii care vânau orice sumă, au fost investiți în acțiuni emise de o bancă engleză cu capital rusesc, capital provenit de la antreprenori ruși, ajunși în emigrație după 1917.

pretențiile cetățenilor celor două țări ale căror proprietăți fuseseră confiscate de regimul comunist. Au urmat ani lungi de negocieri, problema fiind rezolvată în 1981, când Cehoslovacia a achitat despăgubirile cerute și a primit în schimb aurul rămas.

Și cu aurul albanez a fost o istorie în cel de Al Doilea Război Mondial. Începând cu anul 1925, Albania a păstrat un stoc de aur monetar la Roma. În 1943, după ce Italia a încheiat armistițiul cu Aliații, germanii au capturat acest stoc de aur. Comisia Tripartită constituită pentru returnarea aurului monetar a decis după război să blocheze restituirea stocului de aur către Albania, stoc evaluat la 6,5 milioane de lire sterline, în baza obiecțiilor formulate de către două state membre: S.U.A. și Marea Britanie. Americanii s-au opus pentru că Albania nu accepta să plătească despăgubiri pentru bunurile cetățenilor americani confiscate de regimul comunist. Marea Britanie acuza Albania că era vinovată de scufundarea, în octombrie 1946, a două nave britanice care loviseră mine în largul coastelor albaneze, incident care dusese la moartea a 44 de marinari englezi. După căderea regimului comunist din Albania, diferendul a fost rezolvat definitiv în 1996.

Despre aurul polonez cititorul român poate consulta două cărți: una scrisă de autori români, alta de regretatul istoric polonez Wojciech Rojek, de la Universitatea Jagellonă din Cracovia, care a conferențiat și la Banca Națională a României. În septembrie 1939, după izbucnirea războiului, în mare grabă, rezerva de aur a Bank Polski, răspândită în mai multe locuri, a fost strânsă și îndreptată spre România. În ciuda presiunilor Germaniei, guvernul român, condus de Armand Călinescu,

Intrarea în muzeul organizat de B.N.R. la Tismana...

a permis evacuarea acestei rezerve. Un tren a preluat-o la granița de nord și a transportat-o la Constanța, unde a fost încărcată pe un vas, cu care a pornit spre Turcia. A călătorit mai departe cu trenul, până în Liban, unde a fost încărcată pe crucișătorul francez „Emile Bertin” și

pe alte două contratorpiloare. Cu mult noroc, toate trei navele au ajuns în portul francez Toulon, iar de acolo la Agenția din Nevers a Băncii Franței.

Inaintarea rapidă a trupelor germane pe teritoriul Franței a impus o nouă evacuare. În iunie 1940, aurul a fost urcat la bordul altei nave și a fost transportat în Africa, la Dakar, apoi, cu un tren, a ajuns mai în interiorul continentului african, în fortul Kayes. Cum acesta se afla sub autoritatea guvernului de la Vichy și polonezii din exil erau aliații Londrei, sub presiunile Germaniei, polonezilor li s-a interzis accesul la aurul lor. În plus, guvernul de la Vichy, „descoperind” că datoria Poloniei față de Franța (este vorba de împrumuturile acordate anterior) era mai mare decât valoarea aurului, le-a refuzat cererile. Polonezii au dat în judecată guvernul de la Vichy la Curtea Federală din New York, care a dat o sentință prin care aurul Franței aflat în depozit în S.U.A. era pus sub sechestru.

După debarcarea Aliaților în Africa, aurul polonez a plecat mai departe, către Marea Britanie, Canada și S.U.A. La sfârșitul războiului, deși în Polonia se instaurase un guvern comunist, după negocieri care au durat câțiva ani (britanicii, de exemplu, cereau plata cheltuielilor făcute de ei pentru înzestrarea unităților militare poloneze), aurul polonez s-a întors acasă.

astfel de lădiță. Și apropo de aducerea aurului de la Londra, este și aceasta o poveste, care de regulă nu se spune: cum îl transportă? Manipularea aurului – dar nu în sensul în care vorbește mereu un senator despre manipulare – este o chestiune grea.

La primele ore ale zilei de 9 aprilie 1941, când s-a aflat vestea că nave germane se apropiu de Oslo, aurul a fost expediat la Lillehammer. Încercarea parașutiștilor germani de a ataca Lillehammer, unde se refugiase și familia regală, s-a lovit de rezistența dâră a norvegienilor, care a permis evacuarea aurului mai departe, cu un tren, către o localitate de pe coasta Mării Nordului, unde debarcaseră deja trupe britanice.

Britanicii au acceptat să ajute la evacuarea aurului, care urma să fie încărcat pe trei nave de război. Prima, crucișătorul „Galatea”, a reușit să plece înainte de sosirea germanilor. Restul aurului a fost transportat în alt port. O altă cantitate a fost încărcată la bordul unui crucișător, „Glasgow”, dar căpitanul acestuia a decis să plece înainte ca întreaga cantitate să ajungă la bord. Ce a rămas a pornit mai departe cu un vas de coastă, urmând ca în portul Tromsø să fie preluată la bordul lui „Glasgow”.

Nava costieră a fost atacată de aviația germană și obligată să eșueze. Aurul a fost transferat la bordul a cinci vase de pescuit. După mai multe întâmplări, a ajuns la bordul unui crucișător, „Enterprise”, și apoi în Marea Britanie. O aventură întreagă cu 50 t de aur, care, reamintesc, nu se transportă chiar așa ușor, îl pui în geantă și pleci cu el.

Din toată cantitatea de 50 t aur s-au pierdut pe drum 297 monete. Acel aur era în mare parte, ca și Tezaurul nostru de la Moscova, sub formă de monedă. Nu uitați că, până la Primul Război Mondial, etalonul aur funcționa sub formă de monedă. Dacă punem 6 – 10 g per monedă, din 50 de t s-au pierdut, să zicem, 29 kg. A fost o operațiune de succes. Ulterior, aurul a fost plasat în Statele Unite și din el s-au finanțat cheltuielile guvernului norvegian în exil. După război, rezerva de aur rămasă a fost repatriată treptat, ultimele 10 t reîntorcându-se în Norvegia în 1987.

La izbucnirea războiului, rezerva de aur a Olandei se găsea împărțită în două sucursale ale Băncii Centrale, la Amsterdam și Rotterdam. Aurul din Amsterdam a fost evacuat în Anglia fără probleme. La Rotterdam, comandoul englez a reușit să preia aurul când germanii ajunseseră la 200 m de locul unde fusese depozitat. Să nu uităm că Rotterdam a fost bombardat sălbatic de germani. Dar nava pe care a fost încărcat a sărit în aer și s-a scufundat. În 1942, nemții au descoperit locul unde zăcea această navă și au recuperat o parte din aur. Altă parte a fost recuperată de scafandri olandezi după război.

În ceea ce privește aurul balticilor, acesta era păstrat în totalitate în Marea Britanie. În iulie 1940, după ocuparea Țărilor Baltice de U.R.S.S., Marea Britanie a blocat aurul. În ianuarie 1968, s-a încheiat un acord între Marea Britanie și U.R.S.S., prin care sovieticii renunțau la aurul balticilor, iar englezii la pretențiile legate de naționalizarea bunurilor cetățenilor britanici din Rusia sovietică. În 1992 și 1993, Marea Britanie a acordat Țărilor Baltice compensații în valoare de 90 milioane lire sterline, în contul aurului pierdut.

După ocuparea Cehoslovaciei, germanii i-au obligat pe funcționarii Băncii Centrale să emită două ordine de transfer. Unul era către Banca Reglementelor Internaționale și cerea transferul a 21 t aur din contul Cehoslovaciei la B.R.I., care se păstra la Banca Angliei, către contul Băncii Reichului de la B.R.I. Al doilea cerea transferul a 27 t aur deținut la Banca Angliei de Banca Cehoslovaciei către contul B.R.I. aflat la Banca Angliei. Primul ordin a fost executat pe considerentul că era o tranzacție în interiorul B.R.I. Cel de al doilea nu, căci guvernul britanic blocase depozitele Cehoslovaciei după ocuparea de către Germania. Deci aurul depozitat se poate bloca. Este bine? Este rău? Fiecare poate judeca. Dar Cehoslovacia, practic, nu mai exista. O ocupaseră nemții. Deci, a da aurul Cehoslovaciei, depozitat la Londra, era ca și cum ar fi dat aurul germanilor. După război, Cehoslovacia a cerut restituirea acestui aur. A primit doar șase tone, restul aurului fiind blocat de Londra și Washington pe considerentul că Cehoslovacia nu rezolvase

DE CE SÁROSPATAK?

Atunci când se discută în spațiul public despre Tezaurul României de la Moscova, întrebările rostite frecvent sunt: Când îl aduceți acasă? Ce se întâmplă în Comisia româno-rusă? De ce bateți pasul pe loc, care sunt progresele înregistrate?

In abordarea problemei Tezaurului de la Moscova există cel puțin trei paliere. Comisia româno-rusă se află pe palierul cel mai de jos: cel al cercetărilor istorice. La întâlnirile cu partea rusă, noi aducem documente, pe care le comentăm într-o manieră academică.

Ce progrese s-au înregistrat? Într-unul dintre comunicatele redactate la sfârșitul reuniunilor noastre, s-a consemnat că partea rusă a primit din partea Băncii Naționale a României copii după protocoalele încheiate în 1916, respectiv în 1917, la predarea-primirea celor două tranșe ale Tezaurului B.N.R. trimis la Moscova, semnate din partea rusă de

persoane oficiale ruse de la Banca Imperială de Stat: Vasili Iakovlevici Kovalnițki, șeful sucursalei din Moscova a Băncii de Stat; N. Veniaminov, director în sucursala din Moscova a Băncii de Stat, și V. Iakovlev, adjunctul directorului Băncii de Stat, cu ștampile originale. De asemenea, s-a consemnat că partea rusă nu pune la îndoială autenticitatea acestor documente, dar rămâne ca, la rândul ei, să efectueze cercetări pentru a găsi în arhivele de pe teritoriul Rusiei exemplarele acestor protocoale care i-au revenit în momentul semnării.

Deasupra Comisiei se află palierul diplomatic, care preia dosarul și poate desfășura negocieri mult mai profunde. De aici, dosarul merge la factorul politic, cel care poate lua o decizie.

După atâția ani de dezbateri, noi știm că ei știu, ei știu că noi știm. Mai rămâne să ajungem la acea înțelegere ca să putem aduce Tezaurul. La scara istoriei, 100 de ani nu înseamnă mare lucru. Fostul premier chinez Zhou Enlai, întrebat de un ziarist cum comentează Revoluția Franceză izbucnită în 1789, a răspuns: este prea devreme pentru a ne face o părere.

Nu există nicio prevedere legală și nu se specifică nicăieri în atribuțiile legale ale B.N.R. că instituția noastră trebuie să se preocupe de cercetarea istoricului acestei probleme și să extindă această cercetare pentru a identifica situații similare și a discerne din analiza acestora elementele care ne-ar putea ajuta în eforturile noastre de recuperare a Tezaurului evacuat la Moscova în 1916 – 1917.

Tot ce am făcut în acest sens a izvorât dintr-un sentiment al datoriei patriotice, care la

Tot în 1947 s-au întors în Polonia, de la București, și cele 2,73 t aur polonez, lăsate în păstrare la B.N.R. la 24 septembrie 1939, deoarece ajunseseră în România târziu, după ce rezerva de aur a Bank Polski tranzitase România. Din cauza presiunilor formidabile exercitate de Germania, acest aur nu a rămas în România. În iulie 1941 B.N.R. era în pericol de a fi ocupat de germane în retragerea lor din România. În ofensivă, guvernul Națională, a luat decizia de a muta aurul în peștera de lângă Tismana și cele 51 d. care au revenit intacte în 1947 și au fost restituite la țară la o taxă de păstrare.

... și planul dispunerii lăzilor cu aur în grotă;
în centru este marcată poziția lăzilor cu aurul polonez

Aurul spaniol este un caz aparte, despre care a vorbit la B.N.R. profesorul Pablo Martin Aceña. În 1936, în timpul războiului civil, fără să aibă acordul Parlamentului, ministrul spaniol de Finanțe a hotărât trimiterea rezervei de aur a țării la Moscova. Operațiunea a fost supervizată de generalul KGB Orlov. Acesta a povestit în cartea sa de memorii că la numărarea lăzilor, în momentul îmbarcării pentru a fi transportate în U.R.S.S., s-a consemnat în procesul-verbal un număr de 7.800 lăzi, când în realitate erau 7.900. Oricum, Stalin ordonase să nu se elibereze niciun fel de document privind preluarea tezaurului. Aurul a fost considerat plată pentru ajutorul internaționalist acordat guvernului republican de stânga în lupta cu trupele lui Franco. Astăzi, Spania nu mai emite niciun fel de pretenții asupra aurului respectiv.

Pentru mine, este limpede că în toate aceste cazuri, mai puțin cel spaniol, a fost vorba de rezerve de aur capturate sau evacuate în vreme de război. Oricâte diferende ar fi existat între deținătorul aurului la un moment dat și cel căruia îi aparținea de drept, ele au fost rezolvate prin negocieri și, măcar, printr-o despăgubire. În unele cazuri despăgubirea a fost totală sau restituirea a fost totală, cum este cazul aurului polonez, cele aproape trei tone rămase în România.

Tezaurul Băncii Naționale a României evacuat la Moscova, depozitat într-o țară aliată, cu documentele de rigoare, cu acord internațional, rămâne singurul caz în care rezerva de aur monetar este încredințată cu acte în regulă și cu toate garanțiile depozitarului că va fi returnat oricând la cererea proprietarului, pentru ca ulterior aceste obligații asumate, conform tuturor normelor și cutumelor internaționale, să nu fie respectate.

Așadar, sunt cazuri și cazuri. Se folosește adesea sintagma *povestea aurului*, dar nu este chiar o poveste. Este, uneori, o istorie atât de

**Academician Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul B.N.R.**

Intrarea în Colegiu

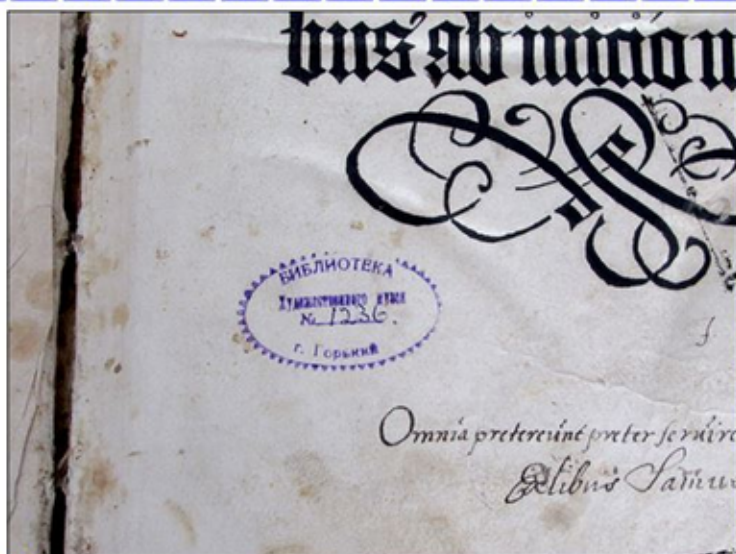
pe regretatul profesor din Cracovia, Wojciech Rojek, autorul unei cuprinzătoare monografii despre soarta tezaurului polonez evacuat în 1939 și pe care polonezii au avut șansa să îl recupereze după Al Doilea Război Mondial. De asemenea, a conferențiat la Banca Națională și profesorul Pablo Martin Aceña, despre soarta aurului spaniol trimis la Moscova în timpul războiului civil din acea țară (1936 – 1939).

In cadrul acestor preocupări am inclus și cazul Sárospatak, mai ales că el s-a soldat cu un rezultat favorabil pentru deținătorii bunurilor culturale ajunse în U.R.S.S. Am fost interesați să vedem cum au reușit prietenii noștri să recupereze tezaurul de carte. Am pornit așadar într-o expediție la Sárospatak, împreună cu domnul Ernő Böszörményi, funcționar al B.N.R., și domnul Dorin Matei. Gazdele noastre ne-au primit cu multă amabilitate, ne-au pus la dispoziție toate informațiile cerute.

În cadrul lucrărilor Simpozionului anual de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu” avem doi invitați de la Sárospatak – domnul Áron Kovács și doamna Éva Kusnyir –, care ne vor oferi detalii despre acest caz. Domnul Áron Kovács este curatorul Colecției manuscrise a Colegiului Bisericii Reformate din Sárospatak și este un om al celor două culturi, maghiară și română. A studiat istoria la Universitatea din Szeged, dar și-a susținut doctoratul în istorie conceptuală la Universitatea de Vest din Timișoara. Vorbește fluent limba română. Doamna Éva Kusnyir este muzeograf la Muzeul Colegiului Bisericii Reformate din Sárospatak. A studiat la Universitatea din Debrecin etnografia și muzeologia. În prezent, își elaborează în cadrul aceleiași universități teza de doctorat pe tema consecințelor Primului Război Mondial asupra diocesei Sárospatak.

Cristian PĂUNESCU,
Consilier al Guvernatorului B.N.R.

B.N.R. s-a manifestat constant de la crearea instituției, fiind insuflat de creatorul acesteia, Eugeniu Carada. El a fost cel care a organizat logistica necesară pentru susținerea efortului Războiului de Independență, el a trimis bani și cărți românilor din Ardeal, și lucrurile acestea au rămas puțin cunoscute și pentru contemporani, și pentru urmași. O modestie excesivă l-a caracterizat și deși și-a pus întreaga activitate în slujba instituției pe care a creat-o, nu a acceptat niciodată să se afle în fruntea ei, ca guvernator.

Stampila Bibliotecii din Gorki aplicată pe o pagină a unui manuscris din colecția Colegiului Bisericii Reformate din Sárospatak

Tot inițiativa unui angajat al B.N.R. a fost și scrierea primei monografii a Tezaurului evacuat la Moscova. Mihail Romașcanu, funcționar la Serviciul secretariat, adresează, la 27 iunie 1933, guvernatorului B.N.R. o cerere pentru a fi sprijinit în tipărirea unui volum prin care să pună lucrurile la punct în privința celor întâmplare cu Tezaurul evacuat la Moscova după încheierea Primului Război Mondial. Reacția lui era generată de apariția cărții căpitanului George Hill, din Serviciul Secret britanic, care afirma că el, împreună cu colonelul canadian Joseph Boyle, ar fi repatriat o parte importantă a tezaurului B.N.R. de la Moscova. Romașcanu adunase documentele necesare pentru a-i da o replică, dar veniturile lui nu-i permiteau să susțină efortul de tipărire a cărții. Argumentația lui Mihail Romașcanu merită reluată, mai ales că lucrurile nu s-au schimbat foarte mult de atunci: „Acest lucru [adică adevărul] trebuie urgent și neapărat adus la cunoștința miilor de cititori ai cărții lui Hill, apărută în două limbi [engleză și franceză] și mai multe ediții. România nu poate apărea în fața întregii lumi cu pretențiunea de a-și revendica drepturi pe care nu le are. Tăcerea ei într-o chestiune atât de importantă ar însemna nici mai mult, nici mai puțin decât un consimțământ tacit.“

Banca Națională a avut, după decembrie 1989, o preocupare permanentă pentru realizarea unor lucrări care să contribuie la aducerea la lumină a documentelor din arhiva instituției care privesc atât problema Tezaurului de la Moscova, cât și studierea unor cazuri similare. În 1999 a apărut prima ediție a lucrării *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova*, pe care am realizat-o împreună cu domnul Marian Ștefan. Cu ocazia ediției din acest an a Simpozionului nostru a apărut ediția a treia. Lucrarea are și o versiune în limba engleză. Am tratat și problema aurului polonez, salvat prin România în anul 1939. O cantitate de 2,73 t aur a rămas în subsolurile B.N.R., fiind evacuată, împreună cu rezerva Băncii Naționale, la Tismana și returnată, în 1947, Poloniei. Am prezentat publicului și Operațiunea „Neptun“, salvarea rezervei de aur a B.N.R. în 1944, în condițiile tulburi ale retragerii trupelor germane și înaintării celor sovietice. La Tismana, B.N.R. a organizat și un muzeu care prezintă pe larg această operațiune.

I altă direcție a constituit-o studierea unor cazuri similare de tezaure ale unor bănci centrale care au avut de suferit în vremuri de restriște. Pentru a prezenta situația tezaurului Bank Polski am invitat la București

Reîntoarcerea unei părți a manuscriselor acasă

Újszászy. Un fost elev, István Andreánszky, în acel moment ofițer de rang superior în noul Minister al Afacerilor Interne, anunța Colegiul că piesele rare depozitate în Capitală erau în pericol. Sovieticii plănuiau să arunce în aer ușile seifurilor. Comitetul director a decis să formeze o comisie de trei persoane, care să meargă la Debrețin, unde se găsea Guvernul provizoriu al Ungariei, și să ceară intervenția acestuia. Au călătorit apoi până la Budapesta pentru a duce piesele într-un loc mai sigur sau, dacă era posibil, chiar înapoi, acasă. A fost o călătorie eroică, printr-o țară în ruine. Cu toate eforturile lor, au ajuns prea târziu. Potrivit unei alte surse, publicată de Biblioteca Națională a Ungariei – un raport pentru Ministerul Religiei și Educației Publice –, militari ai Armatei Roșii, conduși de un ofițer dintr-o unitate de gardă, de elită, un maior elegant, perfect îmbrăcat, înalt, cu părul negru – așa cum îl descrie documentul –, maiorul Kozlov, a forțat seifurile băncilor și le-a transportat conținutul într-un loc necunoscut.

Aceasta ar fi descrierea pe scurt a procesului în urma căruia valorile Colegiului Reformat din Sárospatak au dispărut pentru multă vreme. Au dispărut atunci din Ungaria cel puțin 60.000 de alte obiecte, între care colecțiile private ale aristocrației și burgheziei ungare. Este vorba despre bijuterii, tapiserii, statui, picturi de Tintoretto, Goya, Velazquez, El Greco, Renoir, Manet, Degas, Schiele și cunoscuți maeștri unguri și ele nu au fost găsite până astăzi. Colegiul a încercat imediat să dea de urma pieselor sale. S-a luat legătura cu Ministerul

Religiei și Educației Publice și cu Comisia Aliată de Control din Ungaria, dar fără succes. Cum jaful sistematic al unor asemenea colecții era considerat ca o parte a reparațiilor de război, nu au avut vreo șansă să le recupereze. Partea ironică este că atunci când comandantul sovietic din Sárospatak, Piotr Egorov, a văzut colecția rămasă la Colegiu, a salutat militărește cărțile și a ordonat să se asigure protecția oficială pentru bibliotecă și să se împiedice jefuirea ei. Cărțile care nu au fost mutate pentru siguranța lor... au scăpat neatinse.

Nu cu mult mai târziu – după ce comuniștii au preluat puterea – a devenit nerecomandabil să se vorbească despre soarta pieselor dispărute. Potrivit declarațiilor oficiale, Wehrmachtul dusese comorile în Germania. Situația politică nu a permis să se pună sub semnul întrebării această afirmație.

Din studii ulterioare aflăm că acele cărți au fost transportate la Nijni Novgorod, în februarie 1946, împreună cu colecțiile Hatvany, Herczog și Kornfeld. Au fost depuse într-un depozit al muzeului local, apoi mutate la Biblioteca raională, în martie 1960.

Colecția care a fost confiscată de la Budapesta conținea 172 de volume, cu 1.373 de lucrări, între ele fiind câteva dintre cele mai importante manuscrise, cea mai prețioasă parte a colecției de monete, prima matriculă școlară a Colegiului și documente oficiale despre moștenirea Mariei Pálóczy Horváth.

Cel mai prețios document al colecției, fără îndoială, este așa-numitul Codex Sárospatak, Biblia de la Sárospatak, prima traducere a Vechiului Testament în limba polonă. Este un codex *in folio* (are 40 cm înălțime) din secolul al XV-lea, cu o legătură în piele în stil renescentist din secolul al XVI-lea. Conține traducerea Vechiului Testament după versiunea în latină a lui Hieronymus (cel însărcinat de Papa Damasus I în anul 382 să facă o revizuire a vechilor traduceri în latină), realizată cu ajutorul unor traduceri cehe mai vechi. Traducătorul și scriitorul codexului a fost Andrzej Jaszowici, preotul Curții reginei Zofia Holszanska, a patra și ultima soție a lui Wladislaw al II-lea, mama lui Wladislaw al III-lea (rege al Poloniei și Ungariei) și a lui Cazimir al IV-lea (Mare Duce al Lituaniei și

HABENT SUA FATA LIBELLI

POVESTEA MANUSCRISELOR RARE

DIN COLECȚIA

COLEGIULUI BISERICII REFORMATE

DIN SÁROSPATAK

DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Sárospatak este un orașel în nord-estul Ungariei, chiar la granița dintre Marea Câmpie Ungară și Munții Zemplén. Regiunea noastră, Hegyalja, este cel mai bine cunoscută pentru vinul său, faimosul Tokaji Aszú, care – ca produs de lux – asigură o anumită bunăstare locuitorilor. Ceea ce a făcut ca locuitorii regiunii să fie oameni cu spirit independent și care gândesc practic, un teren ideal pentru Reformă.

Instituția noastră, Colegiul Bisericii Reformate, s-a născut pe acest teren în 1531 și a devenit una dintre cele mai faimoase școli din Ungaria. Pe lângă asigurarea educației în ultima jumătate a mileniului trecut, s-au creat și dezvoltat o bibliotecă, o arhivă și un muzeu. Astăzi, Colecția Științifică a Colegiului numără 800.000 de piese ale bibliotecii, 500 metri liniari de documente de arhivă și 29.000 de piese de muzeu.

Nenorocirea care s-a abătut asupra rari-tăților începe în 1938, anul Primului Acord de la Viena sau, cum i se mai spune, Primul Dictat de la Viena. Cum Sárospatak se află

la 15 km distanță de fosta frontieră cu Cehoslovacia, comitetul de direcție al Colegiului a decis să transporte cele mai importante piese rare din colecție la Muzeul Național, apoi în seifurile a două importante bănci din Budapesta. Este vorba despre 172 cărți și manuscrise și o parte a colecției de monete. Au rămas la Budapesta până la sfârșitul războiului.

Următorul moment important al poveștii survine în anul 1945. La sfârșitul lunii februarie o scrisoare importantă a ajuns la directorul Colegiului, Kálmán

Colegiul Bisericii Reformate din Sárospatak

un episod unic. Nu s-a mai întâmplat nimic până la prăbușirea comunismului. Căutarea valorilor culturale ungurești dispărute a început după 1989.

Guvernul ungar și-a construit argumentația chiar de la început pe Convenția de la Haga, din 1907, care prevede posibilitatea legală de restituire în cazul acelor valori culturale care au fost preluate ca prăzi de război. Tot atunci au fost primele descrieri științifice ale operelor de artă și bunurilor culturale duse în Uniunea Sovietică în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Primul succes semnificativ al diplomației ungare a fost acordul bilateral dintre Federația Rusă și Republica Ungară privind restituirea valorilor culturale transportate în cealaltă țară în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Pe baza acestuia, în mai 1993, s-a creat o comisie ruso-ungară, care avea ca obiectiv căutarea și identificarea valorilor culturale. Acest lucru a permis și cercetări la Nijni Novgorod, în fostul Gorki, oraș închis în perioada comunismului din cauza industriei lui aviatice. Partea ungară avea deja informații că se aflau acolo cărțile. Singurul obstacol îl constituia faptul că cercetătorilor unguri nu li se permitea accesul la documente, ci doar consultarea cataloagelor bibliotecii, care nu ofereau vreo urmă despre prezența cărților.

Prima străpungere s-a realizat în anul 1993. Cercetătorii unguri din comisie au fost invitați la vernisajul unei expoziții la Nijni Novgorod, unde o doamnă necunoscută i-a dat, în secret, un mic volum unuia dintre ungurii participanți. Volumul cuprindea studii prezentate la o conferință. Între acestea era unul despre rarități vest-europene din biblioteca raională Nijni Novgorod. Autorul menționa o lucrare – *De consolatione philosophiae*, a lui Boetius, tipărită la Nürnberg, în 1473 – care se număra printre cărțile care fuseseră transportate în Uniunea Sovietică, de la Budapesta. După acest moment, comisia a progresat mult mai repede. Între 1993 și 1998 s-au făcut trei vizite în Federația Rusă: în 1993, 1995 și 1998.

O altă piatră de hotărâre a fost în anul 1997. Atunci Biblioteca pentru limbi străine din Moscova a publicat un volum în care erau

descrise cărțile identificate până atunci. În 2001 s-a organizat chiar o expoziție cu ele la Moscova.

Singurul obstacol în calea retrocedării îl constituia legislația rusă a vremii. Pentru a stabili un cadru legal, s-a votat o lege federală în 1998. Potrivit acesteia, Rusia dă posibilitatea unor compensări mutuale: restituirile unor moșteniri culturale sunt permise doar în acele cazuri când sunt returnate Rusiei opere de artă și valori culturale de valoare egală sau în baza unei compensații financiare. O modificare introdusă în anul 2000 a precizat mai clar natura valorilor culturale prevăzute: permitea restituirea proprietăților unor instituții religioase și asociații de caritate, dacă nu erau utilizate pentru a promova militarismul sau fascismul.

La 12 martie 2002, guvernul Ungariei a înmănat un memoriu diplomatic guvernului Federației Ruse, în care se cerea restituirea cărților de la Sárospatak. Cum era nevoie de o lege specială din partea Rusiei, procesul a durat până în 2006. În februarie 2005, în cursul vizitei prim-ministrului ungar la Moscova, Vladimir Putin a promis că Rusia va returna cărțile. Duma a votat legea respectivă la începutul lui 2006 și primele 136 de volume ale colecției au fost aduse în Ungaria în cadrul vizitei lui Vladimir Putin la Budapesta. Ulterior, tot în 2006, alte 10 volume au sosit.

Trebuie să spun că, potrivit unor știri apărute în presa scrisă, MOL, compania de stat ungară, a donat 400.000 dolari pentru restaurarea unor muzee din Rusia, ca o compensație pentru valoarea cărților. Practic, dacă lucrurile s-au întâmplat în acest fel, guvernul ungar a răscumpărat – într-o manieră indirectă – din Rusia valorile culturale originare din Sárospatak. Mai trebuie notat că întregul proces s-a desfășurat la nivelul diplomației. Singura contribuție a Colegiului Reformat din Sárospatak a fost să pregătească cea mai bună documentație despre acele cărți.

Din când în când apar zvonuri că se continuă căutarea Bibliiei Poloneze și a restului cărților. Colegiul Bisericii Reformate din Sárospatak își așteaptă în continuare restul valorilor.

Dr. Áron KOVÁCS

rege al Poloniei), calitate în care o putem considera mama Dinastiei Jagiellone. Biblia a fost proprietatea Colegiului Reformat începând din 1708. Astăzi continuă să se afle într-un loc necunoscut.

Un alt important volum al colecției este așa-numitul Codex Teologia Scolastica, realizat la Viena, în anul 1404. A ajuns la Sárospatak în 1788, după ce mănăstirea de la Lelesz s-a închis. O particularitate a acestui volum o constituie aceea că forzarurile au fost la origine paginile unui codex ebraic. Aceste două pagini sunt cele mai mari fragmente de codex în ebraică din Ungaria.

Al treilea codex este cel numit Codexul Kazinczy. Conține un manuscris medieval despre cometa care s-a arătat pe cer în 1468 și două incunabule.

Așa cum am menționat mai înainte, partea din colecție care a ajuns în U.R.S.S. conținea 1.373 de lucrări strânse în 172 de volume. Rațiunea diferenței uriașe dintre aceste două cifre este aceea că existau mai multe volume compozite (colligata; ce strângeau între aceleași coperte texte foarte diferite). Unele cărți sunt rarități vestite pe plan internațional, altele sunt tipărituri ungurești rare, iar al treilea grup conține cărți legate de istoria Reformei.

Între cele mai importante piese rare se numără 31 de incunabule. Este vorba despre cărțile tipărite în epoca lui Gutenberg. Sunt cu atât mai valoroase cu cât sunt tipărite mai aproape de momentul inventării artei tiparului și cu cât conțin mai multe ilustrații. Extrem de prețioase sunt primele tipărituri ieșite din primele prese ale unui anume oraș sau primele ediții tipărite ale operelor unor autori antici.

Una dintre aceste rarități este Biblia germană a lui Anthonius Koburger. A fost primul volum din lume care a fost vândut cu imagini color. O altă raritate este Liber Chronicarum, a lui Schedel Hartmann. Lucrarea lui Hartmann

este o descriere clasică a lumii, ilustrată cu numeroase gravuri ce descriu orașe, conducători, sfinți.

La fel de importante sunt raritățile Lungurești. Între acestea, una dintre cele mai importante este Biblia personală a lui György Rákóczi I, principele Transilvaniei, care este una dintre faimoasele Biblii Vizsoly, prima traducere în ungurește a Bibliei, tipărite cu substanțiala sa contribuție bănească în 1590. Biblia soției sale, Zsuzsanna Lorántffy, a făcut, de asemenea, parte dintre piesele transportate în U.R.S.S. Ambele exemplare aveau adnotări manuscrise ale proprietarilor. O altă raritate este *Beteg lelkeknek való füves kertecske*, a lui Bálint Balassi. El este primul autor clasic al literaturii ungare, cel mai important scriitor renescentist al nostru. Cartea pe care am menționat-o este o traducere din germană, dedicată mamei sale. A fost prima lucrare pe care a tipărit-o. Este prima ediție, din 1572, de la Cracovia, fiind singurul exemplar existent în lume.

Prima admitere oficială a faptului că se aflau în U.R.S.S. cărți provenite din Ungaria a fost făcută în 1972. În cursul vizitei lui Leonid Ilici Brejnev au fost returnate Ungariei 15 picturi. A rămas

Manuscrise din colecția Colegiului Bisericii Reformate din Sárospatak

menționează 34 de monete. O donație semnificativă a fost făcută de baronul Vay Béla în secolul al XIX-lea, transformând-o într-o colecție separată. În 1879 monetele au fost transferate la secția de anticități a Muzeului de Arte Frumoase. Clasificarea începută de Béla Vay a fost continuată de un profesor, Benő Zsoldos, care a procesat întreaga colecție, cu mare pricepere, în 1888 și 1890.

Prezentarea colecției numismatice a muzeului. Este esențial să menționăm numele baronului Béla Vay (1830 – 1910) și pe cel al profesorului Benő Zsoldos. Baronul a fost contele ținutului Borsod și vice-președintele Camerei Superioare a Parlamentului ungar între 1872 și 1894. A studiat Dreptul în străinătate. A fost interesat de numismatică de tânăr, fiind încurajat și de bunica, Ferencné Teleki Baron Erzsébet Bánffy. Ea i-a dăruit câteva monete transilvane vechi, care au fost începutul colecției lui numismatice. Își descria astfel metoda de a colecționa: „Am decis să colecționez toate

tipurile, căci un neprofesionist poate căpăta un bun concept de numismat, în vreme ce un profesionist poate cu siguranță găsi o piesă sau o suită pe placul lui”.

Și-a organizat colecția cu mare grijă, în acord cu „Geographia”. În 1902 și-a publicat lucrarea *Monetele mele vechi*, o lucrare de numismatică de nivel academic. Colecția sa avea 2.324 de piese, care valorau pe acea vreme peste 11.000 coroane. Avea monete din vremea Republicii Romane, a Imperiului Roman, din multe țări din Europa, din America, de la conți și baroni care avuseseră dreptul să bată monedă. Deținea monete comemorative și satirice, diferite medalii și bancnote europene de după 1800. Menționa și o „piesă de îmbrăcăminte din mătase”, care, potrivit lui, aparținuse unui pașă din Szendrő.

Baronul Béla Vay este așadar arhetipul perfect al unui colecționar de artă din secolul al XIX-lea. A donat o colecție numismatică semnificativă Colegiului Reformat din Sárospatak în anii 1870, ceea ce a permis ca piesele respective să fie expuse într-o expoziție separată. Tot el a început clasificarea monetelor, continuată de Benő Zsoldos. Acesta era un filolog clasicist și un profesor, care și-a făcut studiile la Sárospatak. După școala primară a studiat filosofia și teologia la Colegiu, apoi, din 1873, a predat greaca și latina. A fost responsabil cu clasificarea colecției în 1889 și 1890. Din 1890 a alcătuit un catalog, care a avut patru volume. Primul volum cuprinde 774 de monete vechi, al doilea sistematizează 837 de monete ungurești și transilvane. Al treilea privește 706 monete din Austria și Sfântul Imperiu Roman, în vreme ce al patrulea cuprinde monete din diverse țări europene, cât și descrierea a 462 bancnote. În plus, a scris și un breviar pentru 1.504 duplicate. Monetele au fost examinate potrivit mai multor criterii, precum „inscripții, greutate, valoare și integritate fizică”. Precizia studiului său este atât de mare, încât cataloagele sale sunt utilizate și azi în muzeu.

Pe lângă donator și organizatorul colecției, trebuie menționați și cei care au fost responsabili cu păstrarea monetelor. Șeful depozitului de anticități al

„Șirul Berna”, azi sediul muzeului

„RIDICATE DE TRUPELE SOVIETICE CA PRADĂ DE RĂZBOI“. PIESE NUMISMATICE TRANSFERATE LA BUDAPESTA DIN MUZEUL COLEGIULUI REFORMAT DIN SÁROSPATAK ÎN 1938

În curtea din spate a Colegiului Reformat din Sárospatak se înalță „Șirul Berna“, muzeul, o clădire remarcabilă, ce păstrează mesajul timpurilor trecute.

A fost ridicată între 1771 și 1772, în stil baroc provincial. La terminarea construcției, existau cinci camere la parter și cinci la etaj, cărora li s-au adăugat ulterior un portic și încă

o cameră, rezultând forma actuală a clădirii. A servit ca spațiu de locuit pentru învățații, figuri importante religioase și laice, care soseau pentru examinări. I se spunea locul de cazare pentru oaspeți. Parterul era compus din camerele studenților și cămarile unde ei măsurau vinul. Construcția dă o imagine corectă despre cum arătau în trecut clădirile Colegiului.

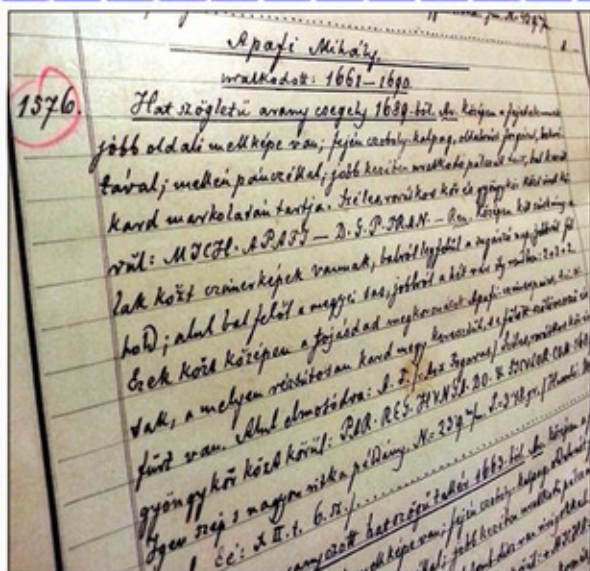
Áron Kovács, Éva Kusnyír și Cristian Păunescu

Ințial, arhiva era păstrată în așa-numita parte „Troiană“ a Colegiului, cea mai veche clădire. Acolo locuia și superiorul, care răspundea de buna păstrare a sigiliilor și finanțelor școlii. Ulterior, arhiva a fost transferată mai întâi în biblioteca principală a Colegiului, iar în 1931, la a 400-a aniversare a întemeierii, în clădirea în care este adăpostit azi muzeul.

De-a lungul secolelor, mai multe colecții și un muzeu au fost create cu scopuri educative. Dar, din cauza persecuțiilor și expulzărilor, documente scrise s-au păstrat doar de la începutul secolului al XVIII-lea. Primul stabiliment de acest gen este „Museum Physicum“, creat de profesorul István Simándi. Profesorul a adus mai multe aparate din călătoria sa de studii în Europa Occidentală, făcută în 1709. A fost prima persoană din Ungaria care a utilizat experimentele în predarea fizicii.

Colecția numismatică are aceeași vârstă ca și „Museum Physicum“. Prima mențiune scrisă a colecției este din 1726, „Numismata“, care

Descrierea pandantivului hexagonal din aur de la Mihály Apafi

exemplu din vremea lui György Rákóczi I. Sunt medalii de la încoronare, precum cea a Mariei Theresa, o monedă comemorativă, șase monete din diverse orașe, precum Augsburg, și monete din Turcia și Republica Franceză. 11 monete sunt marcate ca fiind rare sau foarte rare, probabil din donația baronului Béla Vay. Două dintre rarități merită o mențiune specială. Una dintre ele este un pandantiv hexagonal din aur de la Mihály Apafi, care este descris ca fiind „foarte frumos și destul de rar”. Cealaltă monedă a fost primită de Pál Sipos de la Universitatea din Berlin în 1786. Ea are mai multe semnificații. Mai întâi, din cauza aspectului unic este o pierdere ireparabilă pentru Colegiu. Apoi, ținând cont de caracterul ei unic, oriunde în lume ar apărea, ar fi evident că aparține Colegiului.

Dar trebuie să ne ferim să ne facem speranțe false în privința recuperării monetelor. O consemnare făcută de directoratul Colegiului la 16 iulie 1945 relevă că valorile relocate „au fost ridicate de trupele sovietice ca pradă de război”. Deși directoratul a făcut tot ce a fost posibil pentru a afla mai mult, efortul a fost zadarnic. Au luat legătura cu Szuzmanovics, comandantul orașului Budapesta, cu Ernő Hámori, comandantul Poliției Politice, și cu alte persoane din mi-

nister, dar fără succes. Ultima consemnare privind valorile relocate este din 21 august 1945. „Toate eforturile făcute pentru unicatele noastre sunt fără rost. Sunt pierdute”.

Periada istorică ce a urmat face și mai misterioasă hălăduirea monetelor pierdute. Existența monetelor rămase din colecție la Sárospatak a fost ținută în secret. Această secretomanie a avut impact asupra mentalității angajaților. Nu există consemnări scrise despre monete după 1945. Singura inventariere a monetelor rămase s-a făcut în 1987. Ca atare, ne putem baza doar pe narațiuni orale în privința sorții colecției. Am intervievat-o pe dr. Eszter Eperjesi Pocsainé, fosta directoare a muzeului, pe acest subiect. Mi-a spus: „Cred cu tărie că au ajuns pe mâini private, fiind monete din aur de mare valoare”, sugerând că spre deosebire de cărți, monetele nu au ajuns în muzeele sovietice.

Dacă așa s-au întâmplat cu adevărat lucrurile, atunci recuperarea monetelor este practic imposibilă. Singurul lucru pe care îl putem face este să cercetăm orice dosar existent. Vrem să contactăm Muzeul Național al Ungariei și OTP, succesorul Băncii de economii din Pesta. Dacă vreuna dintre aceste instituții a păstrat documente din Al Doilea Război Mondial, poate că vom putea căpăta o imagine mai clară a ceea ce s-a întâmplat cu monetele de aur din colecția numismatică.

Totuși, nu avem motive să plângem comorile noastre pierdute. Colecția noastră numismatică crește constant. Ultima donație către muzeu a fost făcută de un pictor, sculptor și medalist din America, care ne-a dăruit opt monete din bronz acoperite cu aur de 24 carate, ce comemorează generali care au participat la Războiul de Independență american.

Intervenția mea dorește să aducă un omagiu celor care au sporit și au avut grijă de colecția numismatică a muzeului Colegiului Reformat din Sárospatak de mai bine de 100 de ani, chiar și în vremurile tulburi ale celui de Al Doilea Război Mondial.

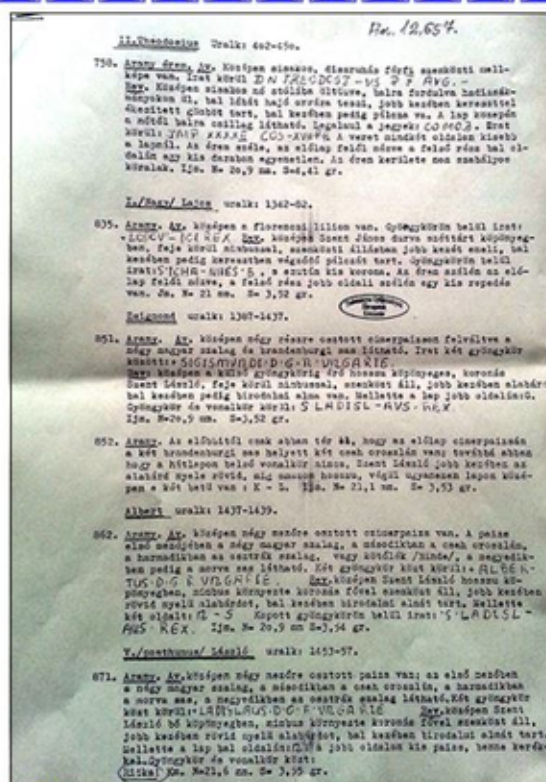
Éva KUSNYÍR

Colegiului, din 1930, a fost dr. Károly Jakob, în vreme ce păstrătorul colecției numismatice a fost Árpád Tárczy, directorul școlii elementare. Muzeul Colegiului Reformat din Sárospatak a fost întemeiat în 1947 și, pe lângă colecția numismatică, cuprinde și alte colecții.

Ce s-a întâmplat cu monetele între 1938 și 1945? În vremea Primului Război Mondial, Béla Jankovich, ministrul Religiei și Educației Publice, a ordonat conducătorilor bisericilor să își pună în siguranță obiectele de valoare. Bibliotecar al

Bibliotecii principale a Colegiului în acea vreme era István Harsányi (1874 – 1928). Nu este limpede de ce, dar în 1919 el a alcătuit o listă de cărți rare și documente care să fie puse la adăpost în caz de pericol. După moartea lui, i-a urmat József Gulyás (1885 – 1954). Acesta a examinat mai multe acte rămase de la predecesorii săi, inclusiv de la Harsányi. Probabil că a găsit lista din 1919, care a devenit relevantă în 1938. După Primul Acord de la Viena, oamenii au început să se teamă că se apropia un conflict armat, așa că s-a decis mutarea valorilor Colegiului în locuri sigure.

În 1938 Gulyás a selectat 172 de volume, bazându-se pe lista lui István Harsányi din 1919, între care Biblia poloneză, mai multe documente prețioase de arhivă, prima matricolă a școlii și testamentul Máriei Palóczy Horváth. Este menționată și o colecție de monete din aur. Cum aceste pregătiri s-au făcut în secret, s-au născut tot felul de informații false, mai ales în legătură cu monetele. Probabil din această cauză a apărut credința că au fost

Lista alcătuită în 1938

mutate 50 de monete. Pe baza listei din 1938 este clar că au fost doar 37.

Înregistrările directoratului Colegiului și arhivele Episcopatului parohiei reformatate cistibisciene dovedesc evacuarea lor. Aceste documente pot fi consultate în arhivele Colegiului și oferă informație detaliată despre problemele Colegiului an de an. Consemnarea din 19 septembrie 1938 vorbește despre evacuarea studenților și a valorilor Colegiului. Peste câteva zile, la 26 septembrie, directorul Árpád Tárczy a trimis

o scrisoare episcopului, informându-l că l-a contactat pe contele Pál Bethlen în privința valorilor Colegiului, dar contele nu a găsit cu cale să fie transferate deocamdată la Budapesta. Totuși, relocarea s-a făcut. O altă scrisoare trimisă de director la 1 octombrie menționează că aproximativ 600 de militari erau cazați în clădirea Colegiului și că împachetarea și mutarea bunurilor selectate la Budapesta se făcuse cu sprijinul lui Pál Bethlen. Trei cutii cu unice și incunabile erau plasate la Muzeul Național, în vreme ce Biblia poloneză, matricola, testamentul Mariei Palóczy Horváth și monetele din aur erau depozitate în seiful Băncii Comerciale Ungare. Este ultima locație cunoscută a monetelor. Soarta cărților și a arhivei este bine cunoscută.

Ce s-a întâmplat cu monetele? Probabil Árpád Tárczy le-a selecționat împreună cu cărțile și arhiva în toamna lui 1938. O listă alcătuită de el oferă o descriere completă a obiectelor alese. 22 de monete sunt legate de istoria Ungariei sau a dinastiei de Habsburg. Trei dintre ele sunt din Transilvania, de

Maramureș (Baia Mare, Baia Sprie) și de la Kremnica, din Slovacia. La Kremnica și Baia Mare funcționau cele mai importante monetării din Europa aceluși timp. Este perioada de glorie și bogăție a regatului, dar și cu probleme de succesiune. Este și perioada de afirmare a familiei Huniazilor – Iancu de Hunedoara ajunge cel mai bogat om din regat și cel mai important comandant cruciat în lupta antiotomană, a fost Ban de Severin, Voievod al Transilvaniei și apoi regent (1444 – 1456), iar fiul său, Matei Corvin, cel mai longeviv rege (1458 – 1490). Acest monopol al Regatului Ungar a încetat după descoperirea Americii, în 1492, când aurul sud-american intrat în Europa pe filieră spaniolă a determinat scăderea prețului metalului galben.

In perioada ce a urmat, Regatul Ungar – ca să folosesc un termen modern – a intrat în recesiune economică, nu a mai fost capabil să susțină o armată de mercenari puternică și așa s-a ajuns la bătălia de la Mohacs (1526), când regatul ungar a fost înfrânt de armata sultanului Süleyman. Statul ungar medieval dispare complet când Cetatea Budei este transformată în pașalâc (1541). Transilvania devine principat autonom, dar în sfera de influență a Porții Otomane, cu un regim similar principatelor Moldova și Țara Românească. Principii Transilvaniei au continuat exploatarea aurului și activitatea monetăriei de la Baia Mare, dar au înființat și noi monetării la Oradea, Cluj, Sibiu și Lipova.

Cei 200 de ani de apogeu ai regatului feudal ungar sunt predați în școlile din Ungaria – și în această țară se face istorie –, fapt pentru care opinia publică ungară a fost prima care a reacționat, în anii 2000, în problema Roșia

Imeditat: paucos post dies multis cum muneribus (ut ipse scribit) placatu regni hūgarie trāsfiluanae traducere fecit in partos. De electione dñi iohānis wayuode in gubernatores: de talione per cundē a drakul wayuoda exacta.

Post hanc tūc belli tēpēlatē: postq̄ regio wladislaua subiecta interitū: ne quis in regno in alterius offensā moueretur: per dominos prelatos et barones regni in terdictum est. et nihilominus ut adueniente festo pē-

Iancu de Hunedoara

Montană (Verespatak – în limba maghiară). Problema exploatarea aurului de la Roșia Montană a fost ceva mai târziu și mai lent conștientizată în opinia publică din România. Merită să vizitați Roșia Montană. Dacă ajungeți acolo și coborâți cele 165 de trepte puteți vedea filonul de aur, pe verticală, cu ochiul liber, în cele 22 de niveluri de galerii săpate din vremea dacilor și apoi a romanilor. Pe o galerie nu intrau decât două persoane, care săpau spate în spate.

Referitor la Tezaurul de la Sárospatak, Ungaria a început operațiunea de

recuperare încă din perioada comunistă, în vremea lui Janos Kadar. În concepția acestuia, numai o relație bună cu „fratele mai mare” putea duce la rezultate. Kadar a avut o relație bună și cu Nikita Hrușciiov și cu Leonid Brejnev, dar nu a obținut nimic concret. După 1990, Ungaria a făcut un lucru foarte inteligent: a trimis în Rusia istorici, filologi, numismați, care au cercetat biblioteci și muzee, în căutarea unor obiecte de patrimoniu ungare. Așa au ajuns la Nijni Novgorod. După ce au descoperit și identificat astfel de bunuri culturale au pus problema negocierii. Când partea rusă a spus că nu știe de existența unor astfel de bunuri pe teritoriul Rusiei, partea ungară a venit cu date concrete.

Când am participat, în 2011, la o reuniune a Comisiei mixte româno-ruse de istorie, organizată de Academia Română și Academia Rusă de Științe, am întâlnit un tânăr istoric din Ungaria, care a luat parte la lucrările noastre și care tocmai fusese numit director adjunct al Institutului Cultural Ungar din Moscova. În majoritatea cazurilor, adjuncții directorilor institutelor culturale ungare din străinătate sunt istorici și au ca

DE CE NEGOCIEM SINGURI?

Mulțumesc B.N.R. pentru invitație și posibilitatea de a asista la o dezbatere analitică de înalt nivel în problema Tezaurului României evacuat la Moscova, din trecutul recent până la zi. Am folosit termenul de „trecut recent” pentru că acești mai bine de 100 de ani de când România și-a trimis tezaurul în Rusia, aliată atunci (1916 – 1917), sunt în istorie o perioadă relativ scurtă. Felicit, de asemenea, B.N.R. pentru invitarea și prezența la reuniune a celor doi tineri istorici din Ungaria care au prezentat povestea de succes a recuperării Tezaurului de la Sárospatak, ridicat de Armata Roșie în 1945. O analiză comparativă pe această tematică este oricând binevenită. O relație apropiată între istoricii români și maghiari este absolut necesară. În octombrie 2018, la o întâlnire cu istorici maghiari, care a avut loc la Academia Română, pe tema proiectului ungar „Trianon 100”, am propus o „terapie prin istoriografie” în relațiile româno-ungare. Este esențial să ne cunoaștem mai bine.

După retragerea din M.A.E., am fost invitat de Universitatea „Babeș-Bolyai” să susțin un curs de diplomatie. Am ales ca temă „România în diplomația Europei Centrale” pentru un masterat în relații internaționale. Am tratat Europa Centrală extinsă – de la mare la mare, de la Marea Baltică la Marea Neagră, din Scandinavia până în Balcani, respectiv „cordonul sanitar” de state între Germania și Rusia. Pentru examen, fiecare student trebuia să-mi prezinte o relație bilaterală din acest areal geopolitic. În urmă cu doi ani, printre studenți s-a aflat și o tânără din Japonia, hispanistă, care venise la Cluj să învețe și limba română. Azi este atașat cultural la Ambasada Japoniei din București. Acesteia, i-am solicitat o analiză comparativă a relației Japonia – Rusia și problema Kurile, respectiv România – Rusia și problema Basarabiei. Ea a avut o remarcă pe care am reținut-o. Întotdeauna, în relația cu Moscova, Japonia a avut sprijinul Statelor Unite și al Uniunii Europene. Mai mult, în anii '50 Japonia a obținut o declarație oficială a Departamentului de Stat că nu recunoaște anexarea Insulelor Kurile de către Rusia. Tot ea

subliniază că România, în relația cu Moscova, a fost întotdeauna singură, nu a cerut sprijinul nimănui. Mă întreb și eu: de ce în relația cu Rusia, mai ales în problema Tezaurului, mergem întotdeauna singuri? Astăzi, când România este membru plin în Uniunea Europeană și în NATO, are un parteneriat strategic cu Statele Unite ale Americii, putem apela și la sprijinul aliaților noștri. Când Tezaurul a fost trimis la Moscova, Franța și Marea Britanie au promis garantarea lui, spunând Rusiei că el reprezenta garanția pentru împrumuturile de război ale României.

Pe relația Ungaria, aș dori să vă prezint un aspect de istorie medievală mai puțin cunoscut publicului din România. Pentru că suntem la Banca Națională și vorbim de aur, trebuie să vă spun că timp de 200 de ani, Regatul Ungar a avut monopolul aurului

în Europa. Între 1300 și 1500 Regatul Ungar stabilea prețul aurului. După stingeră dinastiei arpadiene, Casa de Anjou a venit în cetatea Budei pentru că știa că acest regat reprezenta o afacere. Se extrăgea aur din Munții Apuseni (Roșia Montană), din

Muzeul deschis în mina de la Kremnica

Localitatea cunoaște epoca de aur în vremea familiei Rakoczi, în posesia căreia intră în 1616 prin căsătoria lui Rakoczi I cu Suzana. După 1640 castelul care domină zona a fost mult extins. Din 1650, vreme de patru ani, la Colegiul Reformat a predat marele pedagog ceh Comenius. După ce Habsburgii au ocupat Transilvania, împăratul Leopold I a poruncit distrugerea fortificațiilor de pe fosta graniță cu principatul; atunci au fost aruncate în aer fortificațiile exterioare ale castelului. Aici și-a avut centrul de rezistență Francisc II Rakoczi, cel care a condus revolta curuților (*Magazin istoric*, nr. 12/1973).

Călătoria la Sárospatak avea un scop bine definit: în ce măsură poate ajuta experiența pozitivă a recuperării bunurilor culturale ce au aparținut Colegiului Reformat în demersurile pentru readucerea Tezaurului de la Moscova? Există o serie de similitudini, dar și mari diferențe între cele două situații, acestea din urmă ținând de cronologie, de context și de statutul juridic al bunurilor culturale. O primă asemănare ar veni din faptul că și într-un caz, și în celălalt, paradoxal, pierderea bunurilor s-a produs tocmai din dorința de a le pune la adăpost. Dacă nici de la Sárospatak, nici de la Iași nu plecau acele bunuri, sunt mari șanse ca ele să nu fi fost pierdute. Apoi, și într-un caz, și în celălalt partea rusă a retrocedat unele bunuri culturale (nouă în 1935 și 1956, Ungariei în 2006), dar niciun gram din tezaurul B.N.R., respectiv din tezaurul monetar de la Sárospatak nu s-a mai întors.

Principalul câștig al acestui studiu de caz ar fi să identificăm modalitățile de negociere adoptate de partea ungară în relația cu Rusia lui Putin și să stabilim ce am putea prelua și noi. Dar mai întâi se impun câteva precizări privind contextul readucerii unei părți a bu-

nurilor culturale luate de la Sárospatak. Expunerea acelor manuscrise în expoziții din Federația Rusă a fost posibilă pentru că printr-un ordin al Ministerului Culturii s-au deschis fondurile secrete și piesele care zăceau acolo au fost scoase la lumină. Astfel au putut echipele de istorici unguri să dea de urma manuscriselor care purtau ștampila Colegiului Reformat din Sárospatak. Din păcate, nu au existat echipe similare de istorici români, care să cutreiere, în acei ani de deschidere din Federația Rusă, teritoriul acesteia.

Imagine din exterior...

Apoi, bunurile de la Sárospatak intrau într-o categorie aparte, prevăzută la punctul 8 al legii adoptate de Duma de Stat a Federației Ruse în anul 1998, potrivit căruia se puteau retroceda bunuri ale cultelor religioase și organizațiilor obștești, pentru uz personal și care nu sunt folosite în scopuri militariste sau

naziste; dar chiar și așa, restituirea se făcea prin legi speciale. Trebuie subliniat încă o dată că nici tezaurul B.N.R., nici câte bunuri culturale evacuate în 1916 – 1917 de România la Moscova s-or mai afla acolo nu intră sub incidența unei asemenea legi. Noi am trimis la Moscova toate acele valori în baza unor documente cu valoare juridică internațională și în schimbul unui angajament al guvernului rus de atunci că le va proteja și ni le va restitui oricând le vom cere.

Rămâne să vedem ce putem desprinde de la folositor din atitudinea părții ungare în negocierile cu rușii. Se repetă obsesiv la noi că dacă am avea o altă atitudine față de Rusia, am putea obține Tezaurul sau măcar câte ceva înapoi. Ți se creează uneori sentimentul că partea rusă începuse deja să împacheteze Tezaurul, când nu știi care politician de la noi a făcut o remarcă jignitoare

sarcină principală cercetarea arhivelor din statul respectiv. Această activitate se numește permanență arhivistică și Ungaria o practică de aproape 100 de ani peste tot în lume unde există documente de interes pentru istoriografia ungară. În cele două mandate cât am lucrat la Ambasada României din Budapesta, am vizitat arhivele și am găsit 23 km liniari de documente de interes pentru istoriografia română, fără să iau în calcul și arhiva economică. Este o masă de documente care privesc în bună parte istoria noastră, dar care nu prea este cercetată de partea română. Când am fost la Sankt Petersburg (2011), am vizitat arhiva Rusiei țariste, care păstrează documente din secolul al XVII-lea și până în 1917. Am întrebat dacă în ultimii ani a fost cineva din România să studieze acolo. Mi-a răspuns un funcționar

care lucra acolo de aproape 30 de ani și mi-a spus că nu ține minte să fi fost cineva din România. Fuseseră istorici din Republica Moldova și cineva din Odessa care se interesase de lipovenii din România. Se găsesc în acele arhive relațiile domnitorilor români cu Rusia. Ne-a fost arătat documentul prin care regele României, Carol I, a fost făcut mareșal al Imperiului Rus în 1912, ca semn de recunoștință pentru contribuția acestuia la Războiul cu Poarta Otomană din 1877 – 1878.

Si România ar avea mare nevoie de astfel de permanențe arhivistice la Moscova și Sankt Petersburg, la Budapesta, Viena, Istanbul și de ce nu, la Paris, Londra și Washington.

Dr. Alexandru GHIȘA

ROSTURILE UNEI CĂLĂTORII

Un drum de la București la Sárospatak poate fi considerat o călătorie din Imperiul Bizantin către un regat catolic din Europa Centrală. Pentru un istoric este foarte important să pășească prin locurile despre care scrie.

După o astfel de călătorie înțelegi mai bine cele ce ai citit prin cărți și izvoare. Vezi casele Câmpiei Muntene și din zona subcarpatică ce par deschise privirilor tuturor, așa cum au fost deschise și tuturor celor care s-au petrecut pe aici. Treci apoi Carpații și dai peste altfel de case, cu porți înalte, ce nu mai lasă privirea dincolo de ele, cu biserica din centru fortificată, unde se strângea tot satul sau orașul în caz de primejdie. În vreme ce în lumea de dincoace de Carpați totul trebuie să vină de la Vodă și de la Dumnezeu, dincolo de munți oamenii au înțeles, mai demult, că

Dumnezeu poate fi uneori foarte ocupat și trebuie să își poarte și singuri de grijă.

Sárospatak – numele s-ar traduce aproximativ prin „Pârâul mlăștinos” – este o localitate cu 12.900 de locuitori, așezată printre dealurile cu viile ce dau faimosul vin de Tokay.

Apare menționată în documente prima oară la 1201. În 1575 populația i-a fost decimată de o epidemie de ciumă. Din acest centru s-a răspândit Reforma în Ungaria. Să mai menționăm că în 1631 aici s-a stabilit o sectă de neo-reformați, refugiați din Vințu de Jos, ai cărei membri au fost recatolicizați cu forța de ieziți în 1663.

Urmele fortificațiilor exterioare ale castelului din Sárospatak distruse din porunca împăratului Leopold I

CONTENTS (Romanian History) • **N. Leon** The baccalaureate exam between ethnic specifically and the country evolutionary nature • **Al. Pițigoi** The question of the Banat at the Paris Peace Conference in British Documents • **I. Giurcă I. Giurcă** Military operations in the Pokuttia to support the Polish army who fought against Bolshevism (II) • **V. Lazea** Five lessons of the anticipated payment of the foreign debt by Romania ruled by Căușescu • **Fl. Banu** The testimony of Mihai Caraman who ran „the Caraman network“ (II) • **G. Filitti** Letters from formers days: correspondence between Prince Carol and Zizi Lambrino • **M. Vasileanu** The Burning Bush and the Greek Catholic Church • **N. Mareș** Julius Demel, a Polish historian about our history • **Șt. Petrescu** The destiny of a Bessarabian priest. A file from memories book (III) • In Romania 100 years ago • Romanian monks at Mount Athos at the end of the 19th century • Romanian Documents at Hoover (CLX) • The 27th Symposium of banking history and civilization „Cristian Popișteanu“: The National Bank Treasure Evacuated to Moscow - a Historiographic aperçu and a case study

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **Н. Леон** Аттестат зрелости между этническим свособразием и эволюционным характером страны • **Ал. Пицгой** Вопрос Баната в британских документах Парижской Мирной Конференции 1919 г. • **И. Джуркэ** Военные операции в Покутии для поддержки поляков, воевавших против большевиков (II) • **В. Лазя** Пять уроков досрочной выплаты внешнего долга Румынии при Чаушеску • **Фл. Бану** Свидетельство того, который руководил «сетью Карамана» (II) • **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу: переписка принца Кароля – Зизи Ламбрино • **М. Василяну** Неополимая Купина и греко-католики • **Н. Мареш** Юлиус Демел, польский историк, увлечённый нашей историей • **Шт. Петреску** Судьба бессарабского священника. Страницы из журнала воспоминаний (III) • В Румынии 100 лет тому назад • Румынские монахи на Афонской горе в конце 19 в. • Румынские документы в Гуверском Институте (CLX) • XXVII-ой ежегодный Симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиана Попишту“: Клад Нацбанка Румынии, эвакуированный в Москву – историографический итог и исследование казуса

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

la adresa Moscovei (sau pe care rușii au considerat-o așa) și am pierdut șansa să recăpătăm Tezaurul. Se vorbește despre o atitudine binevoitoare față de Moscova, dar nimeni nu o definește. Ce înseamnă o atitudine binevoitoare din partea României, membră a Uniunii Europene și a NATO? Cam ce ar trebui să facem noi astăzi pentru ca Moscova să aprecieze că avem o atitudine binevoitoare, mai mult decât am făcut imediat după 1947 și în perioada „regimului de democrație populară”, dacă atunci „puterea nu a fost în mâna poporului” – cum definise Lenin condiția pentru a ne înapoia Tezaurul – și nu am avut o atitudine suficient de binevoitoare ca să recăpătăm Tezaurul?

Dinainte de a trimite Tezaurul la Moscova și până astăzi, Moscova a avut permanent inițiativa. În mentalitatea colectivă s-a înrădăcinat ideea că nouă ne-a aparținut ideea să trimitem Tezaurul la Moscova, deși există suficiente izvoare deja – și poate vor mai apărea – care arată că rușii au insistat să îl trimitem acolo, așa cum și-ar fi dorit ca suveranii, guvernul și Parlamentul să se refugieze pe teritoriul lor. Considerau Tezaurul o garanție pentru iminenta – potrivit părerii generalilor ruși – prăbușire a țării sub loviturile germanilor.

Este greu să preiei inițiativa într-o negociere cu o mare putere, cum este Rusia. Ai nevoie de inteligență politică, de aliați care să te sprijine – și subiectul restituirii de bunuri culturale nu este unul unde să poți găsi ușor aliați – și mai ales ai nevoie de o politică față de Rusia clar conturată, dezbătută de experți, însoțită de politicieni, indiferent de partide, și susținută de opinia publică. Noi și astăzi ne întrebăm ce a vrut să spună președintele George Bush la București atunci când vorbea

de o punte – nu de un preș –, care trebuia să fie România în relația Occidentului cu Rusia. Și dacă am înțelege semnificația acelor cuvinte, unde ne sunt experții care să contureze o asemenea politică? Câți diplomați români studiază limba și civilizația rusă și refuză un post la Londra, Washington sau Paris, ca să meargă la Moscova? Câte institute care să studieze relațiile noastre cu rușii există? Câtă istorie a Rusiei se predă în facultățile noastre? Opinia publică oscilează între „cum să facem să nu-i supărăm pe ruși” și respingerea totală a culturii ruse.

... și din curtea interioară a castelului

Ar fi cazul să înțelegem, după 100 de ani, că problema Tezaurului reprezintă pentru ruși un joc politic, de care își aduc aminte doar când au ei nevoie. Oricât de bine va fi alcătuit dosarul Tezaurului evacuat la Moscova, nu el ne va aduce, poate, vreodată, Tezaurul înapoi. În același timp, avem mare nevoie

să punem odată la punct acest dosar. El trebuie pregătit din vreme și temeinic. Trebuie difuzat în toate marile cancelarii, trebuie făcut cunoscut opiniei publice mondiale, prin cărți traduse în limbi de circulație mondială și adaptate publicului din fiecare țară, prin filme documentare și, de ce nu, artistice. Ar fi trebuit să învățăm din experiența anului 1940 că astfel de dosare se pregătesc din vreme, nu te duci cu ele când ești invitat la o conferință unde s-a luat decizia în ceea ce te privește, și tu ești chemat doar ca să ți se comunice rezultatul.

Dacă vom fi în stare să facem aceste lucruri, putem spera că într-un context internațional favorabil, cei care decid soarta lumii, bine informați, vor lua o hotărâre pe care ne-o dorim cu toții.

Dorin MATEI

magazin istoric

